

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀՈՒՄԱՆԿԱՐՆԵՐԸ
(Իրավական վերլուծություն)**

**INSTITUTIONAL STRUCTURE
OF THE JUDICIAL SYSTEM AND
PROSPECTS FOR DEVELOPMENT
(Legal analysis)**

german found ation
for In tern ational Legal
Coopera tion

**Գիրքը հրատարակել է
IRZ կազմակերպության աջակցությամբ**

The publication is sponsored by IRZ

**ASSOCIATION OF JUDGES
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA**

**VAHE YENGIBARYAN
GOR TOROSYAN**

**INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE JUDICIAL
SYSTEM AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT**

LEGAL ANALYSIS

Editor:

DAVIT AVETISYAN

*President of Criminal Chamber of the RA
Cassation Court, Lawyer honored of the RA,
PhD in Law, Associated professor RA*

Yerevan
«Antares»
2014

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ**

**ՎԱՀԵ ԵՆԳԻՔԱՐՅԱՆ
ԳՈՌԹՈՐՈՍՅԱՆ**

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ**

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Խմբագիր՝

ԴԱՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

***ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի
նախագահ, ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ***

**Երևան
«Անտարես»
2014**

ՀՏԴ 340
ԳՄԴ 67
Ե 472

Տպագրվում է ՀՀ դատավորների միության խորհրդի որոշմամբ

Ենգիբարյան Վ., Թորոսյան. Գ.

Ե 472 Դատական համակարգի ինստիտուցիոնալ կառուցվածքը և զարգացման հեռանկարները. իրավական վերլուծություն / Վահե Ենգիբարյան, Գոռ Թորոսյան: ՀՀ դատավորների միություն: Խմբ.՝ Դ. Ավետիսյան,.- Եր.: Անտարես, 2014.- 120 էջ:

Սույն աշխատանքը նվիրված է դատական համակարգի ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի իրավական, տեսական և գործնական հիմնախնդիրներին: Աշխատանքում վերլուծվել են թեմային վերաբերող տեսական ու գործնական տարբեր դրույթներ ու մոտեցումներ, ինչպես նաև այլ երկրների, մասնավորապես Եվրոպայի խորհրդի և նրա անդամ երկրների փորձը և գնահատականները, որոնք իրենց ամբողջության մեջ կանխորոշում են դատական համակարգի ինստիտուտի էությունը, առանձնահատկությունները և կատարելագործման ուղղությունները:

Աշխատանքի նպատակն է աջակցել դատավորներին, դատական ծառայողներին, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեություն իրականացնող մյուս մարմիններին ու կազմակերպություններին ծանոթանալու դատական համակարգի ինստիտուտի առավել հրատապ հիմնախնդիրներին:

ՀՏԴ 340
ԳՄԴ 67

ISBN 978-9939-51-626-4

© ՀՀ դատավորների միություն, 2014
© Ավետիսյան Դավիթ, 2014
© Ենգիբարյան Վահե, 2014
© Թորոսյան Գոռ, 2014

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԼՈՒԽ 1. ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ 7

- 1. Իրավիճակի ընդհանուր գնահատում..... 7
- 2. ՀՀ դատական համակարգի բնութագիրը.....14
- 3. ՀՀ դատական համակարգի կատարելագործման հեռանկարները սահմանադրական բարեփոխման հայեցակարգի շրջանակներում 26
- 4. Արդար դատական քննության իրավունքի ինստիտուցիոնալ ապահովումը.....31

ԳԼՈՒԽ 2. ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ . 38

- 1. Դատական համակարգի ինքնակառավարման ընդհանուր բնութագիրը և նպատակը 38
- 2. Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման կարգը..... 40
- 3. Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների բյուջեն 41

ԳԼՈՒԽ 3. ԴԱՏԱՎՈՐԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿ 45

- 1. Դատավորների ընտրություն, նշանակում և առաջխաղացում 45
- 2. Դատավորների լիազորության ժամկետ 65
- 3. Դատավորի լիազորությունների դադարեցում..... 67
- 4. Դատավորի աշխատավարձ և սոցիալական երաշխիքներ 71
- 5. Դատավորի նկատմամբ ներգործությունից պաշտպանության երաշխիքներ 76

ԳԼՈՒԽ 4. ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԻԾ: ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ 82

- 1. Դատավորի վարքագիծ..... 82
- 2. Դատավորների պատասխանատվություն և կարգապահական վարույթ..... 88

ԳԼՈՒԽ 5. ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ	
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.....	97
1. Դատարանների և դատավորների հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը	97
2. Դատարանի անձնակազմի նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքը	99
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ	101
CONCLUSION	112

ԳԼՈՒԽ 1. ՀՀ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԻ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

1. Իրավիճակի ընդհանուր գնահատում

ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա:

ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ և 92-րդ հոդվածների համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատություն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան: Դատարանի վերջնական ակտերն ընդունվում են Հայաստանի Հանրապետության անունից:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ:

Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, վճռաբեկ դատարանն է, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է:

Վերոգրյալ իրավակարգավորումից կարելի է հետևություն անել, որ դատական իշխանությունը պետական իշխանության ինքնուրույն և անկախ ճյուղ է, որը պատկանում է բացառապես պետական հատուկ մարմիններին՝ դատարաններին, և կոչված է հատուկ դատավարական կարգով լուծելու իրավական բնույթ ունեցող սոցիալական կոնֆլիկտները, այսինքն՝ իրականացնել արդարադատություն:

«Դատական իշխանություն» հասկացությունը մատնանշում է լիազորություններ, գործառույթներ, բայց ոչ դրանք իրականացնողին: Դատական իշխանությունը կրող սու բյեկտը հատուկ կարգավիճակ ունեցող պետական մարմիններն են՝ դատարանները: Իշխանության յուրաքանչ-

յուր ճյուղ իր գործառույթներն իրականացնում է որոշակի մարմինների միջոցով՝ համապատասխան ծառայողներով ու պաշտոնյաներով: «Դատական իշխանություն» եզրույթը ենթադրում է գործառույթ, լիազորություն, որը պետք է ունենա կրող, մարմնավորող սուբյեկտ: Այդ դերում հանդես են գալիս դատարանները:

«Դատարան» եզրույթն իրավաբանական իմաստով բարդ և բազմակողմանի նշանակություն ունեցող հասկացություն է: ՀՀ օրենսդրության մեջ այն օգտագործվում է մի քանի իմաստներով:

1) Դատարանն ընկալվում է որպես պետության մարմինների համակարգում հատուկ տեղ զբաղեցնող և հատուկ կարգավիճակ ունեցող պետական մարմին, որը պետական իշխանության այլ ճյուղերի մարմիններից անկախ է ու ինքնուրույն և Սահմանադրությամբ ու օրենքներով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն, այդ թվում՝ արդարադատություն: Դատարանը՝ որպես պետական իշխանության մարմին, կազմված է օրենքով սահմանված կարգով նշանակված (ընտրված) դատավորներից, ովքեր գործում են պրոֆեսիոնալիզմի հիման վրա:

2) «Դատարան» հասկացությունն ընդգրկում է նաև դատական համակարգի կառուցվածքային միավորները՝ ատյաններն ու օղակները, որոնցից յուրաքանչյուրը նշելու համար օգտագործվում է «դատարան» եզրույթը, ինչը ցույց է տալիս դրա տեղն ու կարգավիճակը դատական համակարգում:

3) «Դատարան» հասկացության իրավաբանական իմաստներից մեկն էլ բացահայտում է դատական կազմը (միանձնյա կամ կոլեգիալ), որն օրենքի համաձայն իրավասու է քննելու և լուծելու կոնկրետ գործը:

Դատական իշխանությունը պետության հատուկ մարմինների՝ դատարանների բացառիկ իրավազորությունն է, որի հիմնական բովանդակությունն իրավաբանորեն միջնորդավորված սոցիալական կոնֆլիկտների քննությունն ու լուծումն է՝ հատուկ դատավարական ձևերով:

Սակայն դատական իշխանության խնդիրը (գործառույթը) ոչ միայն սոցիալական կոնֆլիկտների լուծումն է, այլև իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի և կացությունների հաստատումն է՝ քաղաքացիական ոլորտում, և դատական վերահսկողությունը՝ քրեական դատավարության ոլորտում: Սակայն, ի վերջո, դատական իշխանության գլխավոր խնդիրն արդարադատության իրականացումն է, քանզի մնացյալն իր բնույթով երկրորդական նշանակություն ունի դատարանների գործունեության մեջ, կամ էլ նպատակաուղղված է կամ հնարավոր կոնֆլիկտների կանխմանը, կամ «գլխավոր» կոնֆլիկտի արդյունավետ և արդարացի լուծմանը:

Արդարադատությունը Սահմանադրությամբ ամրագրված պետական գործունեության հատուկ տեսակ է, որն իրականացնում է միայն դատարանը՝ դատական համապարտադիր որոշումների օրինականությունը, արդարացիությունը, հիմնավորվածությունն ապահովող օրենքով սահմանված պահանջների ու կարգի խստագույն պահպանմամբ՝ համապատասխան դատավարական ձևերով, և ուղղված է սահմանադրական, վարչական, քրեական, քաղաքացիական գործեր քննելուն և լուծելուն: Այսպիսով, արդարադատությունը՝ որպես դատարանների բացառիկ լիազորություն, համարվում է դատական իշխանության իրականացման եղանակը, միջոցը:

Այսպիսով՝ կարելի է անել հետևյալ եզրահանգումները.

1/ արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման եղանակներից մեկն է,

2/ արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ որպես պետության հատուկ մարմիններ,

3/ դատարաններն արդարադատությունն իրականացնում են Սահմանադրությանն ու օրենքներին համապատասխան:

Արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման եղանակներից մեկն է: Դատական իշխանության՝ որպես միասնական պետական իշխանության մեկ թևի, հիմնական խնդիրները քաղաքացիների և նրանց կոլեկտիվների իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի ապահովումն է, դրանք հնարավոր բոլոր խախտումներից պաշտպանելը, ծագող վեճերի և այլ իրավական հարցերի լուծումը, իշխանության մարմինների և դրանց պաշտոնատար անձանց նորմատիվ իրավական ակտերի նկատմամբ հսկողությունը, իրավախախտումների դեպքում պատասխանատվության միջոցներ կիրառելը, այլ կերպ ասած՝ արդարադատության իրականացումը: Հետևաբար, արդարադատությունը պետության հանրային իշխանական գործունեության տեսակ (ձև) է, որի էությունն իրավունքի մասին վեճի լուծումն է: Այլ կերպ ասած՝ այն դատարանի կողմից սահմանադրական սկզբունքների վրա հիմնված դատավարական ձևի շրջանակներում իրականացվող պետական գործունեություն է՝ ուղղված սոցիալ-իրավական վեճերի օրինական և հիմնավոր լուծմանը: Պետական գործունեության այդ հատուկ տեսակում դատարանները դատական իշխանությունն իրացնում են քաղաքացիական, քրեական, վարչական գործերը, ինչպես նաև սահմանադրաիրավական վեճերը Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված կարգով քննելու միջոցով:

Արդարադատություն իրականացնելուց զատ, դատական մարմիններն իրականացնում են նաև մի շարք այլ գործառույթներ, մասնավոր-

րապես՝ ստորադաս դատարանների նկատմամբ վճռաբեկ դատարանի կողմից վերահսկողություն և նրանց համար դատական նախադեպերի սահմանում, իրավական նորմերի պաշտոնական նորմատիվ մեկնաբանում, իրավաբանական փաստերի հաստատում, հաշվառման կազմակերպում, պետական այլ մարմինների հետ շփումներ և այլն:

Դատական իշխանությունը պետական իշխանության տարատեսակ (ճյուղ) է, որը ՀՀ Սահմանադրությանը և դատական օրենսգրքին համապատասխան հիմնադրված դատարաններն իրականացնում են ինքնուրույն, անկախ ու առանձնացված ձևով: Դրա էությունը պետության հատուկ գործառույթի՝ արդարադատության իրականացումն է: Վերջինս դատարանների մենաշնորհն է և չի կարող դրվել որևէ այլ մարմնի վրա, իրականացվում է միայն դատավարության (սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական, վարչական) օրենքով սահմանված կարգով և դատավարական որոշակի ձևերով: Արդարադատության իրականացման ձևը դատական նիստն է, որին մասնակցում են գործի ելքով շահագրգիռ անձինք և նրանց ներկայացուցիչները:

Արդարադատության իրավական բնորոշումը և բովանդակությունը, այլ կերպ ասած՝ դատարանների գործունեության բովանդակությունը Սահմանադրության մեջ տրված չէ: Սակայն սահմանադրական, քաղաքացիական, վարչական և քրեական դատավարության օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այն իրականացվում է՝ ա) Սահմանադրության 100-րդ հոդվածում նշված գործերը սահմանադրական դատարանի, բ) մարդու և քաղաքացու իրավունքները, ազատություններն ու օրինական շահերը, պետության և իրավաբանական անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը շրջափող քաղաքացիական և վարչական գործերն ընդհանուր իրավասության և վարչական դատարանների, գ) հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը՝ դարձյալ ընդհանուր իրավասության դատարանների դատական նիստերում քննելու և լուծելու միջոցով:

Հարց է առաջանում, թե ինչու է օրենսդիրն արդարադատության իրականացումը վերապահել միայն դատարանին: Սահմանադրության և դրա հիման վրա ու դրան համապատասխան ընդունված օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դատական մարմինները, իրենց կազմակերպման յուրահատկության և գործունեության դատավարական ձևի ուժով, դրված են հատուկ պայմանների մեջ, որոնք հնարավորություն են տալիս նրանց ըմբռնել քաղաքացիական և վարչական գործերով իրավախախտման, քրեական գործերով՝ հանցագործության բարդ հանգամանքները, պարզել գործով ճշմարտությունը, ճիշտ մեկնաբանել և կիրառել նյութական և դատավարական օրենքները, կայացնել օրինական, հիմնավոր-

ված և պատճառաբանված (արդարացի) դատական ակտեր: Եվ քանի որ պետությունը Սահմանադրության ուժով արդարադատության իրականացումը վերապահել է միայն դատարանին, այն դիտարկում է որպես նրա մենաշնորհ, ուստիև մնացած բոլոր մարմիններին ու հասարակական միավորումներին հրամայական ձևով արգելել է զբաղվել դատական գործունեությամբ և իրավախախտների նկատմամբ արդարադատության ձևով պետական հարկադրանք իրականացնել: Ահա թե ինչու Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ «Իշխանության յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցագործություն է» ընդհանրական դրույթը հավասարապես վերաբերում է նաև դատական իշխանության, արդարադատության իրականացման իրավունքի յուրացմանը:

Արդարադատության իրականացումը միայն դատարանին հանձնելը պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքներով: Դատարանների կողմից իրացվող դատական իշխանությունը՝ ա) միասնական պետական իշխանության իրականացման բնագավառում լիարժեքորեն ինքնուրույն է և անկախ իշխանության օրենսդիր (իրավաստեղծ) և գործադիր (իրավակիրառ, իրավապահպան) ճյուղերից, ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը և օրենքներին, բ) միայն դատական իշխանությանն է վերապահված քաղաքացիական, քրեական, վարչական գործերով, ինչպես նաև սահմանադրաիրավական վեճերով արդարադատություն իրականացնելու պետական գործառույթը, դատական կարգով հաստատելու անձի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, մեղավոր ճանաչված անձանց նկատմամբ օրենքով սահմանված պատիժ նշանակելու, հանցանք չկատարած անձանց անպարտ ճանաչելու և արդարացնելու իրավունքը, պետության անունից լուծելու վեճերը, կիրառելու հարկադրանքի միջոցներ, քաղաքացուն կամ իրավաբանական անձին զրկելու գույքային, անձնական կամ այլ իրավունքներից, գ) ՀՀ-ում արդարադատությունը հիմնվում է Սահմանադրության և օրենսդրության մեջ ամրագրված ժողովրդավարական սկզբունքների վրա, այն է՝ 1) դատավորներն անկախ են և ենթարկվում են միայն օրենքին, 2) արդարադատություն իրականացնելիս արգելվում են ամեն տեսակի սահմանափակումները՝ կախված քաղաքացիների սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, այլ հանգամանքներից, 3) յուրաքանչյուրին երաշխավորվում է իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանություն, 4) գործերի քննությունը բոլոր դատարաններում դռնբաց է, անցկացվում է շահագրգիռ անձանց ներկայությամբ, կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության պայմաններում. դ) իրավական պետությանը ներհատուկ համակարգում, որպես իշխանության այլ ճյուղերի լիազորու-

թյունների հակակշիռ, դատական իշխանությանն է վերապահված նաև դրանց որոշումների, գործողությունների (անգործության) նկատմամբ դատական վերահսկողության իրականացումը, որպեսզի բացառվի իշխանության յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից, ե) դատարանների կողմից կայացված որոշումները հոժարակամ չկատարվելու դեպքում դրանց կատարումն ապահովվում է պետական հարկադրանքի ուժով՝ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով հստակորեն սահմանված կարգով, և, ամենակարևորը՝ գ) իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությամբ ցանկացած իրավական հարցով դատարան դիմելու իրավունքը բոլորի և յուրաքանչյուրի համար մատչելի է:

ՀՀ ներպետական օրենսդրության և ՀՀ իրավական համակարգի մաս կազմող միջազգային փաստաթղթերի համալիր ուսումնասիրությունից կարելի է կարարել մի շարք գործնական եզրակացություններ, մասնավորապես.

ա) այլ պետական և հասարակական մարմիններն ու կազմակերպությունները չպետք է խախտեն դատարանի գործառույթներն ու փորձեն լուծել դատարանի բացառիկ իրավասությանն օրենքով հանձնված գործերը,

բ) այլ մարմինների և կազմակերպությունների կողմից իրենց իրավասության սահմաններում իրավական հարցերի լուծումը, ասենք՝ դատախազական կամ վարչական մարմինների, արբիտրաժային փրիբունալի, կոլեկտիվ աշխատանքային վեճեր քննող հաշտեցման հանձնաժողովների, նոտարիատի գործունեությունը, արդարադատության իրականացում չի համարվում,

գ) երբ իրավական հարցը (վեճը) օրենքով քննարկվում է մի քանի մարմինների, այդ թվում՝ դատարանի կողմից, ապա վերջնական է համարվում կայացված դատական ակտը,

դ) արբիտրաժային փրիբունալի վճռի կատարման համար կատարողական թերթը տալիս է դատարանը, որի ընթացքում նա ստուգում է այդ վճռի օրինականությունը («Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդված),

ե) վարչական կարգով կայացված որոշումները կարող են բողոքարկվել դատարանում (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 13-րդ և Վարչական դատավարության օրենսգրքի 8-րդ հոդվածներ):

Վերը նշված հարցերի ճիշտ և արագ լուծման համար, իհարկե, կարևորվում է նաև ՀՀ-ում գործող դատական համակարգը, դատարանակազմության հաշվենկատ սկզբունքների կիրառումը, ինչպես նաև

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով, ՀՀ քաղաքացիական, քրեական և վարչական դատավարության օրենսգրքերով սահմանված գործերի ենթակայության և ընդդատության կանոնների պահպանումը, նկատի ունենալով, որ ոչ ոք չի կարող զրկվել իր գործն այն դատարանում և այն դատավորի կողմից քննվելու իրավունքից, որի ընդդատությանն է այն հանձնված օրենքով:

Արդարադատությունը դատական իշխանության իրականացման եղանակ (միջոց) է այդ իշխանության լուծմանը հանձնված ցանկացած հարցով՝ անկախ դրա իրավական բնույթից: Եվ որովհետև օրենսդիրը դատարանների իրավասությանն է հանձնել և՛ սահմանադրական, և՛ քաղաքացիական, և՛ քրեական, և՛ վարչական իրավահարաբերություններից ծագող գործերի քննումն ու լուծումը, ուստի դատական իշխանությունն իրականացվում է վարույթների հենց այդ տեսակների՝ սահմանադրական, քաղաքացիական, վարչական և քրեական դատավարությունների միջոցով:

«Դատավարություն» հասկացությունը, որ փաստորեն գործի վարույթն է դատարանում, սերտորեն կապված է «արդարադատություն» եզրույթի հետ, որն իրականացվում է դատական նիստերում գործի ելքով շահագրգիռ անձանց մասնակցությամբ:

Դատավարության այս կամ այն տեսակը, մի կողմից, արտացոլում է գործերի այս կամ այն տեսակներով արդարադատություն իրականացնող դատարանի գործունեությունը, իսկ մյուս կողմից՝ այդ գործերի քննության հետ կապված ընթացակարգերի ամբողջությունը: Դատավարության տեսակներն իրարից տարբերվում են քննվող գործերի մասնակիցների կազմով, նրանց միջև եղած վեճի և իրավահարաբերությունների բնույթով, դրանց հարուցման, քննության և լուծման, նույնիսկ դրանցով կայացված ակտերի կատարման, մի խոսքով՝ դատավարության մասնակիցների դատավարական գործունեության առանձնահատկություններով:

Այդ է պատճառը, որ գործող օրենսդրությունը տարբերակում է դատավարության վերը նշված չորս տեսակները, դրանցից յուրաքանչյուրի մասնակիցների, այդ թվում՝ դատարանի իրավունքներն ու պարտականությունները, գործունեության կարգը: Սահմանադրական դատավարության համար այդ կարգը սահմանված է «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքով, քաղաքացիական դատավարության համար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, վարչական դատավարության համար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով, քրեական դատավարության համար՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով:

2. ՀՀ դատական համակարգի բնութագիրը

Արդարադատության անաչառ իրականացման անկյունաքարը պետության կողմից դատարանների անկախության ապահովումն է: Ընդ որում, դատարանի անկախության սկզբունքը պետք է կենսագործվի՝ այդ սկզբունքի իրականացման համար սահմանելով ազգային օրենսդրության մեջ իրական երաշխիքներ: Հակառակ դեպքում դատարանի անկախության սկզբունքը կվերածվի ձևական իրողության և այդպես էլ լիարժեք կյանքի չի կոչվի:

ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին:

Այնուհետև, նույն հոդվածում, որպես նշված սկզբունքի ապահովման երաշխիք, սահմանված է, որ դատավորի և սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ասվում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից իր գործի քննության իրավունք: Այս երկու չափանիշները՝ անկախությունը և անկողմնակալությունը, սերտորեն կապված են միմյանց հետ, և հաճախ Դատարանը դիտարկում է դրանք միաժամանակ:

Որպես կանոն, համարվում է, որ դատարաններն անկախ են, և դատավորների համար հազվադեպ է լինում որոշել, թե արդյոք դատարանն անկախ է, թե՛ ոչ, բացառությամբ այն իրավիճակների, երբ նրանց հանձնարարված է քննել ոչ դատական մարմինների կողմից ընդունված որոշումները: Այն դեպքերում, երբ դատարան չհանդիսացող մարմինների վրա դրված է քաղաքացիաիրավական բնույթի կամ քրեական մեղադրանքների հետ կապված հարցերի քննության գործառույթ, դրանք պետք է գործեն անկախության և անկողմնակալության սկզբունքներին համապատասխան:

Դատական մարմնի անկախության հարցը որոշելիս՝ հաշվի է առնվում հետևյալ հանգամանքները՝

- դրա անդամների նշանակման կարգը,
- նրանց պաշտոնավարման տևողությունը,
- նրանց վրա ճնշում գործադրելուն խոչընդոտող երաշխիքների գոյությունը,
- տվյալ մարմնի՝ անկախության արտաքին ատրիբուտներ ունենալը:

Այս առումով, ՄԻԵԴ-ը գտել է, որ դատական մարմինը պետք է անկախ լինի ինչպես գործադիր իշխանությունից, այնպես էլ կողմերից¹:

Համաձայն Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի՝ դատարանի անկախության և անկողմնակալության մասին դրույթներն իրենց արտացոլումն են գտել ՀՀ օրենսդրության մեջ: Դատարանի անկախությունն առաջին հերթին պայմանավորված է դատավորի անկախությամբ: Այսպես՝ ՀՀ Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի համաձայն. «Դատարանների անկախությունը երաշխավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով», իսկ արդեն վերը նշված 97-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են և ենթարկվում են միայն օրենքին:

Դատարանը նշել է, որ դատական մարմնում իրավաբանական որակավորում ունեցող դատավորների կամ այլ ներկայացուցիչների առկայությունը վերջինիս անկախության վառ ապացույցն է²:

ՀՀ դատական համակարգի կազմավորման ելակետային դրույթներն ամրագրված են ՀՀ Սահմանադրության մեջ: Սահմանադրության 92-րդ և 93-րդ հոդվածներն ամրագրում են Հայաստանի Հանրապետության դատական համակարգի կառուցվածքին, կազմակերպմանը և գործառույթներին վերաբերող ընդհանուր հիմունքները: Սահմանադրության 92-րդ և 93-րդ հոդվածների համակարգային մեկնաբանությունը հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ Սահմանադրությունը դատական համակարգի իրավական կարգավորման ենթակա հարաբերությունների ոլորտից այս հոդվածներում առանձնացրել է հատկապես դատական համակարգի կառուցվածքը (զուտ դատարանակազմությունը), դատական համակարգի ենթահամակարգերի գործառույթային տարանջատումը, ինչպես նաև յուրաքանչյուր ենթահամակարգի ներսում գործառույթային տարանջատումը: Այսպիսի մեթոդաբանական մոտեցման հիման վրա դատական համակարգի դատարանակազմական հիմունքներն ամրագրող սահմանադրական դրույթներ կարելի է համարել հետևյալները.

1) Հայաստանի Հանրապետության դատական համակարգն իր դատարանակազմական կառուցվածքով բաղկացած է երեք ենթահամակարգերից՝ ՀՀ սահմանադրական դատարան, ընդհանուր իրավա-

¹ Տե՛ս Ռինգելզենն ընդդեմ Ավստրիայի գործով 1971թ. հուլիսի 16-ի վճիռը, էջ 95:

² Տե՛ս Լե Կոստոն ընդդեմ Բելգիայի գործով 1981թ. հունիսի 23-ի վճիռը, էջ 57:

սության դատարաններ, մասնագիտացված դատարաններ: Աշխարհի այլ երկրների դատական համակարգերի հետ Հայաստանի Հանրապետության այս դատական համակարգը համեմատելիս ակներև է, որ ռոմանագերմանական մոդելի համակարգ է:

2) Յուրաքանչյուր ենթահամակարգ ունի Սահմանադրությամբ սահմանված իր գործառույթը և, միևնույն ժամանակ՝ ներենթահամակարգային գործառույթային բաժանումը: Խոսքը հատկապես ըստ Սահմանադրության՝ եռաստիճան կառուցվածք ունեցող ընդհանուր իրավասության դատարանների մասին է, որում նաև սահմանված է գործառույթային հստակ տարանջատում՝ ըստ էության քննություն, վերաքննություն, վճռաբեկություն³:

Հարկ է նշել, որ ընդհանուր տեսական մոտեցման համաձայն՝ ՀՀ դատական համակարգն ըստ ՀՀ Սահմանադրության՝ բոլոր դատարանների համակցությունն է, որն օժտված է դատական իշխանություն իրականացնելու լիազորությամբ⁴: Այլ կերպ՝ «դատական համակարգը բնութագրվում է որպես տվյալ իրավական համակարգում գործող դատարանների ամբողջություն: Ընդ որում, «դատական համակարգ» նշանակում է ոչ թե գործող դատարանների պարզ հանրագումար, այլ կազմակերպական և գործառնական առումով միմյանց հետ փոխկապակցված դատական ատյանների ամբողջություն:

ՀՀ դատական համակարգի կառուցվածքն ավելի մանրամասն ներկայացված է ՀՀ դատական օրենսգրքում: ՀՀ դատական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանն է (այսուհետ՝ վճռաբեկ դատարան), որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը:

2. Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են նաև առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանները:

3. Առաջին ատյանի դատարաններն են՝

1) ընդհանուր իրավասության դատարանները.

---

³ Տես՝ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ»/ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի և Ա.Վաղարշյանի.- Եր: «Իրավունք», 2010, էջեր 905-909:

⁴ Տես՝ Տես՝ Գ.Ս.Ղազինյան և Ս.Ա.Դիրբանդյան, «ՀՀ դատարանակազմությունը և իրավապահ մարմինները/ դասագիրք, 4-րդ հրատարակություն», - ԵՊՀ հրատ, Երևան: 2008, էջ 181:

2) վարչական դատարանը:

4. Վերաքննիչ դատարաններն են՝

1) քրեական վերաքննիչ դատարանը.

2) քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանը.

3) վարչական վերաքննիչ դատարանը:

5. Վարչական դատարանը և վարչական վերաքննիչ դատարանը մասնագիտացված դատարաններ են»:

Այսպիսով՝ Հայաստանի Հանրապետության բարձրագույն դատական ատյանը, բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից, **վճռաբեկ դատարանն է**, որը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունները սահմանվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ և օրենքով: Վճռաբեկ դատարանի գործունեության նպատակն է ապահովել օրենքի միատեսակ կիրառությունը: Իր այդ առաքելությունն իրականացնելիս վճռաբեկ դատարանը պետք է ձգտի նպաստել իրավունքի զարգացմանը:

Վճռաբեկ դատարանը բողոքի հիման վրա օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով վերանայում է վերաքննիչ դատարանների դատական ակտերը:

Վճռաբեկ դատարանը բողոքն ընդունում է քննության, եթե վճռաբեկ դատարանի կարծիքով բողոքում հիմնավորված է, որ դրանում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, կամ վերանայվող դատական ակտն առերևույթ (prima facie) հակասում է վճռաբեկ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներին, կամ ստորադաս դատարանի կողմից թույլ է տրվել առերևույթ դատական սխալ, որը կարող է առաջացնել կամ առաջացրել է ծանր հետևանքներ, կամ եթե առկա են նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներ:

Վճռաբեկ դատարանն իր իրավասության սահմանում վերանայում է վերաքննիչ դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը և վերաքննիչ դատարանների կողմից միջանկյալ դատական ակտերի վերանայման արդյունքում կայացված որոշումները:

Վճռաբեկ դատարանը միջանկյալ դատական ակտերը վերանայում է օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում:

Վճռաբեկության կարգով գործի քննության ժամանակ վճռաբեկ դատարանը գործով կայացված դատական ակտը վերանայում է միայն վճռաբեկ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Վճռաբեկ դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքն է:

Վճռաբեկ դատարանը կազմված է վճռաբեկ դատարանի նախագահից, պալատների նախագահներից և տասնչորս դատավորից:

Վճռաբեկ դատարանն ունի երկու պալատ՝

- 1) քրեական պալատ,
- 2) քաղաքացիական և վարչական պալատ:

Յուրաքանչյուր պալատ կազմված է պալատի նախագահից և պալատի դատավորներից: Քրեական պալատը կազմված է պալատի նախագահից և պալատի հինգ դատավորից, իսկ քաղաքացիական պալատը՝ պալատի նախագահից և պալատի ինը դատավորից:

Վճռաբեկ դատարանին ներկայացված վճռաբեկ բողոքները քննության ընդունելու հարցը լուծում է վճռաբեկ դատարանի համապատասխան պալատը:

Պալատի այդ որոշումները կայացվում են միաձայն և բողոքարկման ենթակա չեն:

Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատություն իրականացնում է **սահմանադրական դատարանը**: Սահմանադրական դատարանը կազմված է ինն անդամից:

«Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանն օրենքով սահմանված կարգով՝

1) որոշում է օրենքների, Ազգային ժողովի որոշումների, Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, կառավարության, վարչապետի, տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը.

2) մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը.

3) լուծում է հանրաքվեների արդյունքների հետ կապված վեճերը.

3.1) լուծում է Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորների ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումների հետ կապված վեճերը.

4) անհաղթահարելի կամ վերացած է ճանաչում Հանրապետության Նախագահի թեկնածուի համար առաջացած խոչընդոտները.

5) եզրակացություն է տալիս Հանրապետության Նախագահին պաշտոնանկ անելու հիմքերի առկայության մասին.

6) եզրակացություն է տալիս Հանրապետության Նախագահի՝ իր լիազորությունների կատարման անհնարինության մասին.

7) եզրակացություն է տալիս սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունները դադարեցնելու, նրան կալանավորելու, որպես

մեղադրյալ ներգրավելու, ինչպես նաև նրա նկատմամբ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցելու վերաբերյալ.

8) եզրակացություն է տալիս համայնքի ղեկավարին պաշտոնանկ անելու հիմքերի մասին.

9) օրենքով նախատեսված դեպքերում որոշում է կայացնում կուսակցության գործունեությունը կասեցնելու կամ արգելելու մասին:

«Վսահմանադրական դատարան կարող են դիմել՝

1) Հանրապետության Նախագահը՝ Սահմանադրության 100-րդ - հոդվածի 1, 2, 3, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.

2) Ազգային ժողովը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3, 5, 7-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.

3) պատգամավորների առնվազն մեկ հինգերորդը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.

4) կառավարությունը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1, 6, 8-րդ և 9-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում.

5) տեղական ինքնակառավարման մարմինները՝ իրենց սահմանադրական իրավունքները խախտող պետական մարմինների նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով.

6) յուրաքանչյուր ոք՝ կոնկրետ գործով, երբ առկա է դատարանի վերջնական ակտը, սպառվել են դատական պաշտպանության բոլոր միջոցները և վիճարկում է այդ ակտով իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականությունը.

7) դատարանները և գլխավոր դատախազը՝ իրենց վարույթում գտնվող կոնկրետ գործին առնչվող նորմատիվ ակտերի դրույթների սահմանադրականության հարցերով.

8) մարդու իրավունքների պաշտպանը՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետում թվարկված նորմատիվ ակտերի՝ Սահմանադրության 2-րդ գլխի դրույթներին համապատասխանության հարցերով.

9) Հանրապետության Նախագահի և պատգամավորության թեկնածուները՝ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 3.1-րդ և 4-րդ կետերի շրջանակներում իրենց առնչվող հարցերով:

Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում («Վսահմանադրության 99-102-րդ հոդվածներ, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՎՎ օրենք):

Առաջին ատյանի դատարաններն **ընդհանուր իրավասության դատարաններն** են («Վ դատական օրենսգրքի 3-րդ գլուխ):

Այս դատարաններն ընդհանուր իրավասության դատարանների առաջին կամ հիմնական օղակն են, քանի որ քննում են քաղաքացիական և քրեական բոլոր գործերը, բացառությամբ վարչական դատարանի ենթակայությանը վերապահված գործերի:

Ընդհանուր իրավասության դատարանը քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով վերահսկողություն է իրականացնում քրեական վարույթի մինչդատական փուլի նկատմամբ:

Ընդհանուր իրավասության դատարանները տեղակայված են Երևան քաղաքում և մարզերում:

«Ճ դատական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածը սահմանում է ընդհանուր իրավասության դատարանները, դատավորների թվակազմը և նստավայրերը, մասնավորապես՝ Երևան քաղաքում գործում են ընդհանուր իրավասության հետևյալ դատարանները.

1) Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 7 դատավորի կազմով.

2) Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 13 դատավորի կազմով.

3) Աջափնյակ և Դավթաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 5 դատավորի կազմով.

4) Ավան և Նոր Նորք վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 9 դատավորի կազմով.

5) Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 9 դատավորի կազմով.

6) Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 6 դատավորի կազմով.

7) Մալաթիա-Սեբաստիա վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 6 դատավորի կազմով:

Մարզերում գործում են ընդհանուր իրավասության հետևյալ դատարանները.

1) Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 9 դատավորի կազմով.

2) Արարատի և Վայոց ձորի մարզերի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 10 դատավորի կազմով.

3) Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 7 դատավորի կազմով.

4) Արագածոտնի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 5 դատավորի կազմով.

5) Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 12 դատավորի կազմով.

6) Լոռու մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 12 դատավորի կազմով.

7) Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 5 դատավորի կազմով.

8) Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 8 դատավորի կազմով.

9) Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 8 դատավորի կազմով:

Վարչական շրջանի (վարչական շրջանների) ընդհանուր իրավասության դատարանի նստավայրը գտնվում է համապատասխան վարչական շրջանի (վարչական շրջաններից մեկի) տարածքում:

Ընդհանուր իրավասության դատարանի դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կարգով:

Հայաստանի Հանրապետությունում միակ մասնագիտացված դատարանը **ՀՀ վարչական դատարանն է**: Վարչական դատարանն ըստ էության քննում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված վարչական գործերը (ՀՀ դատական օրենսգրքի 6-րդ գլուխ), որոնք ավելի մանրամասն նշված են ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասում, որի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա են հանրային իրավահարաբերություններից ծագող բոլոր գործերը, այդ թվում՝

1) հանրային կամ այլընտրանքային ծառայության անցնելու կամ իրականացման հետ կապված վեճերը.

2) վարչական մարմինների միջև այն վեճերը, որոնք ենթակա չեն լուծման վերադատության կարգով.

3) հանրային իրավունքի բնագավառում գործող կամ գործելու նպատակ ունեցող միավորումների, այդ թվում՝ արհեստակցական միությունների, գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու վերաբերյալ վեճերով գործերը.

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը, ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի, սպառիչ սահմանում է այն գործերի շրջանակը, որոնք ընդդատյա են վարչական դատարանին, մասնավորապես՝ «Վարչական դատարանին ընդդատյա չեն Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի (այսուհետ՝ սահմանադրական

դատարան) ենթակայությանը վերապահված գործերը, ընդհանուր իրավասության դատարանի ենթակայությանը վերապահված քրեական գործերը, ինչպես նաև պատժի կատարման հետ կապված գործերը»:

Օրենսդրական նման կարգավորումից հետևում է, որ վարչական դատարանը, որպես արդարադատություն իրականացնող մասնագիտացված մարմին, քննում է այն բոլոր գործերը, որոնք ծագում են հանրային իրավահարաբերություններից, սակայն գործնականում հանդիպում են դեպքեր, երբ դժվար է սահմանազատել հանրային և մասնավոր իրավահարաբերությունները, քանի որ շատ հաճախ դրանք ածանցվում են մեկը մյուսից: Նման դեպքերում դժվար է որոշել, թե որ դատարանին է գործն ընդդատյա: Այս խնդիրն իր լուծումն է ստացել ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 3-ի ՍԴՈ-787 որոշմամբ, որտեղ Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 3-րդ գլուխը, այնքանով, որքանով բացառում է վարչաիրավական հարաբերություններից ածանցվող քաղաքացիաիրավական վեճի լուծումը մեկ գործի սահմաններում, հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18 (1-ին մաս) և 19 (1-ին մաս) հոդվածների պահանջներին և անվավեր է⁵:

Նման պայմաններում դատարաններն առաջնորդվում են ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի որոշմամբ ձևավորված դատական պրակտիկայով, մասնավորապես, ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդը, ի փոփոխումն 2008 թվականի փետրվարի 11-ի թիվ 113 որոշման, 2008 թվականի դեկտեմբերի 22-ին ընդունել է թիվ 123 որոշումը, որում մասնավորապես նախատեսված է, որ այն դեպքերում, երբ դատարան է ներկայացվել հայցադիմում, որը վերաբերում է տարբեր դատարաններին ընդդատյա (քաղաքացիական, ընդհանուր իրավասության և վարչական դատարանների առարկայական ընդդատություն) միմյանց հետ կապված մի քանի պահանջներով վեճին, ապա գործը քննում է այն դատարանը, որին ընդդատյա է հիմնական պահանջը:

Հիմնական է համարվում այն պահանջը, որի լուծման արդյունքում կայացված դատական ակտը կանխորոշում է հետևանք ներկայացնող պահանջների լուծման ելքը:

Վերոնշյալ զարգացումների հիման վրա նոր ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածը սահմանեց, որ.

1. Միմյանց հետ փոխկապակցված մի քանի պահանջներով գործը, եթե այդ պահանջներից մեկն ընդդատյա է վարչական դատարանին,

---

⁵ Stu' <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/2009/index.htm>:

իսկ մյուսը՝ ընդհանուր իրավասության դատարանին, քննում է այն դատարանը, որին ընդդատյա է հիմնական պահանջը:

2. Հիմնական է այն պահանջը, որի լուծման արդյունքում կայացված դատական ակտը կանխորոշում է դրանից ածանցվող պահանջների լուծման ելքը:

3. Քաղաքացիաիրավական ածանցյալ պահանջ քննելիս դատարանը կիրառում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի կանոնները, եթե դրանց կիրառումը չի հակասում վարչական դատավարության՝ սույն օրենսգրքով ամրագրված սկզբունքներին:

Վարչական դատարանի դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն վերաքննության կարգով՝ Վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում վարչական դատարանը կայացնում է դատական ակտեր, որոնք վերջնական են և բողոքարկման ենթակա չեն:

Վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերն օրինական ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից մեկ ամիս հետո: Օրենքով կարող է նախատեսվել այդ ակտերի օրինական ուժի մեջ մտնելու այլ ժամկետ:

Վարչական դատարանի միջանկյալ ակտերի օրինական ուժի մեջ մտնելու ժամկետները սահմանվում են դատավարական օրենսդրությամբ:

Վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը բացառիկ դեպքերում կարող են հրապարակման պահից դատարանի կողմից հայտարարվել օրինական ուժի մեջ մտած, եթե դա չանելն անխուսափելիորեն կառաջացնի ծանր հետևանքներ կողմի համար: Նման ակտերը ենթակա են բողոքարկման վարչական վերաքննիչ դատարան՝ օրինական ուժի մեջ չմտած ակտերի համար սահմանված կարգով:

Վարչական դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքն է:

Վարչական դատարանը գործում է դատարանի նախագահի և 16 դատավորի կազմով, վերջինիս կենտրոնական նստավայրը գտնվում է Երևան քաղաքում, սակայն վարչական դատարանն ունի այլ նստավայրեր մարզերում:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է **երեք վերաքննիչ դատարան՝**

- 1) վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը,
- 2) վերաքննիչ քրեական դատարանը,

3) վարչական վերաքննիչ դատարանը (ՀՀ դատական օրենսգրքի 7-րդ գլուխ):

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանը գործում է դատարանի նախագահի և 15 դատավորի կազմով, վերաքննիչ քրեական դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 15 դատավորի կազմով, իսկ վարչական վերաքննիչ դատարանը՝ դատարանի նախագահի և 6 դատավորի կազմով:⁶

Վերաքննիչ դատարանն իր իրավասության սահմանում վերանայում է ընդհանուր իրավասության դատարանների և վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը: Վերաքննիչ դատարանը միջանկյալ դատական ակտերը վերանայում է օրենքով նախատեսված բացառիկ դեպքերում: Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Վերաքննիչ բողոք բերելու համար հիմք է դատական սխալը՝ նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումը, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, ինչպես նաև նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքները:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն ու ՀՀ դատական օրենսգիրքը նախատեսում են վերաքննիչ բողոք բերելու ևս երկու սահմանափակումներ, այն է՝ եթե կողմերն առաջին ատյանի դատարանում կնքել են վերաքննության իրավունքից հրաժարվելու վերաբերյալ համաձայնություն, ապա նման համաձայնություն կնքած կողմի (կողմերի) ներկայացրած վերաքննիչ բողոքը վերաքննիչ դատարանի կողմից ենթակա է քննության միայն նման համաձայնություն կնքած մյուս կողմի համաձայնության դեպքում:

Բացի դրանից, գույքային պահանջով քաղաքացիական գործերով վերաքննությունը թույլատրելի է միայն, եթե տվյալ գործով վեճի առարկայի արժեքը գերազանցում է նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկը: Սակայն ՀՀ սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով այս սահմանափակման՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանելու հարցին, 2012 թվականի հուլիսի 18-ի թիվ 1037 որոշմամբ արձանագրել է, որ «(...) օրենսդիրը, սահմանելով վերաքննության իրավունքի սահմանափակում, շեղվել է օրենսգրքում առկա ընդհանուր տրամաբա-

---

⁶ ՀՀ-ում ընդհանուր 230 դատավոր, այսինքն՝ մոտ 2 մլն 500 հազար բնակչի հաշվարկով յուրաքանչյուր 100 հազար բնակչի սպասարկում է 9 դատավոր: Վերջնական ցուցանիշը տես նաև սույն աշխատանքի 43-րդ էջում նշված պաշտոնական տվյալները:

նությունից՝ չնախատեսելով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումից բացառություններ բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տվել արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դատական սխալ»։ Նման պայմաններում Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ նման սահմանափակումն այնքանով, որքանով չի նախատեսում բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումից բացառություններ բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին ատյանի դատարանը թույլ է տվել արդար դատաքննության իրավունքի բուն էությունը խաթարող դատական սխալ, մասնավորապես, երբ չեն պահպանվել ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասով և Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի նոյեմբերի 4-ի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված դատավարական երաշխիքները, հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներին ու անվավեր է⁷:

Բողոքը քննելիս վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի նոր ապացույց ընդունել, և բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին: Եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

Վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացությանը, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի կողմից հաստատված փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Եթե առաջին ատյանի դատարանը հետազոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատա-

---

⁷ Stu՝ <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/2012/pdf/sdv-1037.pdf>:

րանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ, եթե առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի քննության առարկա դարձնելու վերաքննիչ բողոքում որևէ հարցի վերաբերյալ արտահայտված այն դիրքորոշումը, որը չի հայտնվել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ: Բացառություն է կազմում այն դեպքը, երբ բողոք բերող անձը գրկված է եղել այդ հարցի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ իր դիրքորոշումը հայտնելու հնարավորությունից:

Վերաքննիչ դատարանի դատական տարածքը Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքն է:

3. ՀՀ դատական համակարգի կատարելագործման հեռանկարները սահմանադրական բարեփոխման հայեցակարգի շրջանակներում

Սահմանադրական բարեփոխումների հիմքում դրված հիմնարար սկզբունքներից մեկն էլ դատական իշխանության գործառույթային, կառուցակարգային, նյութական ու սոցիալական անկախության անհրաժեշտ և բավարար նախադրյալների ամրագրումն ու երաշխավորումն է:⁸

Որպես իշխանությունների տարանջատման հիմնախնդիր մատնանշվում է այն հանգամանքը, որ իրավական պետության չափորոշիչներին համարժեք չի երաշխավորված դատական իշխանության հակակշռող դերն իշխանության այլ ճյուղերի առնչությամբ: Ներկայացված հիմնախնդիրներն առավել ակնառու են դառնում երկրի ժողովրդավարական ինստիտուտների դեռևս ոչ բավարար կայացվածության, քաղաքական ու սահմանադրական մշակույթի ցածր մակարդակի, օրենսդրական քաղաքականության մեջ ու իրավակիրառական պրակտիկայում տեղ գտած թերացումների պայմաններում:

Դատական իշխանությանը նվիրված 2.6 կետում առանձնացվում են հետևյալ հիմնահարցերը և լուծումները:

Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սահմանադրական համակարգում դատական իշխանությունը գլխավորապես ունի

---

⁸ Տես ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի նախագիծը: http://www.moj.am/storage/uploads/A_00.pdf

հավասարակշռող կամ կայունացնող դեր: Նման առաքելության իրացման առաջնային նախադրյալը ոչ իրավաչափ ցանկացած ներգործությունից կամ միջամտությունից դատական իշխանության պաշտպանվածությունն է՝ դրա անկախության տեսքով: Միայն գործառույթային, կառուցակարգային, նյութական ու սոցիալական անհրաժեշտ ու բավարար անկախությամբ օժտված դատական իշխանությունը կարող է երկրում իրավունքի գերակայության, արդյունավետ արդարադատության և արդար դատաքննության երաշխավոր հանդիսանալ: Հայաստանի Հանրապետությունը, միջազգայնորեն ճանաչված սկզբունքների հիման վրա, 1995թ. Սահմանադրության ընդունումով նախաձեռնել և 2005թ. կատարված բարեփոխմամբ շարունակել է անկախ դատական իշխանության և արդարադատության արդյունավետ համակարգի ձևավորմանն ու զարգացմանն ուղղված քայլերի իրականացումը: Սակայն վերջին տարիներին, հասարակության իրավագիտակցության բարձրացման, քաղաքացիական հասարակության զարգացման պայմաններում այս ոլորտում բացահայտվել կամ ընդգծվել են մի շարք առանցքային խնդիրներ, որոնք ժողովրդավարական և իրավական պետությունների լավագույն ավանդույթներին համահունչ արդյունավետ լուծումներ են պահանջում հենց Սահմանադրության մակարդակով: Այդ խնդիրներից հիմնականը դատական իշխանության գործունակության ցածր մակարդակն է, որը պայմանավորված է դատական իշխանության գործառույթային անհստակություններով, կառուցակարգային անկայունությամբ, ոչ լիարժեք անկախությամբ, դատավարական ընթացակարգերի թերություններով, ինչպես նաև սուբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված մի շարք բացասական դրսևորումներով: Դրանց հետևանքով ցածր է նաև դատարանների հանդեպ հանրային վստահությունը:

Վերոնշյալի սահմանադրական պատճառներից մեկն այն է, որ ՀՀ Սահմանադրության վեցերորդ գլուխն առավելապես բացահայտում է դատական իշխանության ոչ թե գործառույթային հատկանիշներն ու հնարավորությունները, այլ դրա կառուցվածքային (դատարանակազմական) կողմը: Հետևաբար, դատական իշխանության գործառույթային ամբողջականությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ է, որպեսզի դատական իշխանության հասկացությունը, առաքելությունը, հիմնական գործառույթները, այն մարմնավորող կառույցի կազմակերպման և գործունեության հիմքերն ունենան սահմանադրական ամրագրում: Այդպիսի իրավակարգավորումը (դատարանակազմական և դատավարական ընդհանուր սկզբունքների հաշվառմամբ) հիմք կծառայի նաև դատական իշխանության մարմինների համակարգի ձևավորման

համար: Միաժամանակ, դրանով կբացառվեն ընթացիկ օրենքների օգնությամբ քաղաքական, տակտիկական, իրավիճակային կամ այլ նկատառումներից ելնելով դատական համակարգի կառուցվածքը փոխելու և դատական իշխանության համակարգային ամբողջականությունն ու կայունությունը խաթարելու հնարավոր փորձերը:

Սահմանադրական բարեփոխումների առաջնահերթ հայեցակարգային խնդիրներից մեկն անկախ, ինքնուրույն և հաշվետու դատական իշխանության կայացումն է: Այս առումով բարեփոխումների արդյունավետությունը կապվում է ոչ թե նոր ինստիտուտների ստեղծման, այլ արդեն կայացած կառույցների կատարելագործման հետ: Այս համատեքստում կարևորվում է արդարադատության խորհրդի դերի և գործունեության արդյունավետության բարձրացումը: Սահմանադրական այս մարմինն առաջին հերթին պետք է ունենա կառուցակարգային անկախության այնպիսի մակարդակ, որով ապահովագրված կլինի ոչ իրավաչափ կամ հայեցողական ազդեցություններից: Բացի դրանից, արդարադատության խորհրդին հարկ է օժտել սահմանադրական այնպիսի գործառնությունով, որոնցով այն ի գորու կլինի գործուն դեր կատարել դատական իշխանության անկախության ու ինքնուրույնության ապահովման հարցերում: Այս առումով, ի թիվս այլնի, նոր իրավակարգավորման կարիք ունեն արդարադատության խորհրդի ձևավորմանը, իշխանության այլ ինստիտուտների (այդ թվում՝ «Ազգային ժողովի, «Նախագահի, «կառավարության») հետ դրա փոխհարաբերություններին, ինչպես նաև այս մարմնի կազմին և լիազորությունների շրջանակին վերաբերող հարցերը:

Ինչ վերաբերում է դատարանների կողմից իրականացվող արդարադատության արդյունավետության բարձրացմանը, ապա սահմանադրական կարգավորումների մակարդակում այն առաջին հերթին կապվում է դատական համակարգի կառուցվածքի, այսինքն՝ դատական ատյանների և օղակների քանակի ու դրանց գործառնությամբ կապի օպտիմալ ձևաչափի ընտրության հետ: Ժամանակակից աշխարհում դատական համակարգի որևէ մոդել չունի ընդգծված նախապատվություն կամ ակնհայտ առավելություններ: Երկաստիճան, եռաստիճան կամ բարդ կառուցվածք ունեցող դատական համակարգերի ձևավորումը կարող է պայմանավորված լինել կոնկրետ երկրի տարածքային, պատմական, տնտեսական, ազգային կամ այլ յուրահատկություններով: Սակայն բոլոր դեպքերում ժողովրդավարական և իրավական պետությունում դատական համակարգը պետք է կառուցվի որոշակի օրինաչափություններից բխող հստակ սկզբունքների վրա: Ուստի դատական

ատյանների տեսակը, քանակը, իրավասությունը կամ դրանց հարաբերակցությունը որոշելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, թե դրանց ամբողջությունը որքանով կարող է երաշխավորել անձի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը, դատարանի մատչելիությունը, դատավարության խնայողականությունն ու արագությունը, դատական վերանայման արդյունավետությունը, իսկ վերջնարդյունքում՝ նաև երկրում իրականացվող արդարադատության պատշաճ որակը:

Վերոնշյալ արդյունքի նվաճման հայեցակարգային մոտեցումները (առանձին-առանձին կամ համակցության մեջ) հանգում են հետևյալներին, որոնց հանգամանորեն անդրադարձ կկատարվի սահմանադրական բարեփոխումների փաթեթի մշակման փուլում: Մասնավորապես, առաջին ատյանի դատարանում կարող է ստեղծվել ինքնուրույն դատական օղակ (օրինակ՝ տեղական դատարաններ), որոնք հատուկ կամ մասնագիտացված գործառույթ (օրինակ՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն) իրականացնելով կրեռնաթափեն ընդհանուր իրավասության դատարանները՝ ապահովելով նաև կոնկրետ հարցերով դատական գործունեության պատշաճ որակը: Ուշադրության է արժանի նաև դատական ատյանների քանակի կրճատումը (եռաստիճանից՝ երկաստիճանի)՝ երկրորդ ատյանում վերաքննության և վճռաբեկության լիազորությունները ներառելու պայմանով: Քննարկման առարկա է նաև ազգային արդարադատական համակարգում դեռևս չփորձարկված այնպիսի ինստիտուտի ներմուծումը, ինչպիսին է, օրինակ, երդվյալ ատենակալների մասնակցությամբ դատավարությունների իրականացման հնարավորության նախատեսումը: Սակայն, ամեն դեպքում, նկատի է առնվում, որ արդարադատության իրականացման հիմնական ծանրությունը կրելու է դատական համակարգի առաջին ատյանը՝ որպես ցանկացած իրավական վեճ ըստ էության քննող դատարան: Հայեցակարգային մակարդակում մեթոդաբանական նոր մոտեցումը ենթադրում է առաջին հերթին սահմանադրորեն ամրագրել դատական իշխանության գործառույթային ամբողջականությունը երաշխավորող անհրաժեշտ ու բավարար նախադրյալներ, որոնք, դատավարական և դատարանակազմական ընդհանուր սկզբունքներից ելնելով, հիմք կծառայեն նաև դատական իշխանության մարմինների համակարգի ձևավորման համար:

«Որպեսզի դատական իշխանության կողմից իրականացվող պետական գործունեության կարևորագույն տեսակներից մեկը սահմանադրական արդարադատությունն է: 2005թ. իրականացված բարեփոխումները (մասնավորապես, անհատական գանգատի ինստիտուտի նախատես-

սումը, սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասություն ունեցող սուբյեկտների շրջանակի ընդլայնումը և այլն) էապես ուժեղացրեցին անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կառուցակարգերը: Սակայն սահմանադրական դատարանի կարգավիճակի բացահայտումը սահմանափակվեց միայն հետևյալ ձևակերպմամբ. «Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է սահմանադրական դատարանը» (ՀՀ Սահմանադրության հոդված 93): Մինչդեռ, հաշվի առնելով սահմանադրական դատարանի առաքելությունը և գործունեության յուրահատուկ ուղղվածությունը, սահմանադրական մակարդակում պետք է հստակ ամրագրվի նաև սահմանադրական վերահսկողություն իրականացնող դատական այս մարմնի հիմնական գործառույթը՝ Սահմանադրության գերակայության ու անմիջական գործողության ապահովումը, դրա իրականացման համար նախատեսելով անհրաժեշտ ու բավարար սահմանադրաիրավական երաշխիքներ:

Սահմանադրական բարեփոխման խնդիրներից մեկն էլ սահմանադրական կարգավորումներում առկա որոշակի բացերի վերացումն է: Նման խնդիրներ են բացահայտվել նաև սահմանադրական արդարադատության ոլորտում: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրությունը չի նախատեսում սահմանադրական մարմինների միջև նրանց սահմանադրական լիազորությունների վերաբերյալ վեճերի լուծման հնարավորություն: Թեև նման վիճակը դեռևս չի հանգեցրել գործնական դժվարությունների, սակայն, հաշվի առնելով սույն բարեփոխման արդյունքում սահմանադրական մարմինների քանակի ավելացման հնարավորությունը և դրանց լիազորությունների հարաբերակցության հավանականությունը, ապագայում ճգնաժամային իրավիճակներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է ընդլայնել սահմանադրական դատարանի լիազորությունների շրջանակը՝ հնարավորություն տալով լուծել նաև սահմանադրական մարմինների միջև նրանց լիազորությունների առնչությամբ առաջացող սահմանադրական վեճերը:

Սահմանադրական բարեփոխումները պետք է նախադրյալներ ստեղծեն նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ «Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին» համաձայնագրի վավերացման համար՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2004թ. օգոստոսի 13-ի ՍԴԴ-502 որոշմամբ հիշյալ համաձայնագրով ստանձնված որոշ պարտավորություններ ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող:

4. Արդար դատական քննության իրավունքի ինստիտուցիոնալ ապահովումը

Դատական համակարգի ընդհանուր բնութագրի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ Հայաստանի Հանրապետությունում դատական իշխանությունը պետության հատուկ մարմինների՝ դատարանների բացառիկ իրավագործությունն է, որի հիմնական բովանդակությունն իրավաբանորեն միջնորդավորված սոցիալական կոնֆլիկտների քննությունն ու լուծումն է՝ հատուկ դատավարական ձևերով: Այդ դատավարական ձևերը տարբեր դրսևորումներ ունեն՝ քաղաքացիական, քրեական, վարչական, սահմանադրական և այլն: Թեև դատավարություններն ունեն տարբեր դրսևորումներ, դրանց առջև դրված են տարբեր խնդիրներ ու հետապնդում են տարբեր նպատակներ, սակայն դրանք ունեն նաև ընդհանրություններ: Այդ ընդհանրությունների շարքում կենտրոնական դերը պատկանում է արդար դատական քննության իրավունքին՝ որպես անձի հիմնարար իրավունք: Այս իրավունքը միջազգայնորեն ճանաչված իրավունք է. այն ներառված է թե՛ միջազգային ունիվերսալ փաստաթղթերում, թե՛ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 18-22-րդ հոդվածներում ու այլ նորմատիվ-իրավական փաստաթղթերում: Մարդու իրավունքը համարվում է միջազգայնորեն ճանաչված, եթե այն նախատեսված է Մարդու իրավունքների միջազգային օրինաշարում կամ որը վերջինիս հիման վրա զարգացել է Միավորված ազգերի կազմակերպության (այսուհետ՝ նաև ՄԱԿ) Գլխավոր ասամբլեայի կողմից ընդունված հետագա գործիքներում, որոնք՝ ընդունված մասնագիտացված հաստատությունների և տարածաշրջանային կազմակերպությունների կողմից, ՄԱԿ-ի ընդունված և միջազգայնորեն ճանաչված իրավունքների հետագա մշակումներն ու փոփոխված տարբերակներն են, իսկ դրանց հիմնական «կմախքը», ամեն դեպքում, կարելի է գտնել Մարդու իրավունքների միջազգային օրինաշարում: Միջազգային օրինաշարը ներառում է Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը (այսուհետ՝ նաև ՄԻՀՀ) և այդ հռչակագրի հիման վրա ընդունված երկու դաշնագիր՝ Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (այսուհետ՝ նաև ՔՔԻՄԴ) ու Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը (այսուհետ՝ նաև ՏՄՄԻՄԴ): Մարդու իրավունքների միջազգային օրինաշարն իր հետագա զարգացումն է ստացել մեծ

թվով կոնվենցիաների և հռչակագրերի տեսքով, որոնք ընդունվել են թե՛ համընդհանուր, թե՛ տարածաշրջանային մակարդակներում⁹:

Տարածաշրջանային մակարդակում կարևոր նշանակություն ունեցող միջազգային փաստաթղթերի շարքում առաջնահերթ նշանակություն ունի Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա), որի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Դատարանի որոշումը հայտարարվում է հրապարակավ, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակության մեջ բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա են պահանջում անչափահասների շահերը կամ կողմերի մասնավոր կյանքի պաշտպանությունը, կամ այնքանով, որքանով դա, դատարանի կարծիքով, հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը:

2. Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան:

3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները.

ա) իրեն հասկանալի լեզվով անհապաղ ու հանգամանորեն տեղեկացվելու իրեն ներկայացված մեղադրանքի բնույթի և հիմքի մասին.

բ) բավարար ժամանակ ու հնարավորություններ ունենալու իր պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար.

գ) պաշտպանել իրեն անձամբ կամ իր կողմից ընտրված պաշտպանի միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի պաշտպանի ծառայությունների դիմաց վճարելու համար, ունենալ անվճար նշանակված պաշտպան, երբ դա են պահանջում արդարադատության շահերը.

---

⁹ Տես՝ Ա.Էյդե, Կ.Կրաուզե, Ա.Ռոզաս, «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքներ: Դասագիրք», -Եր.: «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2009, էջեր 11-12:

դ) հարցաքննելու իր դեմ ցուցմունքներ տվող վկաներին կամ իրավունք ունենալու, որ այդ վկաները ենթարկվեն հարցաքննության, և իրավունք ունենալու իր վկաներին կանչելու ու հարցաքննելու միևնույն պայմաններով, ինչ իր դեմ ցուցմունք տված վկաները.

ե) օգտվելու թարգմանչի անվճար օգնությունից, եթե ինքը չի հասկանում դատարանում գործածվող լեզուն կամ չի խոսում այդ լեզվով»:

Արդար դատական քննության իրավունքը հիմնարար նշանակություն ունի ժողովրդավարական հասարակությունում: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի նպատակն ու առարկան ամրագրում են օրենքի գերակայության սկզբունքը, որի հիման վրա էլ ձևավորվում է և կառուցվում հասարակությունը¹⁰: Արդար դատական քննության իրավունքն ամենից կիրառականն է: Այսպես, Կոնվենցիայի 6 (1)-րդ հոդվածով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ նաև ՄԻԵԴ) կայացրած վճիռների թիվը, 2010 թվականի ապրիլի 1-ի դրությամբ, կազմում է ՄԻԵԴ-ի կայացրած վճիռների ընդհանուր թվի մոտ կեսը (12631-ից 6112-ը)¹¹: ՀՀ սահմանադրական դատարանը ևս ամենամեծ թվով գործերով՝ 15 գործով, օրենքի նորմերն անվավեր է ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին չհամապատասխանելու հիմքով¹²: Նման պայմաններում ամենևին զարմանալի չէ, որ 6-րդ հոդվածի հիման վրա ՄԻԵԴ-ի կողմից ձևավորվել է բավականին ընդգրկուն նախադեպային իրավունք, որը ժամանակի ընթացքում, հաշվի առնելով ՄԻԵԴ-ի այն դիրքորոշումը, որ ՄԻԵԿ-ը կենդանի փաստաթուղթ է, ենթարկվել է բազմաթիվ առաջադիմական փոփոխությունների¹³:

Չնայած սույն իրավունքի կարևորությանը՝ դրա անվանման, սահմանման, կառուցվածքի և տարրերի հարաբերակցության հարցում միասնական մոտեցում չի ձևավորվել: Գուլդերի գործով ՄԻԵԴ-ը մատ-

---

¹⁰ Տես՝ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ»/ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի և Ա.Վաղարշյանի.-Եր: «Իրավունք», 2010, էջ 221:

¹¹ Տվյալները՝ ըստ ՄԻԵԴ-ի ակտերի HUDOC ինտերնետային որոնողական համակարգի:

¹² Տես՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-664, ՍԴՈ-665, ՍԴՈ-690, ՍԴՈ-691, ՍԴՈ-773, ՍԴՈ-751, ՍԴՈ-758, ՍԴՈ-765, ՍԴՈ-767, ՍԴՈ-780, ՍԴՈ-787, ՍԴՈ-818, ՍԴՈ-833, ՍԴՈ-851, ՍԴՈ-873 որոշումները:

¹³ Տես՝ Y.Grozev, D.Vitkauskas, S.L.Anthony, D. Straisteanu, D.Vedernikova, “Right to a fair trial under European Convention on Human Rights (Article 6): Interights manual for lawyers” Interights, 2007, էջ 2:

նանշել է, որ «6-րդ հոդվածով ամրագրված են առանձին իրավունքներ, որոնք, սակայն, բխում են նույն հիմնարար գաղափարից և համակցության մեջ վերցրած՝ կազմում են մեկ միասնական իրավունք, որն առանձին եզրույթով հստակ սահմանված չէ» (կետ 28): ՄԻԵԴ-ի գործունեության սկզբնական շրջանում այս իրավունքն ընդունված էր անվանել «արդարադատության պատշաճ իրականացման իրավունք» («Right to a good administration of justice»), սակայն ներկայում առավել ընդունված է «արդար դատաքննության իրավունք» արտահայտությունը: Ամեն դեպքում, ցանկացած անվանում պետք է պայմանական համարել, քանի որ այս իրավունքն իրենից բարդ երևույթ է ներկայացնում, որն ընդգրկում է թե՛ արդարադատության մարմնի կազմակերպմանը և թե՛ արդարադատության իրականացման ընթացակարգին վերաբերող բազմաթիվ փոխկապակցված տարրեր: Այդ տարրերը մարդու իրավունքների տարբեր հիմնարար փաստաթղթերում կարող են տարբեր ձևակերպումներ և բաշխում ունենալ: Օրինակ՝ թե՛ ՄԻԵԿ-ում և թե՛ ՔՔԻՄԴ-ում այս իրավունքի բոլոր տարրերը սահմանված են մեկ միասնական հոդվածով՝ ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածով, ՔՔԻՄԴ-ի 14-րդ հոդվածով, մինչդեռ ՀՀ Սահմանադրությամբ արդար դատաքննության իրավունքի տարրերը բաշխված են 18-22-րդ հոդվածներում: Ընդ որում, 18, 20 և 22-րդ հոդվածները՝ արդար դատաքննության իրավունքի (լայն իմաստով) տարրերի հետ մեկտեղ պարունակում են նաև այդ իրավունքի տարր չհանդիսացող երաշխիքներ: Օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրության 20-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված՝ ներման կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու խնդրանքի՝ յուրաքանչյուր դատապարտյալի իրավունքը¹⁴:

Հարկ է նշել, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի մի շարք դրույթներ ունեն ինքնուրույն նշանակություն և պահանջում են ազգային իրավունքից ու ազգային իշխանությունների կողմից տրված մեկնաբանությունից տարբերվող մեկնաբանություն: Այդ իսկ պատճառով արդար դատական քննության իրավունքն ազգային մակարդակում չի տարածվում բոլոր դատավարությունների վրա: Կոնվենցիայում օգտագործվող հասկացությունները՝ «քրեական մեղադրանք», «քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ», և այլն, հանդիսանում են ինքնուրույն հայեցակարգեր, այսինքն՝ դրանց բովանդակությունը կարող է տարբերվել այդ նույն հասկացությունների՝ ազգային իրավունքում տրված բովանդակությունից: Սակայն

¹⁴ Տես՝ «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ»/ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի և Ա.Վաղարշյանի.-եր: «Իրավունք», 2010, էջեր 221-222:

այս հարցում անդամ պետությունները հայեցողության լայն շրջանակ չունեն, քանի որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը սահմանում է արդար դատական քննության իրավունքի այն նվազագույն երաշխիքները, որոնց պահպանումը պարտադիր է ազգային պետությունների դատարանների կողմից:

Հարկ է նշել նաև, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը պարունակում են լրացուցիչ ընթացակարգային նորմեր, որոնք կիրառվում են բացառապես այն անձանց նկատմամբ, ովքեր մեղադրվում են քրեական իրավախախտումների մեջ, իսկ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը տարածվում է ինչպես «քրեական», այնպես էլ «քաղաքացիական» դատավարությունների վրա: Հարկ է նշել, որ Դատարանին ներկայացվող պահանջների մեծ մասը, որոնք ներկայացվում են 6-րդ հոդվածի՝ «քրեական մեղադրանք» բաժնի ներքո, վերաբերում են առանձին պետական պաշտոնյաների դատավարական գործողությունների արդարացիության հարցին, որի արդյունքում կայացվել է մեղադրական դատավճիռ: Միևնույն ժամանակ, 6-րդ հոդվածի՝ «քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ» բաժնի ներքո Դատարանին ներկայացվող պահանջների մեծ մասը վերաբերում է 3 տարաբնույթ խնդիրների՝ քաղաքացիական վեճի լուծման համար դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակմանը, դատավարության անարդարացիությանը, երբ դատարանի մատչելիության իրավունքը չի սահմանափակվել, և դատարանի որոշման կատարման ժամկետի ողջամտությանը, երբ քաղաքացիական վեճը դրական լուծում է ստացել¹⁵:

Հարկ է նշել նաև, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի ներքո ներկայացված պահանջի քննության ժամանակ ՄԻԵԴ-ի խնդիրն է որոշելու, թե դատավարական գործողությունները, որպես մեկ ամբողջություն, արդյոք եղել են արդարացի և արդյոք համապատասխանել են 6-րդ հոդվածի երաշխիքներին: Ոչ մի դեպքում պետք չէ մոռանալ, որ 6-րդ հոդվածի իրավասության մեջ չի մտնում ներպետական դատավարության վերսկսումը կամ ներպետական ատյանների եզրակացության փոփոխությունը ՄԻԵԴ-ի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքներին համապատասխան կամ ներպետական իրավունքի մասին եզրակացության կազմումը¹⁶:

¹⁵ Stu` Y.Grozev, D.Vitkauskas, S.L.Anthony, D. Straisteanu, D.Vedernikova, “Right to a fair trial under European Convention on Human Rights (Article 6): Interights manual for lawyers” Interights, 2007, էջեր 2-3:

¹⁶ Stu` Y.Grozev, D.Vitkauskas, S.L.Anthony, D. Straisteanu, D.Vedernikova, “Right to a fair trial under European Convention on Human Rights (Article 6): Interights manual for lawyers” Interights, 2007, էջ 2:

Այս իմաստով պետք է նշել, որ գործի արդարացի քննության կարևոր բաղադրատարրերից է համարվում նաև **դատական ակտերի պատճառաբանումը**¹⁷: Այս իրավունքը հիմնվում է ավելի լայն՝ Կոնվենցիայում ամրագրված սկզբունքի վրա, որն անհատներին պաշտպանում է կամայականություններից: Տվյալ իրավունքը ներպետական մարմիններին չի պարտավորեցնում կողմերի ներկայացրած յուրաքանչյուր փաստարկին տրամադրել մանրակրկիտ պատասխան: Բայց, միևնույն ժամանակ, դատարանների պատասխանը պետք է լինի բավականին մանրակրկիտ կողմի՝ փաստական հանգամանքների կամ իրավունքի պահանջի վերաբերյալ¹⁸: Հարկ է նշել, որ այս իրավունքը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ուղղակիորեն նախատեսված չէ. այն դուրս է բերվել ՄԻԵԴ-ի կողմից՝ վերջինիս նախադեպային իրավունքում: Նույնը կարելի է ասել նաև ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի մասին, որում դատական ակտերի պատճառաբանվածության պահանջը նույնպես նախատեսված չէ:

Որոշումների պատճառաբանված լինելու վերաբերյալ իրավական պահանջներ են տեղ գտել ՀՀ քրեական, քաղաքացիական, ինչպես նաև վարչական դատավարության օրենսգրքերում:

Այս հարցի վերաբերյալ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել ՀՀ - սահմանադրական դատարանը 2007 թվականի ապրիլի 9-ի ՍԴԴ-690 որոշման մեջ: Դրանում, մասնավորապես, նշված է. «(...) վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու մասին որոշման վերաբերյալ, չնայած հետապնդվող անհրաժեշտ նպատակին, առանց այդպիսի որոշման պատճառաբանման նորմատիվ պահանջի չի կարող բավարարել արդարացի հավասարակշռության, որոշակիության, իրավահավասարության և իրավունքի գերակայության իրավական սկզբունքների պայմանները: Սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ բողոքը վերադարձնելու մասին վճռաբեկ դատարանի որոշման պատճառաբանվածության վերաբերյալ նորմատիվ պահանջը կարևոր երաշխիք է ինչպես արդարադատության մատչելիությունը, այնպես էլ անձանց սահմանադրական իրավունքների դատական պաշտպանության արդյունավետությունն ապահովելու համար»:

---

¹⁷ Մանրամասն տե՛ս Արդարադատության մատչելիության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (Գիտագործնական վերլուծություն), հեղ. խումբ: Խմբ.՝ Դ Ավետիսյանի և Վ. Ենգիբարյանի, Երևան: Ասողիկ, 2013.- էջ 81:

¹⁸ Տես՝ Y.Grozev, D.Vitkauskas, S.L.Anthony, D. Straisteanu, D.Vedernikova, “Right to a fair trial under European Convention on Human Rights (Article 6): Interights manual for lawyers” Interights, 2007, էջեր 57-59:

Նույնպիսի մոտեցում ՀՀ սահմանադրական դատարանի կողմից արտահայտվել է նաև 2007 թվականի ապրիլի 11-ի ՍԴՈ-691 որոշման մեջ: Որոշումների պատճառաբանման պահանջն արտացոլվել է նաև ՄԻԵԴ-ի նախադեպային վճիռներում: Մասնավորապես, ըստ ՄԻԵԴ-ի՝ դատարանները պետք է բավարար հստակությամբ հիշատակեն այն փաստարկները, որոնք ընկած են իրենց որոշումների հիմքում (Հաջիանաստասիուն ընդդեմ Հունաստանի, 16.12.1992թ., կետ 33, Գարսիա Ռուիզն ընդդեմ Իսպանիայի, 21.01.1999թ., կետ 26):

Դրա հետ մեկտեղ, ՄԻԵԴ-ն ընդգծել է, որ որոշումների պատճառաբանման պահանջը չպետք է հասկանալ բացարձակ իմաստով: Այն չի նշանակում, որ դատարանը պետք է մանրամասն անդրադառնա կողմերի բոլոր փաստարկներին: Այդ պարտականության ծավալը կարող է փոփոխվել՝ կախված որոշման բնույթից: Այդ պատճառով դատարանի կողմից որոշումների պատճառաբանման՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածից բխող պահանջի խախտման հարցը կարող է որոշվել՝ միայն ելնելով կոնկրետ գործի հանգամանքներից (Ռուիզ Տորիջան ընդդեմ Իսպանիայի, 09.12.1994թ., կետ 29, Հրոո Բալանին ընդդեմ Իսպանիայի, 09.12.1994թ., կետ 27, Հելլեն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, 19.12.1997թ., կետ 55):

Այդուհանդերձ, նշվածը չի նշանակում, որ դատարաններն իրենց որոշումներում չպետք է պատշաճ անդրադարձ կատարեն այն փաստարկներին, որոնցով դատավարության մասնակիցները հիմնավորում են իրենց դիրքորոշումը: Գործի քննության արդարացիության ապահովման համար կարևոր նշանակություն ունի նաև գործի քննության ընթացքում ապացույցների ձեռքբերումն օրենքով նախատեսված կանոնների խստիվ պահպանմամբ: Այս իմաստով քննարկվող հոդվածը սերտորեն առնչվում է ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածին, որն արգելում է օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը:

ԳԼՈՒԽ 2. ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՔՆԱԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

1. Դատական համակարգի ինքնակառավարման ընդհանուր բնութագիրը և նպատակը

Դատական համակարգի ինքնակառավարման նպատակը դատավորների և առանձին վերցրած դատավորի անկախության ապահովումն է, որն իր հերթին պետք է ընդլայնի դատական համակարգի արդյունավետ գործունեությունը:

Դատական համակարգի ինքնակառավարման հարցերը քննարկելու համար անհրաժեշտ է նշել, որ դատական անկախությունը դատավորի անկախությունն է ցանկացած արտաքին ազդեցությունից, որի պայմաններում դատավորը չպետք է ազդեցության ենթարկվի օրենսդիր և գործադիր իշխանությունից, բիզնեսից, հասարակական կարծիքից, ինչպես նաև բուն դատական իշխանությունից:

Դատական իշխանության անկախության ապահովման առաջին հիմնական պայմաններից մեկը դատական համակարգի ինքնակառավարումն է: Միայն հասարակության կողմից այդ գաղափարի ընկալման պայմաններում է հնարավոր հասնել ինքնակառավարման: Դատական համակարգի ինքնակառավարումն ապահովվում է դատական իշխանության կողմից (ցանկալի է), երբեմն էլ այլ մարմինների հետ համագործակցությամբ:

Դատական համակարգի ինքնակառավարող մարմինն ապահովում է՝

1. Դատավորների ընտրությունը և նշանակումը
2. Դատավորների առաջխաղացումը
3. Դատավորների գործունեության գնահատումը
4. Կարգապահության և էթիկայի հարցեր
5. Որակավորման բարձրացում
6. Դատարանների կառավարում
7. Սեփական բյուջեի կառավարում և վերահսկողություն
8. Դատավորի կերպարի պաշտպանություն
9. Դատական համակարգի եզրակացությունների տրամադրում իշխանության այլ ճյուղերին
10. Հասարակության առջև հաշվետվություն, թափանցիկություն:

Ներպետական օրենսդրությունները պետք է պարունակեն օրենսդրական դրույթներ դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների (դատավորների խորհուրդ, արդարադատության խորհուրդ և այլն) դերի և նպատակի մասին՝ հստակ ընդգծելով, որ այդ մարմնի նպատակը դատական իշխանության անկախության ապահովումն է և դատական համակարգի ինքնակառավարման ապահովումը:

Տարբեր միջոցառումների ժամանակ հստակ ընդգծվում է դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների դերի ամրապնդման անհրաժեշտությունը՝ որպես դատական իշխանության անկախության ապահովման հիմնաքար:¹⁹

«Հրավական համակարգում դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմիններն են դատավորների ընդհանուր ժողովը և դատարանների նախագահների խորհուրդը: Արդարադատության խորհուրդը չի դիտարկվում որպես դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմին՝ չնայած, որ նրա գործունեության որոշ տարրեր վերաբերում են դատական համակարգի ինքնակառավարմանը:

«Սահմանադրական դատարանը նույնպես նշել է, որ արդարադատության խորհուրդը դիտվում է որպես իր համակարգի գործառնական արդյունավետությունն ապահովելու հարցում իր սահմանադրական հստակ գործառույթներն ունեցող և անկախ գործող ենթահամակարգ (տես «Սահմանադրական դատարանի 18.12.2012 թվականի ՍԴՈ-1063 որոշումը»):²⁰

Ուստի «Օրենսդրությամբ անհրաժեշտ է հստակեցնել արդարադատության խորհրդի դերը և գործառույթները՝ հաշվի առնելով նաև այդ մարմնի գործառույթների հարաբերակցությունը դատավորների ընդհանուր ժողովի և դատարանների նախագահների խորհրդի հետ: Բացի այդ, անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել դատական համակարգի ինքնակառավարում հասկացության բովանդակությունը:

Վերոնշյալ չափանիշների հիման վրա «-ում նույնպես ընդգծվում է դատական համակարգի ինքնակառավարման արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես, «Հրավական և

---

¹⁹ Ств Тбилисские рекомендации по вопросу о честности и неподкупности судебных органов, международной конференции «Независимость, Объективность, Эффективность, Прозрачность, Компетентность - Современные вызовы судебной реформы на Южном Кавказе», Тбилиси, 4-5 апреля 2011

²⁰ <http://concourt.am/armenian/decisions/common/2012/pdf/sdv-1063.pdf>

դադարակալական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.3 կետում հստակ սահմանվում է դատավորների ինքնակառավարման առավել արդյունավետ մոդելի ներդրման անհրաժեշտությունը: Որպես դրա լուծում առաջարկվում է դատարանների նախագահների խորհրդի մի շարք լիազորությունների փոխանցում դատական ինքնակառավարման մեկ այլ կամ նորաստեղծ մարմնի: Չնայած դատարանների նախագահների խորհուրդը, ՀՀ մասնագետների կարծիքով միջազգային չափանիշների տեսանկյունից դատական ինքնակառավարման մարմին չէ, այնուամենայնիվ, նշված ինստիտուտի պահպանումը կարող է անհրաժեշտ լինել՝ որպես փոխադիջումային և անցումային տարբերակ:²¹

2. Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման կարգը

Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման հիմնական սկզբունքն այն է, որ այդ մարմինը պետք է կազմված լինի կամ բացառապես դատավորներից, կամ դատավորների մեծամասնությունից, ովքեր պետք է ընտրվեն դատավորների ժողովի կողմից: Բացի այդ, դատավոր անդամները պետք է ընտրվեն բոլոր ատյանների դատարաններից՝ դատավորների միջև բազմակարծության ապահովման սկզբունքի պահպանմամբ:²²

ՀՀ-ում դատական համակարգի ինքնակառավարման գործառույթներ իրականացնում են 2 հիմնական մարմիններ՝ Արդարադատության խորհուրդը և Դատարանների նախագահների խորհուրդը (չնայած ինչպես նշեցինք օրենսդրորեն Արդարադատության խորհուրդը չի դիտվում որպես ինքնակառավարման մարմին): Երկու մարմինների միաժամանակյա գործունեությունը չի կարող բարձրացնել դատական համակարգի ինքնակառավարման արդյունավետությունը, ընդհակառակը՝ այն կարող է որոշակի խնդիրներ ստեղծել և անարդյունավետ դարձնել այդ գործառույթի իրականացումը:

---

²¹ Տես Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի իրագործման թեմայով սեմինար-քննարկում Երևան, 11-12 ապրիլի, 2013 թ.

²² Տես Judges: independence, efficiency and responsibilities-Recommendation CM/Rec(2010)12 and explanatory memorandum (2011), p. 27

Հեղևաբար Արդարադատության խորհրդի և Դատարանների նախագահների խորհրդի գործառույթները պետք է միավորվեն մեկ մարմնում (Արդարադատության խորհրդում), քանի որ Արդարադատության խորհրդի ձևավորման կարգը բխում է վերը նշված չափանիշներից, իսկ Դատարանների նախագահների խորհրդում սովորական դատավորները (նախագահ չհանդիսացող) մուտք չունեն, այսինքն՝ դատարանների նախագահների խորհրդի կարգավիճակն ինքնին չի բխում դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմնի ձևավորման սկզբունքներից: Այլ դեպքում Դատարանների նախագահների խորհուրդը պետք է վերանվանվի և դրա կազմում ընտրվելու հնարավորություն պետք է ունենան նաև այլ դատավորներ:

«Հ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրում նույնպես նշվում է, որ նման կարգավորման պարագայում դատական ինքնակառավարման գործառույթները կենտրոնացված են Դատարանների նախագահների խորհրդի ձեռքում և ինքնակառավարման լիազորություններն իրականացվում են միջնորդավորված՝ դատարանների նախագահների միջոցով: Ուստի այդ համակարգն անհրաժեշտ է վերանայել այն հաշվով, որ հնարավոր լինի ապահովել դատավորների ներքին անկախությունը դատարանների նախագահներից»²³

3. Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների բյուջեն

Դատական համակարգի ինքնակառավարումն ապահովելու համար էական նշանակություն ունի բյուջետային ինքնուրունությունը: Ընդ որում, դա վերաբերում է ոչ միայն դատական համակարգի, այլև դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմնի ինքնուրունությանը:

Այդ նպատակից ելնելով յուրաքանչյուր պետություն պետք է դատական իշխանությանը հատկացնի բավականաչափ միջոցներ, որպեսզի դատական իշխանությունը կարողանա ապահովել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կենսագործումը,

---

²³ Տես նշված ծրագրի 3.3 կետը:

ինչպես նաև նրա համար, որ դատավորները կարողանան աշխատել արդյունավետ:²⁴

Այդ միջոցներն անհրաժեշտ են ինչպես համապատասխան քանակի դատավորներ ապահովելու, այնպես էլ համապատասխան մասնագիտական կազմի առկայության համար:²⁵ Չնայած դատական համակարգին հատկացվող բյուջետային միջոցները պետության ընդհանուր բյուջեի բաղկացուցիչ մասն են, որը կազմվում է գործադիր իշխանության կողմից, այնուամենայնիվ, դատական իշխանությանը հատկացվող բյուջետային միջոցները չեն կարող փոփոխվել քաղաքական հանգամանքների փոփոխությամբ: Յուրաքանչյուր պետություն ինքն է որոշում դատական իշխանությանը հատկացվող միջոցների չափը՝ կախված իր հնարավորություններից: Այնուամենայնիվ, դատական իշխանության անկախության ապահովման համատեքստում ոչ օրենսդիր, ոչ էլ գործադիր իշխանությունները չպետք է հնարավորություն ունենան ազդել դատական իշխանության

---

²⁴ Stu Opinion no 2 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the funding and management of courts with reference to the efficiency of the judiciary and to article 6 of the European Convention on Human Rights, CCJE (2001) OP N'2, Strasbourg, 23 November 2001, p. 2

²⁵ ՀՀ-ում բոլոր առյանների և մասնագիտացված դատավորները թիվը 230 է, այսինքն՝ մոտ 2 մլն 500 հազար բնակչի հաշվարկով յուրաքանչյուր 100 հազար բնակչի սպասարկում է 9 դատավոր: Օրինակի համար նշենք, որ ՌԴ-ում բոլոր առյանների դատավորները 36 741 են (http://finansiko.ru/zarplata_sudej_2014/), այսինքն՝ 150.000.000 բնակչի հաշվարկով յուրաքանչյուր 100 հազար բնակչի սպասարկում է 23 դատավոր: Դատավորների թիվը վերոնշյալ հաշվարկով բավականին բարձր է Գերմանիայում (24.3), Ավստրիայում (29), Սլովենիայում (49.9), Խորվաթիայում (42.8): Այդ ցուցանիշը բավականին ցածր է Դանիայում (9), Մեծ Բրիտանիայում (3.6), Իռլանդիայում (3.2) (դա բացատրվում է այս համակարգերում երդվյալների և հաշտարար դատավորների մեծ քանակի առկայությամբ), Վրաստանում (5.2) և Ադրբեջանում (6.7): Պաշտոնական տվյալներով Հայաստանի ցուցանիշը 6.7 է: Եվրոպական միջին ցուցանիշը 21.3 է: Стu Восточное партнерство, Содействие правовой реформе, в странах Восточного партнерства, Рабочая группа «Эффективность систем обеспечения правосудия», ДОКЛАД, Эффективность систем обеспечения правосудия, Страсбург, Март 2013 г. Էջեր 100-101:

վրա բյուջետային միջոցների հատկացման ժամանակ: Նման պայմաններում դատական իշխանությունը նույնպես պետք է ակտիվ ներգրավված լինի իր մասով բյուջեի մշակման գործընթացում: Այդ հանգամանքն ընդգծվում է «Դատավորի կարգավիճակի մասին» եվրոպական խարտիայի 1.8 պարագրաֆում:²⁶

«Օրենսդրությամբ դատարանների ֆինանսավորումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության դատական ղեկարտամենտի միջոցով՝ պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի շրջանակում: Դատական ղեկարտամենտի կենտրոնական մարմնի և առանձնացված ստորաբաժանումների ֆինանսավորումն արտացոլվում է բյուջետային հայտում և պետական բյուջեում առանձին տողով՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության դատարաններ: Դատական ղեկարտամենտի առանձնացված ստորաբաժանման բյուջետային հայտի նախագծի նախապատրաստումն իրականացնում է համապատասխան առանձնացված ստորաբաժանումը, իսկ Դատական ղեկարտամենտի կենտրոնական մարմնի բյուջետային հայտի նախագիծը՝ կենտրոնական մարմնի համապատասխան կառուցվածքային ստորաբաժանումը: Դատական ղեկարտամենտի կենտրոնական մարմնի և առանձնացված ստորաբաժանումների կողմից ներկայացված հայտերի հիման վրա նախապատրաստվում են Դատարանների միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրը և բյուջետային հայտը, այնուհետև Դատական ղեկարտամենտի ղեկավարի կողմից ներկայացվում է Դատարանների նախագահների խորհրդի հաստատմանը: Դատարանների նախագահների խորհուրդը կարող է անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարել բյուջետային հայտում: Հաստատված բյուջետային հայտը և միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիրը՝ առաջիկա տարվա բյուջետային գործընթացն սկսելու մասին որոշմամբ, սահմանված ժամկետներում ներկայացվում են կառավարություն՝ պետական բյուջեի նախագծում ներառելու համար: Դատարանների բյուջետային հայտը կառավարության կողմից ընդունվում և ընդգրկվում է պետական բյուջեի նախագծում, իսկ առարկությունների դեպքում այն պետական բյուջեի նախագծի հետ ներկայացվում է Ազգային ժողով: Կառավարությունը Ազգային ժողով և Դատարանների նախագահների խորհրդին է ներկայացնում բյուջետային հայտի վերաբերյալ առարկությունների

---

²⁶ Стн Европейская Хартия о статусе судей и пояснительный меморандум, Страсбург, 8-10 июля 1998, DAJ/DOC (98)23, [legislationline.org/download /.../5ceaad7ca16c811d4e1cb496ccb0.pdf](http://legislationline.org/download/.../5ceaad7ca16c811d4e1cb496ccb0.pdf)

մանրամասն հիմնավորումները: Բյուջետային հայտը պետք է պարունակի դատարանների բնականոն գործունեության ապահովման համար անհրաժեշտ բոլոր ծախսերը: Դատարանների նախագահների խորհրդի դիրքորոշումը բյուջետային հայտի և միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրի վերաբերյալ Ազգային ժողովում ներկայացնում է Դատական դեպարտամենտի ղեկավարը:²⁷

«Արդարադատության խորհուրդը որևէ ներգրավվածություն չունի դատական իշխանության բյուջեի մշակման, ինչպես նաև կառավարման գործընթացում: Այդ գործընթացում որոշակի մասնակցություն ունի միայն Դատարանների նախագահների խորհուրդը, իսկ դրա վերջնական մշակումը և Կառավարություն ներկայացումն ապահովում է ՀՀ դատական դեպարտամենտը:

«Երևաբար այդ մոդելը չի բխում եվրոպական չափանիշներից և դատական ինքնակառավարման մարմինների ներգրավվածությունը դատական իշխանության բյուջեի հաստատման գործընթացում պետք է մեծանա: Բյուջեի հայտի վերջնական փորձերակը պետք է հաստատվի դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմնի կողմից, այլ ոչ թե դատական դեպարտամենտի կողմից, առավել ևս այն դեպքում, երբ օրենսդրությամբ հստակ չէ դատական դեպարտամենտի կարգավիճակը՝ որպես դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմին: Պետք է մշակվեն նաև Կառավարության կողմից բյուջեի նախագծի մշակման ժամանակ դատական իշխանության ներգրավվածության առավել արդյունավետ փորձերակներ, որտեղ հիմնականում պետք է որոշիչ լինի դատական ինքնակառավարման մարմինների կարծիքը պետական բյուջեից դատական իշխանությանը հատկացվող միջոցների վերաբերյալ:

Դատական իշխանության գործունեության ֆինանսավորման արդյունավետ համակարգի մշակման անհրաժեշտությունն ընդհանուր գծերով ընդգծվում է նաև ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.12.2 կետում:

---

²⁷ Տես ՀՀ դատական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածը:

ԳԼՈՒԽ 3. ԴԱՏԱՎՈՐԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿ

1. Դատավորների ընտրություն, նշանակում և առաջխաղացում

Դատավորների ընտրության կամ նշանակման համակարգն էական նշանակություն ունի դատական իշխանության անկախության ապահովման համար: Դատական իշխանության ձևավորումը պետք է ազատ լինի քաղաքական գործընթացներից, հետևաբար օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների ներգրավվածությունը դատական իշխանության ձևավորման գործընթացում պետք է հասցվի նվազագույնի:

Դատական իշխանության ձևավորման վերաբերյալ միջազգային և եվրոպական տարբեր փաստաթղթեր են ընդունվել:

Մասնավորապես, ՄԱԿ-ի 1985 թվականի «Դատական իշխանության անկախության հիմնարար սկզբունքներ»-ի²⁸ 13-րդ պարագրաֆում սահմանվում է, որ դատավորների առաջխաղացումը, եթե այդպիսին առկա է, պետք է իրականացվի ակնհայտ չափանիշների հիման վրա, ինչպիսիք են՝ ձեռնահասությունը, բարեխղճությունը և փորձը:

Դատավորի կարգավիճակի եվրոպական խարտիան (1998) 2.1 պարագրաֆում սահմանում է, որ դատավորների ընտրության կամ նշանակման գործընթացը պետք է իրականացվի անկախ մարմնի կողմից, իսկ այդ գործընթացը կարգավորող կանոնները պետք է մշակվեն՝ հաշվի առնելով թեկնածուների՝ անկախ և անաչառ կերպով իրավական խնդիրներ լուծելու և մարդկային արժանապատվությունը հարգելու միջոցով օրենքը կիրառելու կարողությունը:

Առաջին հիմնական պայմանն այն է, որ դատավորի պաշտոն զբաղեցնող անձանց ընտրությունը պետք է կատարվի անկախ մարմնի կողմից, որպիսին կարող է համարվել քննական հանձնաժողովը, եթե այն լիովին անկախ է:

Դատավորի ընտրության վերաբերյալ անկախ մարմնի որոշումը պետք է կայացվի՝ հաշվի առնելով մի շարք չափանիշներ: Անկախ մարմինը պետք է առաջին հերթին գնահատի թեկնածուի կարողությունը՝ վեճերն անկախ և անաչառ լուծելու վերաբերյալ: Բացի այդ, դատավորի թեկնածուն պետք է ի վիճակի լինի կիրառել օրենքը, այսինքն՝ քաջատեղյակ լինի ինչպես օրենսդրությունից, այնպես էլ դրա

²⁸ http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/indep.shtml

կիրառական պրակտիկայից: Դատավորի թեկնածուի վարքագիծը պետք է միշտ հարգալից լինի, ինչը կարևոր է ինչպես իշխանական լիազորություններով օժտված անձանց, այնպես էլ ծանր իրավիճակներում գտնվող դատավարության մասնակիցների հետ հարաբերություններում (Դատավորի կարգավիճակի մասին եվրոպական խարտիայի բացատրական նամակ, կետ 2.1):

Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի (ԵԴԽԽ) 1-ին եզրակացության համաձայն՝ հիմնական չափորոշիչը օբյեկտիվությունն է, որը նշանակում է, որ դատավորները պետք է ընտրվեն ըստ իրենց արժանիքների՝ հաշվի առնելով որակավորումը, ձեռնահասությունը, բարեխղճությունը և արդյունավետությունը: Պետությունները պետք է մշակեն վերոնշյալ հասկացությունների բնութագրեր և միասնական կիառական պրակտիկա:²⁹

Վերոնշյալ դիրքորոշումները հիմնավորվում են նաև ԵԴԽԽ 10-րդ եզրակացության մեջ:³⁰

Մասնավորապես, ըստ վերոնշյալ եզրակացության՝ 1. Դատավորների թեկնածուների ընտրությունը և առաջխաղացումը պետք է իրականացվի ոչ թե օրենսդիր կամ գործադիր իշխանության մարմինների կողմից, այլ առավել ընդունելի է դրա իրականացումը դատական իշխանության մարմնի կողմից: 2. Չնայած պետությունների սահմանադրական ավանդույթներում և պրակտիկայում ընդունված է, որ դատավորների նշանակումն իրականացվում է պետության գլխի ակտով, պետության գլուխն այնուամենայնիվ, պետք է կաշկանդված լինի դատական իշխանության համապատասխան մարմնի առաջարկով կամ եզրակացությամբ: Հետևաբար դատական իշխանության համապատասխան մարմնի դիրքորոշումը կամ եզրակացությունը դատավորի թեկնածուի վերաբերյալ չի կարող ձևական բնույթ կրել կամ արհամարհվել:

---

²⁹ Stu Opinion no 1 (2001) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges, CCJE (2001) OP N'1, Strasbourg, 23 November 2001.

³⁰ Stu Opinion no.10(2007) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Council for the Judiciary at the service of society, Strasbourg, 23 November 2007.

Նման դիրքորոշում ձևավորվել է նաև Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում:

Մասնավորապես, Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12 դատավորների վերաբերյալ հանձնարարականով նախատեսվում է, որ դատավորների ընտրությունը պետք է կատարվի օբյեկտիվ չափանիշների հիման վրա՝ հաշվի առնելով անձի արժանիքները, ձեռնահասությունը, մարդային արժանապատվությունը հարգելու միջոցով վեճերի լուծման ունակությունը: Հանձնարարականում նույնպես ընդգծվում է, որ դատավորների թեկնածուներ ընտրող մարմինը պետք է լինի անկախ օրենսդիր և գործադիր իշխանությունից և այդ մարմնի անդամների գոնե կեսից ավելին պետք է կազմված լինի դատավորներից: Հանձնարարականում նույնպես հաշվի առնելով, որ որոշ երկրներում պետության գլուխը կամ գործադիր իշխանության գլուխը կայացնում է անձին դատավոր նշանակելու վերաբերյալ ակտ, ընդգծվում է, որ դատական իշխանության համապատասխան մարմինը պետք է իրավասու լինի առաջարկներ և եզրակացություններ տալ դատավորների թեկնածուների վերաբերյալ, որին պետության ղեկավարը պետք է հետևի պրակտիկայում: Դատավորների թեկնածուների ընտրության կամ նշանակման գործընթացը պետք է հնարավորինս ներկայացուցչական և թափանցիկ լինի: Չընտրված կամ չնշանակված անձը պետք է հնարավորություն ունենա ստանալ իր վերաբերյալ որոշումը, վիճարկել այն, կամ համենայն դեպս իրավունք ունենա վիճարկել որոշման կայացման ընթացակարգը:

Դատավորների նշանակման և ընտրության նմանատիպ դիրքորոշում առկա է նաև Magna Charta (2010)-ում³¹:

«Օրենդրությամբ նախատեսված են ինչպես դատավորների թեկնածուների չափանիշները, այնպես էլ դրանց վերաբերյալ քննությունների անցկացման կարգը, ցուցակի հաստատման կարգը, դրա հաստատումը, ուսումը, նշանակումը:

Դատական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածը սահմանում է որակավորման ստուգման կարգը: Նշված հոդվածի համաձայն՝

1. Դատարանների նախագահների խորհուրդը մինչև յուրաքանչյուր տարվա սեպտեմբերի 1-ը հաշվարկում է հաջորդ երկու տարվա ընթացքում առաջին աստիճանի դատարանում դատավորների թափուր

---

³¹ Ընդունվել է ԵԴԽԽ-ի կողմից 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ին: CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES, MAGNA CARTA OF JUDGES, Strasbourg, 17 November 2010 CCJE (2010)3 Final.

պաշտոնների համալրման համար անհրաժեշտ քանակը և դրա հիման վրա որոշում է կայացնում դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացմամբ բաժնի համալրման անհրաժեշտության մասին, եթե դատավորների թեկնածությունների ցուցակում առկա թեկնածուների քանակը համապատասխանաբար քրեական և քաղաքացիական մասնագիտացմամբ բաժնում չի գերազանցում հաջորդ երկու տարում թափուր պաշտոնների կանխատեսվող քանակը 2-ով, իսկ վարչական մասնագիտացմամբ բաժնում՝ 1-ով:

1.1. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համալրման համար անհրաժեշտ թեկնածուների քանակի հաշվարկը կատարվում է հաջորդ երկու տարվա ընթացքում քրեական և քաղաքացիական մասնագիտացմամբ բաժիններում համալրման համար անհրաժեշտ քանակը 2 թեկնածուով, իսկ վարչական մասնագիտացմամբ բաժնում՝ 1 թեկնածուով գերազանցող քանակի հաշվարկով:

1.2. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը ոչ ուշ, քան մինչև սեպտեմբերի 10-ը առնվազն 3000 տպաքանակ ունեցող մամուլում, հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետ կայքում և դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետ կայքում հրապարակում է հայտարարություն՝ դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համալրման նպատակով որակավորման ստուգում անցկացնելու մասին՝ նշելով դիմումների ընդունման ժամկետները, վայրը, որակավորման գրավոր քննության օրը, համալրման ենթակա տեղերի քանակը՝ ըստ դատավորների թեկնածությունների ցուցակի մասնագիտացման բաժինների:

1.3. Եթե մինչև սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հերթական համալրումը ակնհայտ է դառնում, որ դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացման բաժնում առկա անձանց քանակը պակաս է այդ կամ դրան հաջորդող տարվա համար համապատասխան մասնագիտացմամբ դատավորների թափուր տեղերի կանխատեսված քանակից կամ հավասար է այդ քանակին, ապա Դատարանների նախագահների խորհուրդը կարող է որոշում ընդունել դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացմամբ բաժնի արտահերթ համալրման անհրաժեշտության մասին՝ սույն հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված քանակով: Եթե դատավորների թեկնածությունների ցուցակի

համապատասխան մասնագիտացման բաժնում առկա անձանց քանակը պակաս է այդ տարվա համար համապատասխան մասնագիտացմամբ դատավորների թափուր տեղերի կանխատեսված քանակից, ապա թափուր մնացող համապատասխան տեղերի քանակը նույնպես ներառվում է սույն հոդվածի 2-րդ մասին համապատասխան կատարվող հաշվարկում: Արտահերթ համալրում չի կարող իրականացվել, եթե մինչև հերթական համալրման համար սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետը մնացել է ոչ ավելի, քան 6 ամիս:

1.4. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակը սույն հոդվածի 1.1-ին մասով նախատեսված կարգով համալրելու դեպքում սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հերթական համալրումը կատարվում է արտահերթ համալրմանը հաջորդող տարվանից:

1.5. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակի արտահերթ կարգով համալրումը կատարվում է հերթական համալրման համար սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ արտահերթ համալրման մասին որոշումը կայացնելուն հաջորդող գործողություններում պահպանելով սույն օրենսգրքով հերթական համալրման համար նախատեսված ժամկետների համամասնությունը:

2. Որակավորման ստուգումը կատարվում է մրցութային կարգով՝ գրավոր քննությունների արդյունքներով:

3. Արդարադատության խորհուրդը ոչ ուշ, քան մինչև սեպտեմբերի 30-ը սահմանում և հրապարակում է որակավորման ստուգման գրավոր քննությունների ձևը, քննական հարցերի կառուցվածքի և բովանդակության նվազագույն պահանջները, քննությունների և Արդարադատության խորհրդում հարցազրույցի կազմակերպման և անցկացման կարգը, այդ թվում՝ քննական նյութերի բաշխման, քննության ընթացքի, իրավական կամ այլ փաստաթղթերից կամ տեխնիկական միջոցներից օգտվելու, քննական աշխատանքների ստուգման և միավորների հաշվարկման կարգը, որակավորման ստուգման գնահատման չափորոշիչները, գրավոր քննության արդյունքներով նվազագույն անցողիկ միավորը:

3.1. Քննական հարցերի մշակման համար Արդարադատության խորհուրդը ընտրում է համապատասխան մասնագետ (մասնագետներ) կամ մասնագիտացված կազմակերպություն: Քննական հարցերը մշակողը պատասխանատվություն է կրում մինչև որակավորման ստուգման անցկացումը հարցերի գաղտնիության պահպանման համար: Որակավորման ստուգման

քննական հարցերի մշակումը չի կարող հանձնարարվել Արդարադատության խորհրդի անդամներին: Համապատասխան որակավորման ստուգման քննական հարցերը մշակած անձինք չեն կարող ընդգրկվել այդ հարցերի հիման վրա որակավորման ստուգման գնահատման հանձնաժողովներում:

3.2. Որակավորման ստուգման անցկացման հետ կապված կազմակերպչական աշխատանքներն իրականացնում է Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը:

4. Որակավորման ստուգմանը կարող են մասնակցել 22-ից 60 տարեկան Հայաստանի Հանրապետության այն քաղաքացիները, որոնք Հայաստանի Հանրապետությունում ստացել են բակալավրի կամ դիպլոմավորված մասնագետի բարձրագույն իրավաբանական կրթության որակավորման աստիճան կամ նմանատիպ աստիճան են ձեռք բերել օտարերկրյա պետությունում, որոնց ճանաչումն ու համարժեքության հաստատումը Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվել են օրենքով սահմանված կարգով, տիրապետում են հայերենին, օրենքով սահմանված կարգով զրկված չեն Դատական դպրոց դիմելու իրավունքից, և որոնք համապատասխանում են սույն օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին:

5. Հայտերը ներկայացվում են Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմ սույն հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված որոշման հրապարակման օրվան հաջորդող օրվանից մեկամսյա ժամկետում:

6. Հայտերի հետ նշված անձինք ներկայացնում են համաձայնություն՝ իրենց մասին պետական մարմիններից և պաշտոնատար անձանցից անհրաժեշտ տեղեկություններ, այդ թվում՝ բժշկական գաղտնիք հանդիսացող տեղեկություններ ստանալու վերաբերյալ:

7. Հավակնորդը պարտավոր է ներկայացնել նաև՝

1) անձը հաստատող փաստաթուղթ.

2) հավակնորդի մոտ բարձրագույն իրավաբանական կրթության առկայությունը հավաստող փաստաթուղթ.

3) հավակնորդի կենսագրական տվյալները պարունակող քարտ՝ իր կողմից իրավաբանի կոչում ձեռք բերելուց հետո իրականացված մասնագիտական իրավաբանական գործունեության նկարագրությամբ՝ կցելով համապատասխան ապացույցներ (այդ թվում՝ պաշտոնի անձնագիր կամ այլ փաստաթղթեր, որոնք հավաստում են մասնագիտական իրավաբանական ստաժ դիտարկվող աշխատանքում աշխատանքային պարտականությունները):

4) պարտադիր զինվորական ծառայություն անցած լինելու կամ օրենքով նախատեսված կարգով պարտադիր զինվորական ծառայությունից ազատված լինելը կամ տարկետում ունենալը հավաստող փաստաթուղթ (եթե արական սեռի հավակնորդներ են)։

5) դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատների և հիվանդությունների բացակայության մասին կառավարության սահմանած կարգով տրված փաստաթուղթ։

8. Հայտատուն իրավունք ունի ներկայացնելու նաև Արդարադատության խորհրդի սահմանած ձևի երաշխավորագիր-նամակներ։

9. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը կարող է ստուգել ներկայացված փաստաթղթերի հավաստիությունը։ Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը համապատասխան հարցումների միջոցով ճշտում է հայտատուի դատվածության առկայությունը կամ բացակայությունը։

10. Հայտերը ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետի խախտմամբ կամ օրենքով նախատեսված պահանջները չբավարարող հայտերի ընդունումը մերժվում է, և դրանք Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմի կողմից ենթակա են վերադարձման երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում։ Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը կարող է հարգելի համարել դիմումը ներկայացնելու ժամկետի բացթողումը, եթե ուշացումը պայմանավորված է եղել անձի կամքից անկախ հանգամանքներով, և եթե դիմումը ներկայացնելու պահից մինչև որակավորման քննության սկիզբը մնացել է ոչ պակաս, քան մեկ շաբաթ։ Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմի կողմից հայտի ընդունումը մերժվելու մասին որոշումը հայտատուն կարող է դատական կարգով բողոքարկել վարչական դատարան մերժումը ստանալուց հետո՝ երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում։ Վարչական դատարանը գործը քննում և լուծում է այն ստանալու պահից երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում։

11. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմի կողմից հայտի ընդունման մերժումը դատական կարգով բողոքարկելը չի կասեցնում հայտերի ընդունման և որակավորման ստուգումների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված ընթացակարգը։

12. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմի՝ հայտի ընդունման մերժումը դատարանի կողմից անօրինական ճանաչելու դեպքում հայտատուն իրավունք ունի անցնելու որակավորման ստուգումը, իսկ եթե որակավորման ստուգման անցկացումն սկսվել է,

ապա հայտատուն իրավունք ունի առանց նոր հայտ ներկայացնելու մասնակցելու հաջորդ որակավորման ստուգմանը:

13. (մասն ուժը կորցրել է 20.06.13 ՀՕ-90-Ն)

14. Որակավորման քննությանը մասնակցելու համար հայտատուից գանձվում է պետական տուրք՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Դատական օրենսգրքի 115.3-րդ հոդվածը կանոնակարգում է որակավորման գրավոր քննության արդյունքների ամփոփման կարգը: Նշված հոդվածի համաձայն՝

1. Սույն օրենսգրքի 115.2-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որակավորման գրավոր քննության յուրաքանչյուր փուլի աշխատանքների ստուգման և գնահատման նպատակով ձևավորվում է համապատասխան գնահատման հանձնաժողով, իսկ քննության համապատասխան փուլի արդյունքների բողոքարկման հետ կապված հարցեր լուծելու նպատակով՝ բողոքարկման հանձնաժողով:

2. Գնահատման հանձնաժողովի կազմի մեջ են մտնում հինգ դատավոր և իրավունքի համապատասխան բնագավառի երկու իրավաբան գիտնական:

3. Բողոքարկման հանձնաժողովի կազմի մեջ են մտնում 2 դատավոր և իրավունքի համապատասխան բնագավառի մեկ իրավաբան գիտնական:

4. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների կազմում ընդգրկվելու համար որակավորման գրավոր քննության համապատասխան փուլի անցկացումից ոչ շուտ, քան 4 օր առաջ Դատարանների նախագահների խորհուրդը առաջարկում է 10 դատավորի թեկնածություն՝ վերջիններիս համաձայնությամբ, իսկ արդարադատության նախարարը՝ իրավունքի համապատասխան բնագավառի առնվազն 4 իրավաբան գիտնականի թեկնածություն: Որակավորման գրավոր քննության անցկացման օրը՝ քննությունների ավարտից անմիջապես հետո, նշված դատավորներից և իրավաբան գիտնականներից վիճակահանությամբ ընտրվում են գնահատման հանձնաժողովի անդամներ: Նույն անձը չի կարող միաժամանակ լինել և բողոքարկման, և գնահատման հանձնաժողովի անդամ:

5. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների աշխատանքն իրականացվում է գաղտնի և դռնփակ ընթացակարգով: Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովի անդամների անունները

ենթակա չեն հրապարակման համապատասխանաբար մինչև քննությունների կամ բողոքարկման արդյունքների հրապարակումը:

6. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների կազմում չեն կարող ընդգրկվել Արդարադատության խորհրդի անդամները և դատարանների նախագահները:

7. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների անդամի լիազորությունները վաղաժամկետ դադարեցվում են համապատասխանաբար իր թեկնածությունն առաջադրած Դատարանների նախագահների խորհրդի կամ արդարադատության նախարարի կողմից՝

- 1) դատավորի պաշտոնում իր լիազորությունները դադարելու դեպքում.
- 2) եթե որակավորման ստուգմանը մասնակցում է իր ամուսինը կամ իր հետ արյունակցական՝ մինչև 3-րդ աստիճանի կապի մեջ գտնվող անձը.
- 3) եթե համապատասխանաբար Դատարանների նախագահների խորհուրդը կամ արդարադատության նախարարը, քննարկելով սույն հոդվածի 8-րդ մասին համապատասխան ներկայացված փաստերը կամ հանգամանքները, կարծում է, որ դրանք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել որակավորման ստուգմանը անձի մասնակցության անկողմնակալության մեջ:

8. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների անդամը պարտավոր է համապատասխանաբար իր թեկնածությունը առաջադրած Դատարանների նախագահների խորհրդին կամ արդարադատության նախարարին, ինչպես նաև Արդարադատության խորհրդին անհապաղ գրավոր հայտնել, եթե տեղյակ է այնպիսի փաստերի կամ հանգամանքների մասին, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել որակավորման ստուգմանը նրա մասնակցության անկողմնակալության մեջ:

9. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովների անդամի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարման դեպքում նոր անդամը նշանակվում է հանձնաժողովի համապատասխան անդամի նշանակման համար սույն հոդվածով սահմանված կարգով:

10. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովները ղեկավարում են հանձնաժողովների կազմից անդամների ձայների ընդհանուր մեծամասնությամբ ընտրված անձինք:

11. Գնահատման և բողոքարկման հանձնաժողովները լուծարվում են որակավորման գրավոր քննությունների արդյունքների ամփոփման և բողոքարկման ժամկետը լրանալուց հետո:

12. Սույն օրենսգրքի 115.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված գրավոր աշխատանքների ստուգումն իրականացնում են գնահատման հանձնաժողովի կազմից վիճակահանությամբ ընտրված երկու ստուգողներ, որոնցից մեկը պետք է լինի դատավոր, իսկ մյուսը՝ իրավաբան գիտնական:

13. Եթե սույն հոդվածի 12-րդ մասին համապատասխան՝ ստուգման արդյունքներով ստուգողների նշանակած միավորներում առկա է քսան տոկոսից ավելի շեղում, նշանակվում է լրացուցիչ ստուգում, որին մասնակցում են գնահատման հանձնաժողովի կազմից վիճակահանությամբ ընտրված համապատասխանաբար մեկ այլ դատավոր և մյուս իրավաբան գիտնականը:

14. Որակավորման գրավոր քննության աշխատանքների ստուգումը և գնահատումը գնահատման հանձնաժողովն իրականացնում է անանուն:

15. Գրավոր աշխատանքների ստուգման և գնահատման համար գնահատման հանձնաժողովը պետք է հնարավորինս ապահովված լինի աշխատանքների ստուգումն ուղղորդող տիպային պատասխաններով:

16. Արդարադատության խորհուրդը սահմանում է սույն օրենսգրքի 115.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված գրավոր աշխատանքները գնահատելու չափորոշիչները և դրանց հիման վրա՝ գրավոր քննության արդյունքների ստուգաթերթի ձևը: Գրավոր աշխատանքի ստուգումն իրականացրած գնահատման հանձնաժողովի յուրաքանչյուր անդամ գնահատման ենթակա չափորոշիչներից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ կատարում է վերջնական գնահատականը հիմնավորող նշումներ գրավոր քննության արդյունքների ստուգաթերթում:

17. Ստուգված գրավոր աշխատանքը պետք է պարունակի դրանցում առկա թերությունների վերաբերյալ ստուգողների կատարած համապատասխան նշումներ, որոնք հնարավորություն կտան եզրահանգումներ անելու գնահատման հիմքում ընկած հանգամանքների մասին:

18. Գնահատման հանձնաժողովի յուրաքանչյուր անդամ իրավունք ունի ծանոթանալու ստուգված գրավոր աշխատանքին և ներկայացնելու իր նկատառումները:

19. Որակավորման գրավոր քննության աշխատանքների ստուգման արդյունքներով վերջնական գնահատականը որոշում է գնահատման հանձնաժողովը՝ առնվազն 4 ձայնով ընդունված որոշմամբ: Գնահատման հանձնաժողովի որոշման մեջ նշվում են նաև սույն հոդվածի 12-րդ և 13-րդ մասերով նախատեսված ստուգողների գնահատականները:

20. Եթե գնահատման հանձնաժողովը անհրաժեշտ ծայներով որոշում չի կայացնում վերջնական գնահատականի վերաբերյալ, ապա այն որոշվում է համապատասխանաբար երկու, իսկ լրացուցիչ ստուգում նշանակված լինելու դեպքում՝ չորս ստուգողների նշանակած գնահատականների միջինով:

21. Արդյունքների հրապարակումից հետո հավակնորդի պահանջով անհապաղ, բայց ոչ ուշ, քան մինչև դիմումը ներկայացնելու օրվան հաջորդող օրը, տրամադրվում է իր գնահատված գրավոր աշխատանքի պատճենը:

22. Հավակնորդն իրավունք ունի դիմելու և գնահատման հանձնաժողովի անդամներից ստանալու իր գնահատականի վերաբերյալ լրացուցիչ բանավոր պարզաբանումներ:

23. Յուրաքանչյուր հավակնորդ գնահատման հանձնաժողովի որոշման հրապարակման օրվան հաջորդող 5 աշխատանքային օրվա ընթացքում կարող է դիմել բողոքարկման հանձնաժողով, եթե համարում է, որ խախտվել է քննությունների անցկացման ընթացակարգը, կամ վիճարկում է քննության գնահատականը:

24. Քննության ընթացակարգը կամ գնահատականը բողոքարկելիս հավակնորդը հստակ նշում է բողոքի հիմքում ընկած հանգամանքները և իր հիմնավորումները:

25. Գրավոր քննության արդյունքների հրապարակումից հետո՝ մեկ աշխատանքային օրվա ընթացքում, սույն հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված Դատարանների նախագահների խորհրդի և արդարադատության նախարարի առաջարկած թեկնածուներից վիճակահանությամբ ընտրվում է 2 դատավոր և 1 իրավաբան գիտնական անդամներից կազմված բողոքարկման հանձնաժողով:

26. Հավակնորդի գրավոր աշխատանքը և բողոքը բողոքարկման հանձնաժողովին տրամադրվում են անանուն:

27. Որակավորման գրավոր քննության արդյունքների հետ կապված հարցեր քննարկելիս բողոքարկման հանձնաժողովի անդամները, ըստ անհրաժեշտության, կարող են հրավիրել և լսել գնահատման հանձնաժողովի անդամներին, իրավունքի համապատասխան բնագավառի այլ իրավաբան գիտնականների կամ հավակնորդին:

28. Որակավորման գրավոր քննության արդյունքների հետ կապված հարցերի վերաբերյալ որոշումներն ընդունվում են հավակնորդի բողոքը ստանալու օրվան հաջորդող երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում:

29. Բողոքարկման արդյունքներով կայացված որոշումները պատճառաբանվում են: Դրանք անհապաղ հրապարակվում են դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետային կայքում:

30. Որակավորման գրավոր քննության արդյունքների հետ կապված բողոքարկման հանձնաժողովի որոշումները կարող են բողոքարկվել վարչական դատարան միայն գրավոր քննությունների անցկացման ընթացակարգի, գրավոր աշխատանքների ստուգման, գնահատման և բողոքարկման ընթացակարգային նորմերի խախտման հիմքով:

31. Որակավորման ստուգումը և արդյունքների ամփոփումը, այդ թվում՝ որակավորման արդյունքների բողոքարկումը, պետք է իրականացվեն սույն օրենսգրքի 115-րդ հոդվածին համապատասխան հայտերի ընդունման ժամկետի ավարտին հաջորդող մեկամսյա ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան մինչև նոյեմբերի 25-ը:

32. Որակավորման ստուգումը պետք է կազմակերպվի այն հաշվով, որ սույն օրենսգրքի 115.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված գրավոր քննության երկրորդ փուլի արդյունքների հրապարակումից հետո երաշխավորվի առնվազն 8 աշխատանքային օր ժամանակ բողոքարկման համար:

33. Մինչև բողոքարկման հանձնաժողովի կողմից որոշման կայացումը հավակնորդն իրավունք ունի մասնակցելու որակավորման ստուգման հաջորդ փուլին, եթե այն արդեն սկսվել է:

«Ղ դատական օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Սույն օրենսգրքի 115.3-րդ հոդվածի 23-րդ մասով նախատեսված ժամկետի ավարտման օրվան հաջորդող 10 աշխատանքային օրվա ընթացքում Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը սույն օրենսգրքի 115.2-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որակավորման գրավոր քննությունների հանրագումարային արդյունքներով դատավորների թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացման բաժնի համալրման համար անհրաժեշտ թեկնածուների թվաքանակը 50 տոկոսով, բայց ոչ պակաս, քան 5-ով գերազանցող թվաքանակի (բացառությամբ այն դեպքի, երբ համապատասխան թվաքանակի հավակնորդ չի հավաքել անհրաժեշտ միավորները) ամենաբարձր հանրագումարային միավորներ հավաքած հավակնորդների ցուցակը ներկայացնում է Արդարադատության խորհուրդ՝ հարցազրույց անցնելու նպատակով: Հավասար անցողիկ միավոր ունեցող հավակնորդների առկայության դեպքում բոլոր այդ հավակնորդներն ընդգրկվում են ցուցակում:

2. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը Արդարադատության խորհուրդ ներկայացված հավակնորդների ցուցակը միաժամանակ հրապարակում է հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում և դատական իշխանության պաշտոնական ինտերնետային կայքում: Հավակնորդների ցուցակի հետ հրապարակվում են նաև յուրաքանչյուր հավակնորդի կրթության, հետբուհական աշխատանքային գործունեության վերաբերյալ տեղեկություններ:

3. Պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք, որոնք տիրապետում են տվյալ դատավորի թեկնածուի վերաբերյալ այնպիսի տեղեկատվության, որը կասկած է հարուցում տվյալ անձի հեղինակության և նրա՝ դատավորի լիազորությունները պատշաճ իրականացնելու վերաբերյալ, պարտավոր են հավակնորդների ցուցակի հրապարակման օրվան հաջորդող երկու շաբաթվա ընթացքում այդ մասին հայտնել Արդարադատության խորհրդին:

4. Հավակնորդները ցուցակի հրապարակման օրվան հաջորդող երկու շաբաթվա ընթացքում իրավունք ունեն Արդարադատության խորհուրդ ներկայացնելու ցանկացած այլ փաստաթուղթ, որը կարող է հավաստել իրենց մասնագիտական փորձառությունը և նպաստել դատավորի պաշտոնում արդյունավետ գործելու համար անհրաժեշտ որակների և արժանիքների գնահատմանը Արդարադատության խորհրդում հարցազրույցի ժամանակ:

5. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմն իրավունք ունի գրավոր և բանավոր հարցումներ կատարելու երաշխավորագիր-նամակներ տված անձանցից, հավակնորդի աշխատավայրից, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններից և հավակնորդի հետ առնչվող այլ հաստատություններից՝ հավակնորդի մասնագիտական որակների և անձնական հատկանիշների վերաբերյալ:

6. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ցուցակը Արդարադատության խորհուրդ ուղարկելու օրվան հաջորդող մեկամսյա ժամկետում Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը Արդարադատության խորհուրդ է ներկայացնում սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված յուրաքանչյուր հավակնորդի անձնական գործը, որում պետք է ներառվեն սույն օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսված փաստաթղթերը, որակավորման գրավոր քննությունների արդյունքում ստացած միավորները և սույն հոդվածի 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ մասերով սահմանված կարգով ստացված տեղեկությունները:

7. Արդարադատության խորհրդի աշխատակազմը ապահովում է, որ հավակնորդների անձնական գործին ծանոթանան Արդարադատության խորհրդի բոլոր անդամները:

Օրենսգրքի 117-րդ հոդվածը սահմանում է դատավորների թեկնածությունների ցուցակի կազմման և հաստատման կարգը: Նշված հոդվածի համաձայն՝

1. Արդարադատության խորհրդում հարցազրույցի և արդյունքների վերաբերյալ ամփոփիչ քննարկման ավարտից հետո յուրաքանչյուր հավակնորդի վերաբերյալ անցկացվում է բաց քվեարկություն, որի ժամանակ Արդարադատության խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ իր ներքին համոզմամբ «կողմ» կամ «դեմ» է քվեարկում յուրաքանչյուր հավակնորդի:

2. Արդարադատության խորհրդում քվեարկության արդյունքներով կազմվում է թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացման բաժնի թափուր տեղերի թվաքանակին հավասար թվաքանակի առավելագույն ճայներ ստացած թեկնածությունների ցուցակ: Ձայների հավասարության դեպքում նախապատվություն է տրվում այն հավակնորդին, որը որակավորման գրավոր քննությունների արդյունքներով ունի առավել բարձր հանրագումարային միավորներ: Եթե արդյունքում առկա են հավասար միավորներ ունեցող անձինք, ապա բոլոր նշված անձինք ընդգրկվում են ցուցակում:

3. Ցուցակը կազմելու ընթացքում հաշվի է առնվում սեռային (գենդերային) հավասարակշռությունը: Եթե որևէ սեռի դատավորների թիվը պակասի դատավորների ընդհանուր թվի քսանհինգ տոկոսից, ապա այդ սեռի թեկնածուներին ցուցակում կերաշխավորվի առնվազն հինգ տեղ:

4. Արդարադատության խորհրդում քվեարկության արդյունքների ամփոփումից հետո հարցազրույցին մասնակցած յուրաքանչյուր հավակնորդի վերաբերյալ խորհուրդը կազմում է զեկույց, որում խորհրդի անդամների կողմից լրացված հարցաթերթերի և ամփոփիչ քննարկման ժամանակ արտահայտված կարծիքների հիման վրա՝ ընտրված հավակնորդների պարագայում մանրամասն ներկայացվում են այն հանգամանքները, որոնք պայմանավորել են հավակնորդի ընտրությունը, իսկ հարցազրույցի արդյունքում չընտրված հավակնորդների մասով՝ ներկայացվում են նրանց ընտրությունը մերժելու պատճառները:

5. Արդարադատության խորհրդում հարցազրույցին մասնակցած անձինք իրավունք ունեն դիմելու և Արդարադատության խորհրդում քվեարկության արդյունքների ամփոփումից հետո՝ մեկշաբաթյա ժամկետում, ստանալու սույն հոդվածի 4-րդ մասին համապատասխան իրենց վերաբերյալ կազմված զեկույցը:

6. Արդարադատության խորհուրդը դատավորների թեկնածությունների ցուցակը Հանրապետության Նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում սույն օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված փաստաթղթերը Արդարադատության խորհրդի կողմից ստանալու օրվանից քսանհինգօրյա ժամկետում՝ բայց ոչ ուշ, քան մինչև հունվարի 20-ը:

7. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակի հետ Հանրապետության Նախագահին են ուղարկվում հարցազրույցին մասնակցած բոլոր հավակնորդների անձնական գործերը և նրանց վերաբերյալ սույն հոդվածի 4-րդ մասին համապատասխան կազմված զեկույցները:

8. Հանրապետության Նախագահը ցուցակը ստանալու օրվանից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում, հաստատում է Արդարադատության խորհրդի կազմած ցուցակը՝ իր համար ընդունելի թեկնածություններով:

Օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակում ընդգրկված անձը հանվում է ցուցակից, եթե՝

- 1) նա նշանակվել է դատավորի պաշտոնում.
- 2) նա դիմում է այդ մասին.
- 3) լրացել է նրա 65 տարին.
- 4) դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած ակտով ապացուցված է, որ նա ընդգրկվել է ցուցակում օրենքի պահանջների խախտմամբ.
- 5) սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում նա հեռացվել է Դատական դպրոցից.
- 6) Դատական դպրոցն ավարտելուց հետո նա առանց հարգելի պատճառի չի անցել տարեկան վերապատրաստման ծրագիրը.
- 7) (կետն ուժը կորցրել է 26.05.11 ՀՕ-211-Ն)
- 8) սույն օրենսգրքի 123-րդ հոդվածի 6-րդ և 7-րդ մասերով նախատեսված դեպքերում չի համաձայնվում նշանակվել իրեն առաջարկված դատավորի պաշտոնում.
- 9) նա դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռի հիման վրա ճանաչվել է անգործունակ, սահմանափակ գործունակ, անհայտ բացակայող կամ հայտարարվել է մահացած.

- 10) նրա նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ արդարացնող հիմքով.
- 11) օրինական ուժի մեջ է մտել նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը.
- 12) նա կորցրել է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիությունը:

2. (մասն ուժը կորցրել է 26.05.11 ՀՕ-211-Ն)

3. Դատավորների թեկնածությունների ցուցակից հանելու՝ սույն հոդվածով սահմանված հիմքերն ի հայտ գալուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, վճռաբեկ դատարանի նախագահը այդ մասին առաջարկով դիմում է Արդարադատության խորհրդին: Արդարադատության խորհուրդն իր նիստում ուսումնասիրում է վճռաբեկ դատարանի նախագահի առաջարկությունը: Եթե բաց քվեարկության արդյունքներով Արդարադատության խորհուրդը համարում է, որ առաջարկությունը համապատասխանում է սույն հոդվածի պահանջներին, ապա դիմում է Հանրապետության Նախագահին անձին ցուցակից հանելու առաջարկությամբ: Եթե խախտված չեն սույն օրենսգրքով սահմանված ընթացակարգերը, ապա Հանրապետության Նախագահը տասնօրյա ժամկետում տվյալ անձին հանում է հիշյալ ցուցակից:

Օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Առաջին ատյանի դատարանի դատավորի պաշտոնի թափուր տեղ առաջանալիս Հանրապետության Նախագահին թեկնածություն առաջարկելու նպատակով վճռաբեկ դատարանի նախագահը Արդարադատության խորհրդի անունից թեկնածուներին գրավոր առաջարկում է ստորև բերված հերթականությամբ (ընդ որում՝ այն թեկնածուները, որոնց նկատմամբ հարուցված է քրեական հետապնդում, չեն դիտարկվում)։

- 1) առաջին հերթին առաջարկում է առաջին ատյանի կամ վերաքննիչ դատարանի այն նախագահին կամ համապատասխան մասնագիտացման դատավորին կամ վճռաբեկ դատարանի պալատի նախագահին կամ դատավորին, ով մինչ այդ գրավոր դիմել է վճռաբեկ դատարանի նախագահին՝ խնդրելով իրեն տեղափոխել առաջին ատյանի դատարանի դատավորի պաշտոնին: Մի քանի դիմողների դեպքում առաջնահերթությունը տրվում է նախ այն դատարանի նախագահին, որտեղ առաջացել է թափուր տեղ, ապա տարիքով ավագին.

- 2) երկրորդ հերթին առաջարկում է սույն օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 7-րդ մասով սահմանված՝ տարիքով ավագ ռեզերվային դատավորին, ով չի նշանակվել այլ դատարանի դատավորի պաշտոնում (բացառությամբ սույն օրենսգրքի 139-րդ հոդվածով նախատեսված անձանց) և ունի թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացում.
- 3) երրորդ հերթին առաջարկում է սույն օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված կրճատված դատավորին, ով չի նշանակվել այլ դատարանի դատավորի պաշտոնում և ունի թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացում: Մի քանի անձանց առկայության դեպքում առաջնությունը տրվում է նախ առաջին ատյանի այլ դատարանի տարիքով ավագ դատավորին, ապա վերաքննիչ դատարանի տարիքով ավագ դատավորին, ապա վճռաբեկ դատարանի տարիքով ավագ դատավորին (բացառությամբ սույն օրենսգրքի 139-րդ հոդվածով նախատեսված անձանց).
- 4) չորրորդ հերթին առաջարկում է սույն օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով սահմանված կարգով դատավորների թեկնածությունների ցուցակում ընդգրկված նախկին դատավորներին: Նշված անձանց առաջարկությունը արվում է, անգամ եթե նրանք ընդգրկված են ծառայողական առաջխաղացման ցուցակում: Մի քանի անձանց առկայության դեպքում առաջնությունը տրվում է տարիքով ավագ նախկին դատավորին, ապա տարիքով ավագ անձին.
- 5) հինգերորդ հերթին առաջարկում է թեկնածությունների ցուցակի համապատասխան մասնագիտացման բաժնի՝ Դատական դպրոցն ավարտած թեկնածուներին, բացառությամբ պարտադիր զինվորական ծառայության պարտականություններ կրող անձանց՝ ըստ Դատական դպրոցի ավարտման հանրագումարային միավորների նվազման կարգի: Հավասար հանրագումարային միավորների առկայության դեպքում նախապատվությունը տրվում է տարիքով ավագ թեկնածուին: Տվյալ տարվա ավարտածներին առաջարկ կարող է արվել, եթե դատավորների թեկնածությունների ցուցակում չկան Դատական դպրոցը նախորդ տարիներին ավարտած և թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացման թեկնածուներ, կամ դատավորների թեկնածությունների ցուցակում առկա նախորդ տարիներին ավարտած և թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացման բոլոր

թեկնածուները այդ պահին կրում են պարտադիր զինվորական ծառայության պարտականություններ:

2. Ռեզերվային դատավորներին, նախկին դատավորներին և սույն հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով նախատեսված անձանց վճռաբեկ դատարանի նախագահը գրավոր առաջարկությունը ներկայացնում է համապատասխան թեկնածուի բնակության վայրի հասցեով: Մյուս դեպքերում վճռաբեկ դատարանի նախագահը գրավոր առաջարկությունը ներկայացնում է համապատասխան թեկնածուի աշխատանքի վայր:

Օրենսգրքի 123-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Թեկնածուն ծանուցումը ստանալու պահից մեկշաբաթյա ժամկետում պարտավոր է վճռաբեկ դատարանի նախագահի նստավայր ներկայացնել իր գրավոր համաձայնությունը կամ հայտնել անհամաձայնությունը նշանակման վերաբերյալ: Սահմանված ժամկետում համաձայնություն չտալը դիտվում է որպես անհամաձայնություն:

2. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված անձի համաձայնության դեպքում նա սկսում է ստանալ իր զբաղեցրած պաշտոնին համապատասխանող աշխատավարձ, իսկ կրճատված կամ ռեզերվային կարգավիճակ ունենալու դեպքում այն դադարում է:

3. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված դեպքում անձի անհամաձայնությունը նրա համար որևէ բացասական հետևանք չի առաջացնում:

4. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում առաջին ատյանի մասնագիտացված կամ վերաքննիչ դատարանի կամ վճռաբեկ դատարանի դատավորի համաձայնությունը չի վերացնում նրա՝ համապատասխանաբար ռեզերվային կամ կրճատված դատավորի կարգավիճակը, իսկ առաջին ատյանի դատարանի դատավորների համար վերացնում է:

5. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով սահմանված դեպքերում դատավորի անհամաձայնությունը հանգեցնում է նրա լիազորությունների դադարեցման:

6. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով սահմանված դեպքում թեկնածուի անհամաձայնությունը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ նա ընդգրկված է դատավորների առաջխաղացման ցուցակում ևս, հանգեցնում է նրան դատավորների թեկնածությունների ցուցակից հանելուն: Այս հիմքով դատավորների թեկնածությունների ցուցակից հանվելու դեպքում թեկնածուն այլևս չի

կարող սույն օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով սահմանված կարգով դիմել այդ ցուցակում ընդգրկվելու խնդրանքով:

7. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանված դեպքում թեկնածուի անհամաձայնությունը հանգեցնում է նրան դատավորների թեկնածությունների ցուցակից հանելուն, բացառությամբ այն դեպքի, երբ ցուցակում առկա են Դատական դպրոցի նույն տարվա և թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացման շրջանավարտներ, որոնք այդ պահին չեն կրում պարտադիր զինվորական ծառայության պարտականություններ և ունեն իրենից նվազ հանրագումարային միավորներ:

8. Եթե սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով սահմանված դեպքում ցուցակում գտնվող տվյալ տարվա նվազագույն հանրագումարային միավոր ունեցող թեկնածուն անհամաձայնության հետևանքով սույն հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն պետք է հանվի ցուցակից, ապա վճռաբեկ դատարանի նախագահը իր առաջարկությունը կրկնում է նախորդ՝ նվազագույն հանրագումարային միավոր ունեցող թեկնածուին: Եթե վերջինս անհամաձայնության հետևանքով ևս պետք է հանվի ցուցակից, ապա սույն մասով սահմանված կարգով առաջարկությունները կրկնվում են այնքան ժամանակ, քանի դեռ որևէ մեկը չի ընդունել առաջարկը, կամ տվյալ տարվա դպրոցի շրջանավարտների թափուր տեղին համապատասխան մասնագիտացման ցուցակը չի սպառվել, բացառությամբ այն շրջանավարտների, որոնք այդ պահին կրում են պարտադիր զինվորական ծառայության պարտականություններ:

9. Թեկնածուի համաձայնության դեպքում վճռաբեկ դատարանի նախագահը նրա թեկնածությունը ներկայացնում է Արդարադատության խորհրդին: Արդարադատության խորհուրդը ներկայացրած թեկնածության վերաբերյալ բաց քվեարկությամբ տալիս է դրական եզրակացություն, եթե խախտված չեն սույն օրենսգրքով սահմանված ընթացակարգերը: Թեկնածությունը խորհրդի դրական եզրակացության դեպքում ներկայացվում է Հայաստանի Հանրապետության Նախագահին:

10. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ և 5-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, եթե Հանրապետության Նախագահը առաջարկությունը ստանալուց հետո՝ երկշաբաթյա ժամկետում, չի նշանակում դատավորին, ապա այդ թեկնածությունը համարվում է մերժված, թեկնածությունների ցուցակում գտնվելու դեպքում անձը

հանվում է դատավորների թեկնածությունների ցուցակից, իսկ թափուր տեղի համար առաջադրումը սկսվում է նորից:

11. Սույն օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված դեպքերում, եթե խախտված չեն սույն օրենսգրքով սահմանված ընթացակարգերը, ապա Հանրապետության Նախագահը տասնօրյա ժամկետում դատավոր է նշանակում ներկայացված թեկնածուին:

«Օրենսդրությամբ դեռևս մեծ լիազորություններ են տրված Հանրապետության Նախագահին թե՛ դատավորների թեկնածուների ցուցակը հաստատելու առումով, թե՛ դատավորի նշանակման առումով: Նման օրենսդրական կարգավորումը չի բխում միջազգային և եվրոպական չափանիշներից: Այդ առումով օրենսդրությունը ենթակա է վերանայման: Մասնավորապես, դատավորների թեկնածուների ընտրության և նշանակման իրավասությունը պետք է վերապահվի դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմիններից մեկին (ԱԽ, ԴՆԽ): Եվրոպացի մասնագետների կարծիքով այն հանգամանքը, որ մինչ օրս Հանրապետության Նախագահը չի իրացրել իր լիազորությունը և միշտ հաստատել է ԱԽ-ի ներկայացրած ցուցակը կամ նշանակվող թեկնածուին, դեռևս չի նշանակում, որ օրենսդրական ձևակերպումները ենթակա չեն փոփոխության»³²

Դատավորների թեկնածուի նշանակման Նախագահի լիազորությունը չնայած նախատեսված է «Սահմանադրությամբ, այնուամենայնիվ, այդ լիազորությունը եվրոպական չափանիշների համապետքստեպես պետք է հիմնականում կրի ձևական բնույթ:

Բացի այդ, «Օրենսդրությամբ պետք է մանրամասն կանոնակարգվեն դատավորների առաջխաղացման չափանիշները:

Վերոնշյալ հանգամանքների մի մասն ընդգծվել է նաև ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.1 կետում, որի հիման վրա էլ Դատական օրենսգրքում կատարվեցին համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ:

---

³² Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 47

2. Դատավորների լիազորության ժամկետ

Դատավորների անկախության համընդհանուր հռչակագրի³³ ընդունումից հետո ժամանակավոր դատավորների կամ փորձաշրջանով դատավորների նշանակումը համարվեց դատավորների անկախության սկզբունքի հետ անհամատեղելի: Այդ տրամաբանությամբ էլ մշակվեցին եվրոպական չափանիշները:³⁴

Դատավորների անժամկետ նշանակումը (անփոփոխելիությունը) դիտվում է վերջինիս նկատմամբ արտաքին ազդեցություն գործադրելու կանխարգելիչ երաշխիքներից մեկը:

ԵԴԻՄԵ «Դատական մարմինների անկախության և դատավորների անփոփոխելիության չափանիշների մասին» 1-ին եզրակացությամբ (2001) հիմք ընդունելով Դատավորի կարգավիճակի եվրոպական խարտիայի 3.3 պարագրաֆը նշվում է, որ փորձաշրջանը պետք է լինի կարճ՝ դատավորի պաշտոնում նշանակելուց հետո, բայց մինչ նրան այդ պաշտոնում անժամկետ հաստատելը: Եզրակացությամբ ընդգծվում է, որ եվրոպական երկրների պրակտիկան ընդլայնում է լրիվ աշխատանքային օրով դատավորի գործունեությունը մինչ նրա համապատասխան տախիքի հասնելը, քանի որ նման մոտեցումը հնարավորինս քիչ խնդիրներ է ստեղծում դատավորների անկախության տեսանկյունից:

Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12 դատավորների վերաբերյալ հանձնարարականը նույնպես ընդգծում և զարգացնում է դատավորների անփոփոխելիության սկզբունքը՝ շեշտելով, որ այն համարվում է դատավորների անկախության երաշխիքներից մեկը: Հետևաբար դատավորի լիազորությունների ժամկետը պետք է երաշխավորվի մինչ համապատասխան տարիքն այն երկրներում, որտեղ այդպիսի տարիք նախատեսված է: Հանձնարարականի 50-րդ

---

³³ Ընդունվել է 1983 թվականի հունիսին Մոնրեալում:

³⁴ Անորոշ ժամկետով դատավորների պաշտոնավարման ժամկետների լռելյան նորացումը՝ վերջիններիս՝ օրենքով նախատեսված պաշտոնավարման ժամկետի լրանալուց հետո և մինչ վերանշանակումը դիտվել է «օրենքի հիման վրա ստեղծված» սկզբունքին հակասող (*Տես Եվրոպական դատարանի Ալեքսանդր Վոլովն ընդդեմ Ուկրաինայի գործով 27.05.2013 թվականի վճռի պարագրաֆ 151-ը, կամ Գուրովն ընդդեմ Մոլդովայի գործով Եվրոպական դատարանի 11.06.2006 թվականի վճռի 37-39 պարագրաֆները*):

պարագրաֆը հստակ նշում է, որ դատավորների լիազորությունների ավարտի տարիքային ժամկետը պետք է նախատեսվի օրենքով:

Եվրոպական չափանիշներով թույլատրվում է նաև դատավորների լիազորությունների ընդհատում, սակայն հստակ նախատեսված են այն հիմքերը, որի դեպքում լիազորությունների դադարումը թույլատրելի է:

Մասնավորապես, վերոնշյալ հանձնարարականի համաձայն՝ դատավորի լիազորությունները վաղաժամկետ կարող են դադարեցվել, եթե վերջինս թույլ է տվել օրենքով նախատեսված կարգապահական կանոնների կամ քրեական նորմերի կոպիտ խախտում, կամ այն դեպքերում, երբ դատավորն այլևս չի կարող իրականացնել դատական գործառույթներ: Դատավորի վաղաժամկետ ազատումը հնարավոր է միայն դատավորի խնդրանքով կամ բժշկական տեղեկանքների հիման վրա:

Եվրոպայի խորհուրդն անդամ պետություններին խորհուրդ է տալիս հստակեցնել, որ այն դեպքերում, երբ դատավորը նշանակվում է որոշակի ժամկետով կամ փորձաշջանով, դատավորին իր պաշտոնում հաստատումը կամ ժամկետի երկարաձգումը պետք է կատարվի վերոնշյալ հանձնարարականի 44-րդ պարագրաֆի պահանջների պահպանմամբ, որպեսզի ապահովվեն դատավորի անկախության երաշխիքները:

Դատավորի անփոփոխելիության սկզբունքը սերտորեն կապված է վերջինիս նշանակման ընթացակարգի հետ, հետևաբար դատավորի նշանակման ընթացակարգերի բարեփոխումը նույնպես իր հերթին բարելավում է դատավորների անփոփոխելիության սկզբունքի ամբողջական կենսագործումը:

«Օրենսդրությամբ դատավորները պաշտոնավարում են մինչ 65 տարին լրանալը (ՀՀ Սահմանադրության 96-րդ հոդված, Դատական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

«Օրենսդրությամբ հստակ ամրագրված է դատավորի անփոփոխելիության սկզբունքը սահմանադրական մակարդակով, որը պահպանվում է նաև պրակտիկայում: Դատավորի լիազորությունների հստակ տարիքային ժամկետի նախատեսումը չեզոքացնում է այն բոլոր ռիսկերը, որոնք կարող են առաջանալ դատավորի վրա ազդեցության և լիազորությունների սահմանափակման առումով:

Նման կարգավորումը լիովին հապապասխանում է եվրոպական չափանիշներին և երաշխավորում է դատավորների անկախության կարևորագույն փորրերից մեկը՝ անփոփոխելիությունը: Ընդ որում, Հայաստանը Արևելյան գործընկերության երկրներից միակն է, որի կարգավորումներն այս առումով լիովին համապատասխանում են եվրոպական չափանիշներին:

3. Դատավորի լիազորությունների դադարեցում

Դատավորների լիազորությունների դադարեցումը նույնպես դատական իշխանության անկախության տարրերից է:

Եվրոպական և միջազգային մի շարք նորմեր անդրադառնում են դատավորների լիազորությունների դադարեցման հարցերին:

Magna Charta (2010)-ի 4-րդ կետում նախատեսվում է, որ դատական իշխանության անկախությունը երաշխավորվում է ինչպես դատավորների նշանակման, այնպես էլ բուն դատական գործունեության ընթացքում, մինչ կենսաթոշակային տարիքի դատավորի նշանակումը, առաջխաղացումը, անփոփոխելիությունը և այլն:

Այլ փաստաթղթերում՝ ԵԴԽԽ-ի 1-ին եզրակացության մեջ, Նախարարների կոմիտեի R (94) 12, R (2010) 12 հանձնարարականներում ընդգծվում են նույն սկզբունքները: Հիմնական խնդիրը կապված է դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հարցերի հետ, որոնք ուղղակիորեն անդրադառնում են վերջինիս լիազորությունների դադարեցման և անկախության հարցերին:

ՀՀ օրենսդրությամբ դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հարցը քննելու արդյունքում Արդարադատության խորհուրդը կարող է դատավորի նկատմամբ կիրառել կարգապահական տույժերի հետևյալ տեսակներից մեկը.

1) նախազգուշացում.

2) նկատողություն, որը զուգորդվում է՝ դատավորին 6 ամիս ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով.

3) խիստ նկատողություն, որը զուգորդվում է՝ դատավորին 1 տարի ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով.

4) դատավորի լիազորությունների դադարեցման միջնորդությամբ Հանրապետության Նախագահին դիմելը:

Դատավորի նկատմամբ կիրառվող կարգապահական տույժը պետք է համաչափ լինի կատարված խախտմանը: Կարգապահական տույժ կիրառելիս Արդարադատության խորհուրդը հաշվի է առնում նաև խախտման հետևանքները, դատավորի անձը, մեղքի աստիճանը, առկա տույժերը, դատավորին բնութագրող ուշադրության արժանի այլ հանգամանքներ:

Վերոնշյալ իրավական կարգավորումները եվրոպացի փորձագետների կողմից գնահատվել են եվրոպական չափանիշներին համապատասխան:

տասխանող:³⁵ Այսինքն՝ օրենսդրական մակարդակով իրավական կարգավորումը միջազգային և եվրոպական չափանիշների հետք համապատասխանության տեսանկյունից խնդիրներ չի առաջացնում:

«Օրենսդրությունը նախատեսում է նաև կարգապահական պատասխանատվության հարցը քննող մարմնի՝ Արդարադատության խորհրդի կողմից կարգապահական վարույթի իրականացման կարգը:

Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցերը քննելիս Արդարադատության խորհուրդը գործում է որպես դատարան: Որպես դատարան գործելիս Արդարադատության խորհրդում գործերի քննության կարգի նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարական օրենսգրքի նորմերն այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությամբ կիրառելի են Արդարադատության խորհրդում գործի քննության նկատմամբ և չեն հակասում սույն օրենսգրքի նորմերին: Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերի առկայության ապացուցման պարտականությունը կրում է վարույթը հարուցած անձը: Արդարադատության խորհրդի նիստում դատավորի կողմից կատարված կարգապահական խախտման վերաբերյալ չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են դատավորի օգտին:

Օրենսդիրը հստակ նախատեսում է նաև կարգապահական վարույթում դատավորի իրավունքները:

Մասնավորապես, դատավորն իրավունք ունի՝

1) ծանոթանալու Արդարադատության խորհրդում հարցի քննության համար հիմք հանդիսացող նյութերին, քաղվածքներ անելու, ստանալու դրանց պատճենները:

2) հարցեր տալու ելույթ ունեցողին, առարկություններ ներկայացնելու, բացատրություններ տալու և միջնորդություններ անելու:

3) ապացույցներ ներկայացնելու և մասնակցելու դրանց հետազոտմանը:

4) մասնակցելու նիստին՝ հանդես գալով անձամբ կամ փաստաբանի միջոցով:

2. Դատավորի փաստաբանը բոլոր դեպքերում իրավունք ունի մասնակցելու Արդարադատության խորհրդում տվյալ դատավորի

---

³⁵ Стн Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 71

վերաբերյալ հարցի քննարկմանը և օգտվում է սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված իրավունքներից:

3. Դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցվելու դեպքում Արդարադատության խորհրդին բացատրություններ տալը նրա պարտականությունն է:

4. Արդարադատության խորհրդի կողմից դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հարցը քննելիս դատավորն օգտվում է Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով և Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված երաշխիքներից:

5. Արդարադատության խորհրդի կանչին դատավորի անհարգելի չներկայանալու դեպքում Արդարադատության խորհուրդը դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հարցն իրավունք ունի քննելու դատավորի բացակայությամբ:

Հեղևաբար վերոնշյալ կարգավորումները նույնպես բխում են միջազգային և եվրոպական չափանիշներից և կարող են գնահատվել բավարար:

ՀՀ օրենսդրությամբ նախատեսվում են ոչ միայն կարգապահական պատասխանատվության ձևով, այլև կարգապահական պատասխանատվության հետ չկապված հիմքով դատավորի լիազորությունների դադարեցումը:

Մասնավորապես, դատավորի լիազորություններն Արդարադատության խորհրդի առաջարկությամբ դադարեցվում են Հանրապետության Նախագահի կողմից, եթե՝

1) *ժամանակավոր անաշխատունակության հեղևանքով նա ավելի քան չորս ամիս անընդմեջ կամ ավելի քան 6 ամիս օրացուցային տարվա ընթացքում ի վիճակի չի եղել կատարելու իր պաշտոնեական պարտականությունները.*

2) դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով ապացուցված է, որ նա նշանակվել է դատավորի պաշտոնում՝ օրենքի պահանջների խախտմամբ.

3) *օրինական ուժի մեջ է մտել նրա նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը, կամ նրա նկատմամբ հարուցված քրեական հետապնդումը դադարեցվել է ոչ արդարացնող հիմքով.*

4) նա երկու տարի անընդմեջ չի անցել տարեկան վերապատրաստման ծրագրերը.

5) նշանակումից հետո նա ձեռք է բերել դատավորի պաշտոնում նշանակմանը խոչընդոտող ֆիզիկական արատ կամ հիվանդություն:

*Մասնագետների գնահատմամբ 1-ին և 4-րդ կետերով նախատեսված հիմքերը, որոնք ըստ օրենսդրական ձևակերպման դատավորի լիազորությունների դադարեցման, այլ ոչ թե պատասխանատվության այլ միջոցի կիրառման հիմք են, բավականին խիստ են և դրական կլինի դրանց վերանայումը խստության տեսանկյունից:*³⁶

Մասնավորապես, ոչ մի ժամանակավոր հիվանդություն ինքնին չի կարող հիմք հանդիսանալ դատավորի լիազորությունների դադարեցման համար, քանի որ նման կանոնակարգումը կարող է հակասել եվրոպական չափանիշներին: ՀՀ օրենսդրության տեսանկյունից այն կարող է խնդրահարույց լինել, եթե դատավորի ժամանակավոր անաշխատունակության պատճառ հանդիսացած հիվանդության վերաբերյալ ապաքինման տեսանկյունից դրական կանխատեսումներ չկան: Այլապես, միայն որոշակի ժամանակահատվածով հիվանդ լինելը չի կարող դատավորի լիազորությունների դադարեցման հիմք լինել, քանի որ դատավորի հիվանդությունը պետք է այնպիսին լինի, որ հիմք տա եզրակացնելու, որ նույնիսկ 4 ամիս հետո դատավորն ի վիճակի չի լինի շարունակել իր գործառույթների իրականացումը:

Դատավորի վերապատրաստումը վերջինիս իրավունքն է և պարտականությունը, քանի որ դատավորի կարգավիճակի փոփոխության մեկը ձեռնահասությունն է, իսկ դատավորի պրոֆեսիոնալիզմն ապահովվում է գիտելիքների անընդհար կատարելագործմամբ՝ այդ թվում վերապատրաստումների միջոցով: Սակայն միայն վերապատրաստումներին չմասնակցելն ինքնին չի կարող վկայել այն մասին, որ դատավորը պրոֆեսիոնալ չէ և չի կարող իրականացնել իր գործառույթները: Հետևաբար վերապատրաստումներին չմասնակցելու համար դատավորի լիազորությունների դադարեցումը չափազանց խիստ պատասխանատվության միջոց է և պետք է վերանայվի:

---

³⁶ Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 71

4. Դատավորի աշխատավարձ և սոցիալական երաշխիքներ

Դատավորի աշխատավարձը, ինչպես նաև այլ սոցիալական երաշխիքների սահմանումն էական նշանակություն ունի անկախ դատական համակարգի ձևավորման համար: Այս հարցում առաջին հիմնական գործոնը դատավորի աշխատավարձի չափն է, որի հետ սերտորեն կապված է նրա անկախության հարցը: Աշխատավարձի չափը կարող է ամրապնդել կամ թուլացնել դատավորի անկախությունը այս կամ այն երկրում:

Դատավորի կարգավիճակի մասին եվրոպական խարտիայի բացատրական հուշագրի 6.1 պարագրաֆում նախատեսվում է, որ պետք է սահմանվի դատավորի աշխատավարձի այնպիսի չափ, որը նրան կպաշտպանի որոշումների ընդունման գործընթացում գործադրվող կամ նրանց ընդհանուր վարքագծի վրա ազդեցությունից: Նշված փաստաթղթում կարևոր տեղ է հատկացվում նաև դատավորի կենսաթոշակին: Մասնավորապես, նույն հուշագրի 6.4 պարագրաֆի համաձայն՝ համապատասխան տարիքի հասած և համապատասխան ժամանակահատվածում դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձինք պետք է ստանան կենսաթոշակ, որի չափը պետք է հնարավորինս մոտ լինի դատավորի վերջին պաշտոնի համար նախատեսված աշխատավարձի չափին:

Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12 դատավորների վերաբերյալ հանձնարարականով նույնպես կարևորվում է օրենքով դատավորի աշխատավարձի համակարգի սահմանման անհրաժեշտությունը: Այդ փաստաթղթով ընդգծվում է նաև որ օրենքով պետք է երաշխավորվի դատավորի աշխատավարձի ողջամիտ չափը հիվանդության, հետծննդյան արձակուրդի ժամանակ, ինչպես նաև կենսաթոշակի իրավունքը, որի չափը պետք է ողջամիտ հարաբերակցության մեջ գտնվի դատավորի՝ վերջին պաշտոնում զբաղեցրած աշխատավարձի հետ:

Դատավորի աշխատավարձի հետ սերտորեն կապված է դրա իջեցման անթույլատրելիության կանոնը: Մասնավորապես, ԵԴԽԽ 1-ին եզրակացության 73.8-րդ պարագրաֆում հստակ ընդգծվում է, որ օրենքով սահմանված դատավորի աշխատավարձը պետք է պաշտպանված լինի իջեցումից, ինչպես նաև պետք է նախատեսվեն վարձատրության ավելացումներ (հավելավճարներ)՝ կապված կյանքի թանկացման հետ:

Դատավորի աշխատավարձը չպետք է կախվածության մեջ դրվի վերջինիս՝ իր պարտականությունների կատարման հանգամանքից, քանի որ նման կարգավորումն ինքնին հակասում է դատավորի անկախության սկզբունքին (ԵԴԽԽ 1-ին եզրակացության 55-րդ պարագրաֆ):

Նմանատիպ կարգավորումներ նախատեսված են նաև Magna Charta (2010)-ում (պարագրաֆ 7):

Դատավորի աշխատավարձի չափը չպետք է կախված լինի որևէ պաշտոնատար անձի ցանկությունից, լինի օրենսդիր, գործադիր, թե նույնիսկ դատական իշխանության ներկայացուցիչ: Դատավորի աշխատավարձը, դրա ձևավորման, հավելվածարների սահմանման համակարգը պետք է հստակ սահմանված լինի օրենքով: Դատավորների աշխատավարձերի միջև տարբերությունները պետք է կապված լինեն միայն դատավորների ստաժի և համապատասխան դատական ատյանի տարբերությունների հետ: Սակայն դատավորի աշխատավարձը չպետք է լինի դատավորի առաջխաղացման միակ խթանիչ գործոնը:³⁷

Փորձագետների կարծիքով չի կարելի պետությանը որոշակի հանձնարարականների տալ դատավորի աշխատավարձի չափի սահմանման վերաբերյալ, քանի որ յուրաքանչյուր պետություն ինքն է որոշում դատավորի աշխատավարձի չափը՝ տնտեսական և այլ գործոններով պայմանավորված: Սակայն կարևոր է, որ դատավորի աշխատավարձի չափը տվյալ երկրում գրավիչ լինի բարձր որակավորում ունեցող իրավաբանների համար: Դա կապահովի թե՛ դատական համակարգի գործունեության որակի բարձրացումը, թե՛ անկախ դատական համակարգի ձևավորումը: Օրենսդրությունը պետք է երաշխավորի դատավորի աշխատավարձի իջեցման անթույլատրելիությունը: Դատավորի աշխատավարձի իջեցումը թույլատրվում է միայն բացառիկ դեպքերում, երբ պետությունը գտնվում է դժվար տնտեսական վիճակում: Այնուամենայնիվ, նման դեպքերում նույնպես դատավորի աշխատավարձի իջեցումը պետք է կրի ժամանակավոր բնույթ և համաչափ լինի պետական բյուջեից ֆինանսավորվող մյուս ոլորտներում կատարված աշխատավարձի իջեցմանը: Միաժամանակ

---

³⁷ Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 78

որոշակի գնահատականների համաձայն՝ դատավորի աշխատավարձը պետք է որոշակի հարաբերակցության մեջ գտնվի միջին աշխատավարձի հետ: Եվրոպայում այն կազմում է 2.5:³⁸

*Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորներին հատկացվող բյուջեն դեռևս ցածր է եվրոպական չափանիշներից և դատական համակարգին հատկացվող բյուջեբաժնի միջոցների աճին պետք է տրվի առաջնայնություն:*³⁹

ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանվում են ինչպես դատավորի աշխատավարձի ձևավորման կարգը, այնպես էլ դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձի կենսաթոշակային ապահովությունը:

Մասնավորապես՝

1. Դատավորի աշխատավարձը բաղկացած է պաշտոնային դրույքաչափից և դրա նկատմամբ սահմանվող հավելավճարներից:

2. Դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը սահմանվում է օրենքով, ընդ որում՝

- 1) վարչական դատարանի դատավորների պաշտոնային դրույքաչափերը գերազանցում են ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը 14.47 տոկոսով.
- 2) վերաքննիչ դատարանների դատավորների պաշտոնային դրույքաչափերը գերազանցում են ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը 28.94 տոկոսով.
- 3) վճռաբեկ դատարանի դատավորների պաշտոնային դրույքաչափերը գերազանցում են ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը 48.23 տոկոսով.
- 4) դատարանի նախագահը ստանում է դրամական հավելավճար՝ պաշտոնային դրույքաչափի 25 տոկոսի չափով, վճռաբեկ դատարանի պալատի նախագահը՝ պաշտոնային դրույքաչափի 15 տոկոսի չափով.
- 5) յուրաքանչյուր դատավորի վճարվում է հավելավճար՝ դատավորի պաշտոնում աշխատանքային ստաժի համար. առաջին 5

---

³⁸ Стu Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судебного самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 78

³⁹ Стu Eastern Partnership, Enhancing Judicial Reform in the Eastern Partnership Countries, Working Group on “Efficient Judicial Systems”, PROJECT REPORT, Strasbourg, March 2013, էջ 9

տարիների համար՝ յուրաքանչյուր տարի 2-ական տոկոսի (ընդամենը 10 տոկոս), իսկ 6-րդ և դրան հաջորդող յուրաքանչյուր տարվա համար՝ 5-ական տոկոսի չափով:

3. Դատավորի աշխատավարձը և դրա նկատմամբ սահմանված հավելվածարները չեն կարող պակասեցվել նրա պաշտոնավարման ընթացքում: Սույն կանոնը չի սահմանափակում սույն օրենսգրքի 157-րդ հոդվածի 1-ին և 165-րդ հոդվածի 4-րդ մասով սահմանված աշխատավարձի ժամանակավոր նվազեցման հնարավորությունը (ՀՀ դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդված):

Դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձի կենսաթոշակային ապահովության հարցերը սահմանվում են ՀՀ դատական օրենսգրքի 75.1-ին հոդվածով, որի համաձայն՝

1. որպես դատավոր առնվազն 10 տարի պաշտոնավարած անձին, որի լիազորությունները դադարեցվել են սույն օրենսգրքի 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 5-րդ կետերով, ինչպես նաև 4-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքերով, նշանակվում է կենսաթոշակ՝ վերջին 1 տարվա ընթացքում որպես դատավոր զբաղեցրած պաշտոնի համար ստացած միջին աշխատավարձի ընդհանուր գումարի և զրո ամբողջ ինը տասնորդական գործակցի արտադրյալի 55 տոկոսի չափով:

2. Դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձին նշանակված կենսաթոշակի չափը չի կարող գերազանցել որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածով սահմանված պաշտոնային դրույքաչափի 92 տոկոսը:

3. Կենսաթոշակի չափը վերահաշվարկվում է որպես դատավոր զբաղեցրած վերջին պաշտոնի համար Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 75-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատավորի պաշտոնային դրույքաչափը բարձրացվելու դեպքում՝ պաշտոնային դրույքաչափի բարձրացմանը համամասնորեն:

4. Դատավորի պաշտոն զբաղեցրած անձի միջին աշխատավարձը և ստաժը հաշվարկելու, կենսաթոշակը նշանակելու (վերահաշվարկելու), վճարելու կարգը, ինչպես նաև կենսաթոշակ նշանակելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի ցանկը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը:

Դատական օրենսգիրքը թույլատրում է իջեցնել դատավորի աշխատավարձը որպես կարգապահական պատասխանատվության

տեսակ, սակայն օրենսդրորեն ամրագրվել է կարևոր երաշխիքային դրույթ, որի համաձայն՝ եթե դատավորը հաջորդաբար ենթարկվել է կարգապահական տույժերի, որոնք առաջացնում են աշխատավարձի իջեցում, ապա աշխատավարձի ընդհանուր իջեցումը յուրաքանչյուր ամիս չի կարող գերազանցել աշխատավարձի 50 տոկոսը (դատական օրենսգրքի 157-րդ հոդվածի 6-րդ մաս):⁴⁰

Դատավորի ոչ դատական գործունեության արդյունքում ստացվող հատուցումների սահմանափակումները նախատեսված են ՀՀ դատական օրենսգրքի 93-րդ հոդվածում:

Դատավորի վարձավորության վերոնշյալ կարգը համապատասխանում է եվրոպական չափանիշներով սահմանված կանոնակարգումներին: Միակ խնդիրը, որին անդրադարձ է կատարվել նաև դատական համակարգի բյուջեի ձևավորման գործընթացը քննարկելիս⁴¹, կապված է դատական համակարգի և դատավորների աշխատավարձի սահմանման գործընթացում դատավորների մասնակցության սահմանափակության հետ: Հետևաբար այս առումով անհրաժեշտ է կլինի օրենսդրորեն սահմանել դատավորի աշխատավարձի ձևավորման գործընթացում դատավորների ներգրավվածության ձևաչափը (դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների միջոցով):

ՀՀ օրենսդրությունը ՀՀ վարչական դատարանի դատավորների համար նախատեսում է, որ վարչական դատարանի դատավորների պաշտոնային դրույթաչափերը գերազանցում են ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի պաշտոնային դրույթաչափը 14.47 տոկոսով:

ԵԴԽԽ 13.11.2012 թվականի եզրակացության⁴² 57-րդ կետում սահմանվում է, որ դատավորի կարգավիճակի միասնականությունը վերաբերում է նաև նրանց վարձավորությանը: Այդ պարագայում զուտ մասնագիտացված դատավոր լինելու հանգամանքն ինքնին չի

---

⁴⁰ Աշխատավարձի իջեցման կանոն նախատեսված է նաև դատարանի նախագահի և վճռաբեկ դատարանի պալատի նախագահի դեպքում: Տես ՀՀ դատական օրենսգրքի 165-րդ հոդվածը:

⁴¹ Տես սույն գեկույցի 2--րդ գլխի 3-րդ պարագրաֆը

⁴² Տես CCJE(2012)4, OPINION (2012) NO. 15, OF THE CONSULTATIVE COUNCIL OF EUROPEAN JUDGES ON THE SPECIALISATION OF JUDGES, Paris, 13 November 2012, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2012\)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2012)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

արդարացնում նրա հավելյալ կամ ավել վարձավորությունը, քանի որ մասնագիտության բնույթը և պատասխանատվության շրջանակները, որպես կանոն, նույնն են ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի և մասնագիտացված դատավորի համար: Դատավորների որոշակի խմբի կամ մասնագիտացված դատավորի հավելյալ վարձավորությունը կարող է արդարացված լինել, եթե հիմնավորվի, որ նրա մասնագիտական առանձնահատկությունը կամ պատասխանատվության շրջանակները պահանջում են նման փոխհատուցում:

Հետևաբար լիովին հիմնավորված չէ վարչական դատարանի դատավորի աշխատավարձի գերազանցումը ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավորի աշխատավարձի նկատմամբ, քանի որ այն պետք է պայմանավորված լինի միայն նրա մասնագիտական բնույթի կամ պատասխանատվության շրջանակների բնույթով և դրա հիման վրա հավելյալ վարձավորության աշխատավարձով:

5. Դատավորի նկատմամբ ներգործությունից պաշտպանության երաշխիքներ

Դատավորի նկատմամբ ներգործության սահմանների որոշման հարցը խնդրահարույց և բավականին դժվար է: Այդ հանգամանքն ընդգծվում է նաև ԵԴԽԽ 1-ին եզրակացությամբ՝ նշելով, որ դատավորները հանրային իշխանության կրողներ են, չպետք է լինեն չափազանց զգայուն և չափազանց խոցելի:

Այնուամենայնիվ, միջազգային և եվրոպական չափանիշները որոշակի ուղեցույցներ են սահմանում այս ուղղությամբ:

Դատավորի նկատմամբ ազդեցությունն ունի ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին դրսևորում: ԵԴԽԽ 1-ին եզրակացության 73.9-րդ պարագրաֆում նշվում է, որ իր պարտականություններն իրականացնելիս յուրաքանչյուր դատավորի անկախությունը պետք է գործի անկախ ցանկացած դատական հիերարխիկ համակարգից:

Magna Charta-ի 10-րդ պարագրաֆում նույնպես ընդգծվում է, որ իրենց պարտականություններն իրականացնելիս դատավորները չպետք է ենթարկվեն որևէ հրամանի կամ կարգադրության կամ ազդեցության, որը կարող է դրսևորվել հիերարխիայի ուժով և արդարադատություն իրականացնելիս պետք է ենթարկվեն միայն օրենքին:

Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12-ի հանձնարարականի 22-րդ և 24-րդ պարագրաֆներով սահմանվում է, որ դատարանի

անկախությունը ներառում է արդարադատություն իրականացնելիս յուրաքանչյուր դատավորի անկախությունը: Արդարադատություն իրականացնելիս դատավորները պետք է լինեն անկախ և անաչառ առանց սահմանափակման, առանց նրանց նկատմամբ ոչ անհրաժեշտ ազդեցության, ճնշման, սպառնալիքների դրսևորման կամ ցանկացած ուղղակի կամ անուղղակի միջամտության, որը կարող է դրսևորվել իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղի կողմից՝ ներառյալ դատական իշխանությունը: Դատական իշխանության հիերարխիկ կառուցվածքը չպետք է վտանգի առանձին դատավորների անկախությունը: Ավելի բարձր ատյանի դատարանները չպետք է ցուցումներ տան դատավորներին կոնկրետ վեճերի լուծման ժամանակ, բացառության ավելի բարձր դատարանի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշման, դատավորների միջև գործերի բաշխումը պետք է կատարվի օբյեկտիվ, նախապես որոշված չափանիշների հիման վրա այնպես, որ այն ապահովի յուրաքանչյուրի՝ անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի քննության իրավունքը: Դատավորները չպետք է ազդեցության ենթարկվեն նաև գործին մասնակցող անձանց կամ տվյալ գործով շահագրգռված ցանկացած այլ անձի կողմից:

Դատավորների կողմից ազդեցությունը բացառելու համար դատավորները պետք է ազատ լինեն մասնագիտական միավորումներ ստեղծելու հարցում, որի նպատակը պետք է լինի դատական իշխանության անկախության և իրավունքի գերակայության ապահովումը (Հանձնարարականի 25-րդ պարագրաֆ): Դատավորների ինքնակառավարման կամ մասնագիտացված միավորումների գործունեությունն իր հերթին չպետք է խախտի առանձին դատավորի անկախության սկզբունքը:

Եվրոպայում այսօր առկա է դատական ինքնակառավարման ինստիտուտների ամրապնդման և իշխանության այլ ճյուղերի, հատկապես գործադիր և դատական իշխանության ինստիտուցիոնալ կապերի թուլացման միտում:⁴³

Դատավորի նկատմամբ ազդեցությունը կանխելու համար անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր դատավոր հրապարակայնեցնի իր նկատմամբ ազդեցության կամ դրա փորձի ցանկացած դեպք, որի

---

⁴³ Стн Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судебного самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 84

հիման վրա համապատասխան մարմինները պետք է քայլեր ձեռնարկեն, իսկ անձինք՝ պատասխանատվության ենթարկվեն: Ընդ որում, դատավորի վրա դատական իշխանության կամ այլ դատավորի կողմից ազդեցության գործադրումը պետք է համարվի կոպիտ կարգապահական խախտում, իսկ այդ անձը պետք է հավասարապես այլ անձանց նման ենթարկվի պատասխանատվության:

Դատական իշխանության ներսում դատավորի նկատմամբ ազդեցության հարցը սերտորեն կապված է դատարանների նախագահների ինստիտուտի հետ: Դատարանի նախագահը թե՛ օրենսդրորեն, թե՛ պրակտիկայում պետք է զբաղվի կազմակերպչական հարցերով, չի կարող դիտարկվել որպես դատավորի վերադաս կամ ղեկավար, չի կարող դատավորին խորհուրդներ տալ կոնկրետ վեճերի լուծման ժամանակ: Դատարանի նախագահն առաջինն է հավասարների մեջ:⁴⁴ Դատարանի նախագահը չպետք է ազդի դատավորի վրա վարչական մեխանիզմներով, ինչպիսիք են գործերի բաշխումը, դատավորին առավել լավ կամ վատ աշխատանքային պայմանների տրամադրումը, կամ դատավորի պարգևատրման ձևով ազդեցությունն այն երկրներում, որտեղ այդ ինստիտուտն առկա է:

Այս առումով եվրոպացի փորձագետների կարծիքով կարևոր նշանակություն ունի դատավորների կրթական գործընթացների շրջանակներում էթիկայի հարցերի մանրամասն ուսումնասիրումը:⁴⁵

Դատավորների վրա ազդեցությունը բացառելու նկատառումներով դատավորներին արգելվում է այլ պաշտոն զբաղեցնելը, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական գործունեությունից: Դատավորներին արգելվում է նաև քաղաքական գործունեությամբ զբաղվելը: Առանձին երկրներում, որոնք նախկին ԽՍՀՄ համակարգի մեջ են եղել, նույնիսկ օրենսդրորեն հատուկ ամրագրվում է այդ դրույթը և դատավորներից պահանջվում է քաղաքական հարցերում պահպանել չեզոքություն:

---

⁴⁴ Стu Рекомендации киевской конференции по вопросам независимости судебной власти в странах восточной европы, южного кавказа и центральной азии, Бюро по демократическим институтам и правам человека, OSCE, 23-25 июня 2010 г.

⁴⁵ Стu Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 85

«Սահմանադրության 97-րդ հոդվածով սահմանված են դատավորի անկախության և նրա վրա ազդեցության անթույլատրելիության ընդհանուր սկզբունքները: Մասնավորապես, արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամն անկախ են, ենթարկվում են միայն Սահմանադրությանը և օրենքին: Դատավորի և սահմանադրական դատարանի անդամի գործունեության երաշխիքները և պատասխանատվության հիմքերն ու կարգը սահմանվում են Սահմանադրությամբ և օրենքով: Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող կալանավորվել, ներգրավվել որպես մեղադրյալ, ինչպես նաև նրանց նկատմամբ չի կարող դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու հարց հարուցվել՝ առանց համապատասխանաբար արդարադատության խորհրդի կամ սահմանադրական դատարանի համաձայնության: Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող ձերբակալվել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ձերբակալումն իրականացվում է հանցագործության կատարման պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Նման դեպքերում ձերբակալման մասին անմիջապես տեղեկացվում են Հանրապետության Նախագահը և համապատասխանաբար վճռաբեկ դատարանի նախագահը կամ սահմանադրական դատարանի նախագահը:

«Դատական օրենսգրքի 10-12-րդ հոդվածները նույնպես կանոնակարգում են այդ հարցերը:

1. Դատավորը չի կարող լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ այլ կերպ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Դատավորը ցանկացած հանգամանքներում պարտավոր է դրսևորել քաղաքական զսպվածություն և չեզոքություն:

2. Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին դատավորը կարող է մասնակցել միայն որպես ընտրող: Դատավորը չի կարող մասնակցել նախընտրական քարոզչությանը:

3. Դատավորների կամ դատավորների մասնագիտական միավորումների կամ դատավորների ինքնակառավարման մարմինների կողմից դատական իշխանության գործունեությունը կարգավորող կամ դրանց առնչվող իրավական ակտերի նախագծերի վերաբերյալ մասնագիտական քննարկումները կամ եզրակացությունները, դատական իշխանության բնականոն գործունեության վերաբերյալ քննարկումները և հայտարարությունները, այդ թվում՝ հրապարակային, ապաքաղաքականացվածության սկզբունքի խախտում չեն (Դատական օրենսգրքի 10-րդ հոդված):

1. Արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորն անկախ է:

2. Արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորը հաշվետու չէ որևէ մեկին, այդ թվում՝ պարտավոր չէ որևէ բացատրություն տալ, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

3. Դատավորի գործունեությանը օրենքով չնախատեսված միջամտությունն արգելվում է: Նման արարքը քրեորեն հետապնդելի է:⁴⁶ Պետական ծառայողների համար այն առաջացնում է նաև կարգապահական պատասխանատվություն՝ ընդհուպ մինչև զբաղեցրած պաշտոնից կամ ծառայությունից ազատում՝ պետական ծառայությունը կարգավորող համապատասխան օրենքներով սահմանված կարգով:

4. Արդարադատության և օրենքով նախատեսված այլ լիազորությունների իրականացման կապակցությամբ իր գործունեությանը օրենքով չնախատեսված միջամտության մասին դատավորը պարտավոր է անմիջապես հայտնել Հայաստանի Հանրապետության դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովին: Եթե էթիկայի հանձնաժողովը համարի, որ տեղի է ունեցել օրենքով չնախատեսված միջամտություն դատավորի գործունեությանը, ապա նա պարտավոր է դիմել համապատասխան մարմիններին մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու միջնորդությամբ:

5. Պաշտոնավարման ընթացքում և լիազորությունները դադարեցվելուց հետո դատավորը չի կարող հարցաքննվել որպես վկա իր քննած գործի վերաբերյալ (Դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդված):

Դատավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից (Դատական օրենսգրքի 12-րդ հոդված):

---

⁴⁶ Մասնավորապես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 332-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտելու նպատակով դատարանի գործունեությանը ցանկացած ձևով միջամտելու համար:

Ընդհանուր առմամբ վերոնշյալ կանոնակարգումները համապատասխանում են միջազգային և եվրոպական չափանիշներին: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ դրական կլինե՞ր որոշակիորեն սահմանել այն չափանիշները, որոնցով որոշվելու է դատավորի գործունեության նկատմամբ միջամտության անթույլատրելիությունը: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ միջամտության դեպքում դատավորը դիմում է դատարանների նախագահների խորհրդին, իսկ մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու հարցերով համապատասխան մարմիններին դիմում է դատարանների նախագահների խորհուրդը: Նման կանոնակարգումն անհրաժեշտ կլինի, քանի որ դատավորի գործունեության նկատմամբ միջամտությունը կարող է դրսևորվել հենց դատական իշխանության ներսում:

Բացի այդ, փորձագետների կարծիքով որոշակիորեն հնացած է նաև դատավորին՝ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքում Արդարադատության խորհրդի համաձայնությունն ստանալու կարգը: Դատավորի՝ իրավաբանական պատասխանատվությունից ազատելու դեպքերը պետք է լինեն օբյեկտիվ և հիմնավորված: Ուստի այդ կանոնը չի կարող գործել իրավական պետությունում:⁴⁷

Բացի այդ, Դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի «արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորը հաշվետու չէ որևէ մեկին, այդ թվում՝ պարտավոր չէ որևէ բացառություն տալ, **բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի**» ձևակերպման մեջ անհրաժեշտ է հստակ նշել այն բացառությունները, որոնց դեպքում դատավորը պարտավոր է բացառություն տալ, այլապես օրենքում կարող են նախատեսվել դատավորի անկախության սկզբունքին հակասող բացառություններ:⁴⁸

---

⁴⁷ Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судебного самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 87

⁴⁸ Այդպիսի բացառություն նախատեսված է ՀՀ դատական օրենսգրքի 160-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որի համաձայն՝ դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցվելու դեպքում Արդարադատության խորհրդին բացատրություններ տալը նրա պարտականությունն է:

ՎԼՈՒԽ 4. ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՎԱՐՔԱԳԻԾ: ՎԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ

1. Դատավորի վարքագիծ

Դատավորի վարքագիծը և կարգապահական պատասխանատվությունը դատական համակարգի արդյունավետ գործունեության կարևորագույն ասպեկտներից են: Միաժամանակ այս առումով բավականին դժվար է այդ կանոնների հստակ սահմանման, ինչպես նաև դրանց խախտման համար կարգապահական պատասխանատվության կանոնակարգումը:

ԵԴԻՒԽ-ն 3-րդ եզրակացությամբ սահմանեց, որ դատավորի էթիկայի ուսումնասիրությունն անհրաժեշտ է, քանի որ կոնկրետ վեճերի լուծման մեթոդները պետք է միշտ հավատ ներշնչեն: Դատավորներին տրված լիազորությունները սերտորեն կապված են արդարադատության արժեքների, ճշմարտության և ազատության հետ:⁴⁹

Այդ հարցերին անդրադառնում է նաև միջազգային իրավունքը: Մասնավորապես, ՄԱԿ-ի 1985 թվականի «Դատական համակարգի անկախության հիմնական սկզբունքներ»-ի⁵⁰ 2-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ դատական համակարգի ներկայացուցիչները վեճերը պետք է լուծեն անաչառ՝ հիմնվելով փաստերի վրա և օրենքին համապատասխան առանց սահմանափակումների, ոչ անհրաժեշտ ազդեցությունների, ճնշումների, սպառնալիքի, ուղղակի կամ անուղղակի միջամտության, որը կարող է դրսևորվել ցանկացած անձի կողմից ցանկացած պատճառով:

---

⁴⁹ Ств Заключение консультативного совета европейских судей (ксес), для Комитета Министров Совета Европы, О принципах и правилах, регулирующих профессиональное поведение судей, в частности, этические нормы, несовместимое с должностью поведение и беспристрастность, Страсбург, 19 ноября 2002, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1050737&Site=COE>

⁵⁰ Ств Основные принципы, касающиеся независимости судебных органов, Приняты седьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшимся в Милане с 26 августа по 6 сентября 1985 года, и одобрены резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 40/32 от 29 ноября 1985 года. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/indep.shtml

Նույն սկզբունքների 8-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատավորները միշտ պետք է իրենց դրսևորեն այնպես, որպեսզի պահպանեն իրենց բարձր կոչումը, ինչպես նաև դատական իշխանության անկախությունը և անաչառությունը:

ԵԴԻՄԽ-ն նույնպես ընդգծում է, որ դատավորները պետք է յուրաքանչյուր իրավիճակում լինեն անաչառ, այնպես, որ քաղաքացիների մոտ չառաջանա (անկախ նրանից՝ դա հիմնավոր կլինի, թե ոչ) կողմնակալության վերաբերյալ որևէ կասկած: Դատավորի անաչառությունը պետք է ակնհայտ լինի ինչպես դատավարության ժամանակ, այնպես էլ այլ գործունեություն իրականացնելիս:

Այս տեսանկյունից քաղաքացիների կողմից դատական համակարգի նկատմամբ վստահության ամրապնդման համար դատավորի էթիկայի կանոնագիրքը կարող է կարևոր դեր խաղալ: Դա կարևոր է նաև նրա համար, որ քաղաքացիների վերաբերմունքը դատական իշխանության նկատմամբ ձևավորվում է հիմնականում դատավորների պահվածքից և վարքագծից: Ուստի դատավորի վարքագիծը պետք է կարգավորվի հստակ և թափանցիկ ձևով:

Ի տարբերություն շատ այլ մասնագիտությունների՝ դատավորները որպես այդպիսին ընկալվում են նաև մասնավոր կյանքում, հետևաբար նրանց վարքագիծը հստակ պետք է կարգավորվի նաև ոչ դատական գործառույթներ իրականացնելիս:

Դատավորի՝ ոչ դատական գործառույթներ իրականացնելիս անաչառության և վարքագծի կանոնակարգումը սերտորեն կապված է այդ դատավորի՝ Կոնվենցիայով նախատեսված քաղաքացիական իրավունքների հետ, ուստի այդ սահմանները պետք է ուշադրությամբ որոշվեն:

ԵԴԻՄԽ 3-րդ եզրակացությունը 22-23-րդ կետերով սահմանում է, որ դատավորները չպետք է մեկուսացվեն հասարակությունից, քանի որ դատական համակարգը կարող է արդյունավետ գործել, երբ դատավորները կապված են իրականության հետ: Ուստի պետք է մշակվի դատավորների՝ հասարակության մեջ ներգրավվելու և իր պարտականություններն իրականացնելիս անկախ և անաչառ մնալու միջև հավասարակշռության կանոններ:

Հետևաբար հասարակության մեջ դատավորի գործունեությունը պետք է լինի այնպիսին, որ չազդի վերջինիս անկախության և անաչառությանը վրա: Հասարակական հարաբերություններում դատավորը պետք է ձեռնպահ մնա շահերի բախումից և ցանկացած գործունեությունից, որը ողջամիտ և տեղեկացված դիտորդի մոտ կստեղծի կասկած նրա կոչումի և գործառույթների վերաբերյալ:

Այս տրամաբանությամբ էլ մշակվում են դատավորների էթիկայի կանոնները: Մայրցամաքային համակարգում դրանք հիմնականում կողիֆիկացված են:

Որոշակի հետաքրքրություն է ներկայացնում դատավորի վարքագծի կանոնագրքերի և դատավորի կարգապահական օրենսդրության և պատասխանատվության հարաբերակցության հարցը: Վարքագծի կանոնները մշակվում են, որպեսզի սահմանեն, թե ինչպես պետք է դրսևորեն իրենց դատավորները հասարակության մեջ, այն դեպքում, երբ կարգապահական օրենսդրությունը մշակվում է, որպեսզի պատասխանատվության ենթարկի դատավորին կոնկրետ վարքագծի (խախտման) համար: Այդ առումով փորձագետները դատական համակարգերին և ինքնակառավարման մարմիններին (համապատասխան խորհուրդներին) խորհուրդ է տալիս չսահմանել այնպիսի կանոն, որի համաձայն դատավորի վարքագծի կանոնների ցանկացած խախտում մեխանիկորեն հանգեցնում է կարգապահական պատասխանատվության:⁵¹

ԵԴԻՄԽ վերոնշյալ եզրակացության 49-րդ և 50-րդ կետերում սահմանվում է, թե ինչպես պետք է մշակվեն դատավորի վարքագծի կանոնները:

Մասնավորապես, 49-րդ կետի համաձայն՝

- Դատավորները պետք է իրենց գործունեության ընթացքում հետևեն մասնագիտական վարքագծի կանոններին.
- Այդ սկզբունքները պետք է ապահովեն հրահանգների գործողությունն այնպես, որը դատավորներին հնարավորություն կտա հաղթահարել այն դժվարությունները, որոնց նրանք հանդիպում են իրենց անկախության և անաչառության տեսանկյունից.
- Այդ կանոնները պետք է մշակվեն հենց դատավորների կողմից և պետք է ամբողջովին տարանջատվեն դատավորների կարգապահական համակարգից.
- Ցանկալի է, որ յուրաքանչյուր երկրի դատական համակարգում ստեղծվեն մեկ կամ մի քանի մարմիններ, որոնք դատավորներին խորհրդատվություն կտան առկա մասնագիտական էթիկայի և ոչ մասնագիտական գործունեության ընթացքում կոնֆլիկտների հետ կապված դժվարությունների վերաբերյալ:

---

⁵¹ Տես Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 97

Եզրակացության 50-րդ կետի համաձայն՝

- Յուրաքանչյուր դատավոր պետք է ձեռնարկի բոլոր միջոցները, որոնք կօժանդակեն դատական համակարգի անկախությունն ինչպես ինստիտուցիոնալ, այնպես էլ անհատական մակարդակով.
- Դատավորները պետք է իրենց դրսևորեն ըստ արժանվույն իրենց պարտականությունների կատարման ժամանակ և մասնավոր կյանքի ընթացքում.
- Դատավորները պետք է դրսևորեն այնպիսի վարքագիծ, որը հասարակական տեսանկյունից կլինի անաչառ.
- Դատավորի որոշումները պետք է ընդունվեն՝ հաշվի առնելով միայն կիրառման ենթակա իրավունքի նորմի համար անհրաժեշտ նկատառումները և չեն կարող հիմք ընդունել այլ նկատառումներ.
- Դատավորները պետք է ուշադրություն դարձնեն գործին մասնակցող բոլոր անձանց.
- Նրանք պետք է իրենց պարտականությունները կատարեն կողմերի նկատմամբ պատշաճ հարգանքի դրսևորմամբ, առանց խտրականության, կողմերի միջև հավասարակշռության ապահովմամբ և յուրաքանչյուրի համար երաշխավորելով արդար դատաքննության իրավունքը.
- Նրանք պետք է զգուշավոր լինեն զանգվածային լրատվության միջոցների հետ հարաբերություններում, պահպանեն իրենց անկախությունը և անաչառությունը, ձեռնպահ մնալով անձնական բնույթի հարցերից և իրենց վարույթում գտնվող գործերի վերաբերյալ անհիմն մեկնաբանություններից.
- Դատավորները պետք է երաշխավորեն մասնագիտական պատրաստվածության բարձր մակարդակ ապահովումը.
- Դատավորները պետք է իրենց աշխատանքը կազմակերպեն և որոշումներն ընդունեն ողջամիտ ժամկետում.
- Նրանք պետք է իրենց աշխատանքային օրվա մեծ մասը նվիրեն դատական գործառույթներին և դրանց հետ կապված այլ գործունեությանը.
- Դատավորները պետք է ձեռնպահ մնան ցանկացած քաղաքական գործունեությունից, որը կարող է կասկածի տակ դնել վերջիններիս անկախությունը և անաչառությունը:

Դատավորների գործունեության էթիկական հարցերին անդրադառնում է նաև Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12

դատավորների վերաբերյալ հանձնարարականը, որի 66-71-րդ կետերի համաձայն՝

- Դատավորների կողմից վեճերի լուծման ժամանակ օրենքի մեկնաբանությունը կամ փաստերի գնահատումը չի կարող հանգեցնել քաղաքացիաիրավական կամ կարգապահական պատասխանատվության, բացառությամբ դիտավորության կամ կոպիտ անզգուշության.
- Դատավորների կողմից վեճերի լուծման ժամանակ օրենքի մեկնաբանությունը կամ փաստերի գնահատումը չի կարող հանգեցնել քրեական պատասխանատվության, բացառությամբ առանձնապես ծանր դեպքերի.
- Կարգապահական վարույթ կարող է հարուցվել, եթե դատավորն իր պարտականությունները կատարել է անարդյունավետ կամ ոչ պատշաճ կարգով: Այդ վարույթը պետք է իրականացվի անկախ մարմնի կամ դատարանի կողմից արդար դատաքննության իրավունքի բոլոր պահանջների պահպանմամբ՝ դատավորին հնարավորություն ընձեռելով վիճարկել համապատասխան որոշումը կամ պատասխանատվության կիրառումը: Կարգապահական պատասխանատվության միջոցները պետք է լինեն համաչափ.
- Դատավորները չպետք է անձնական պատասխանատվություն կրեն, եթե նրանց որոշումը բեկանվել կամ փոփոխվել է վերադատության կարգով.
- Դատավորները մյուս քաղաքացիներին համահավասար կրում են քաղաքացիաիրավական, վարչական և քրեական պատասխանատվություն այն բոլոր գործողությունների համար, որոնք կապված չեն դատական գործառույթների հետ.
- Դատավորներն իրենց գործունեության ընթացքում պետք է ղեկավարվեն մասնագիտական վարքագծի կանոններով: Այդ կանոնները սահմանում են ոչ միայն դատավորների պարտականությունները, որոնց խախտումը սանկցավորվում է կարգապահական ներգործության միջոցներով, այլև այնպիսի կանոններ, որոնք դատավորներին կկողմնորոշեն, թե ինչպես պահել իրենց.
- Դատավորները պետք է հնարավորություն ունենան դիմել էթիկայի հարցերով մարմնին, որը պետք է ներառված լինի դատական համակարգում:

«Ը դատական օրենսգրքի 12-րդ գլուխը սահմանում է դատավորի վարքագծի կանոնները: Սակայն նշված գլխով սահմանված դատավորի

վարքագծի կանոնները սպառիչ չեն, և դատավորների ընդհանուր ժողովը կարող է սահմանել վարքագծի լրացուցիչ կանոններ:

Վերը նշվեց, որ դատավորի վարքագծի կանոնները պետք է սահմանվեն դատական համակարգում ներառված անկախ մարմնի կողմից, որը միաժամանակ պետք է զբաղվի դրանց զարգացման և մեկնաբանության հարցերով: Այս առումով ՀՀ իրավական համակարգում դատավորի վարքագծի հիմնական կանոնները սահմանված են ոչ թե դատական իշխանության մեջ ներառված մարմնի, այլ օրենսդիր իշխանության կողմից, ինչը որոշակիորեն խնդրահարույց է, քանի որ այն կարող է դիտարկվել որպես օրենսդրի կողմից իր վարքագծի կանոնները ինքնուրույն որոշելու հարցում դատական իշխանության նկատմամբ վստահության պակաս:⁵²

Այնուամենայնիվ, ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակվել և 23.04.2010 թվականի որոշմամբ⁵³ ընդունվել են դատավորի վարքագծի կանոնները, որոնք ներառում են ինչպես դատական օրենսգրքով նախատեսված, այնպես էլ դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակված լրացուցիչ կանոնները: Բացի այդ, 2012 թվականին հրատարակվել է վերոնշյալ վարքագծի կանոնների մեկնաբանությունները, որը կօժանդակի դատավորներին վարքագծի կանոններն առավել ամբողջական ըմբռնելու համար:⁵⁴

Դատավորների վարքագծի կանոնների ամբողջական կիրառման, ինչպես նաև միջազգային և եվրոպական չափանիշներին համապատասխանությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ և նպատահարմար է դատավորների կողմից իրենց վարքագիծը կանոնակարգելիս առաջնորդվել առաջին հերթին Դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակված կանոններով:

Չնայած օրենքում հստակ նշված չէ, այնուամենայնիվ, դատական օրենսգրքի 96-րդ հոդվածի տրամաբանությամբ դատավորի վարքագծի

---

⁵² Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судебного самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 101

⁵³ Ընդունվել է Դատավորների ընդհանուր ժողովի 23.04.2010 թվականի թիվ 01-Ն որոշմամբ:

⁵⁴ Ств ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնների մեկնաբանություններ, երկրորդ հրատ., Ա. Մկրտումյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, ՀՀ դատավորների միություն, Երևան 2012

կանոնների պահպանման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացնում է Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովը:

Ընդհանուր առմամբ ՀՀ օրենսդրությունը թե օրենքի մակարդակով, թե Դատավորների ընդհանուր ժողովի վարքագծի կանոններով մանրամասն կանոնակարգում է դատավորների վարքագիծը, որը կողմնակցման տեսանկյունից համապատասխանում է միջազգային և եվրոպական չափանիշներին: Սակայն բովանդակային տեսանկյունից որոշ դրույթների ձևակերպումներ խնդրահարույց են և կարող են երկիմաստությունների տեղիք տալ (օրինակ ՀՀ դատական օրենսգրքի 95-րդ հոդվածի որոշ ձևակերպումներ):

2. Դատավորների պատասխանատվություն և կարգապահական վարույթ

Նախորդ պարագրաֆում քննարկվեց դատավորի վարքագծի կանոնների մշակման հիմնախնդիրը: Այդ հարցի տրամաբանական շարունակությունը դատավորի պատասխանատվության հարցն է, որը կարող է կապված լինել նաև էթիկայի կանոնների խախտման համար:

Հասարակության կողմից դատավորի հանդեպ պահանջները և վստահությունը պահանջում են նաև մշակել դատավորների պատասխանատվության վերաբերյալ որոշակի միջոցներ, որոնք կարող են դրսևորվել նույնիսկ դատավորի լիազորությունների դադարեցմամբ: Սակայն այդ միջոցի կիրառումը պետք է լինի միայն դատավորի այնպիսի անհամապատասխան պահվածքի համար, որը միանշանակ հիմք կտա կիրառել նման մեթոդներ: Այդ պատճառով դատավորի պատասխանատվության մեխանիզմները պետք է մշակվեն վերոնշյալ ինստիտուտի և դատավորի անկախության և անհարկի ազդեցությունների անթույլատրելիության հավասարակշռության ապահովման համատեքստում:

Առանձնացվում է դատավորի պատասխանատվության երեք հիմնական տեսակ, որը քննարկման կարիք ունի՝ քրեական, քաղաքացիաիրավական և կարգապահական:

Այդ հարցերին անդրադարձ է կատարվում ԵԴԽԽ 3-րդ եզրակացության մեջ:⁵⁵

---

⁵⁵ Տես CCJE (2002) Op. N° 3, Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the

Նշված եզրակացությամբ սահմանվում է, որ դատավորները ընդհանուր հիմունքներով ենթակա են քրեական պատասխանատվության այն հանցագործությունների համար, որոնք կապված չեն նրանց մասնագիտական պարտականությունների կատարման հետ: Մասնագիտական պարտականությունների կատարման ընթացքում անզգույշ բնույթի խախտումների համար դատավորները չեն կարող քրեական պատասխանատվության ենթարկվել (կետեր 52-54):

Քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը կառուցվում է հետևյալ սկզբունքների վրա.

- Դատական սխալից պաշտպանությունը (իրավասություն, նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումներ) պետք է իրականացվի միայն բողոքարկման մեխանիզմի հիման վրա (դատավորի թույլտվությամբ կամ առանց դրա).
- Արդարադատության իրականացման խախտումների վերաբերյալ ցանկացած պահանջ (այդ թվում ժամկետների հետ կապված) պետք է ներկայացվի տվյալ պետության դեմ.
- Անթույլատրելի է, եթե դատավորը իր պարտականությունների ոչ պաշտած կատարման համար, այդ թվում նրանք, որի հետևանքով պետությունը որոշակի միջոցներ է ծախսել, անձնական պատասխանատվության ենթարկվի, բացառությամբ դիտավորյալ խախտումների (կետեր 55-57):

Կարգապահական պատասխանատվությունը պետք է ձևավորվի հետևյալ սկզբունքների պահպանմամբ՝

- Յուրաքանչյուր պետության օրենսդրությամբ կամ հիմնարար կանոնադրքով պետք է հնարավորինս հստակ սահմանվեն այն խախտումները, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ դատավորի կարգապահական պատասխանատվության համար.
- Յուրաքանչյուր պետությունում պետք է ստեղծվի համապատասխան մարմին կամ պաշտոնատար անձ, որը պատասխանատու է բողոքների ընդունելության համար, դատավորից բացատրու-

---

Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, Strasbourg, 19 November 2002,
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)OP3&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)OP3&Sector=secDGHL&Language=lanEnglish&Ver=original) BackColorInternet=FEF2E0&BackColorIntranet=FEF2E0&BackColorLogged=c3c3c3

թյուններ ստանալու համար, կամ կարգապահական վարույթ հարուցելու հիմքերի առկայության հարցի պարզման համար: Սակայն այդ մարմինը չի կարող լուծել կարգապահական պատասխանատվության հարցը, այլ պետք է ուղղակի իրականացնի գործերի ֆիլտրացիա.

- Յուրաքանչյուր կարգապահական գործ պետք է քննվի անկախ մարմնի կամ դատարանի կողմից, որը գործում է անձի իրավունքների պաշտպանության իրավունքի ապահովմամբ.
- Եթե գործը քննվում է ոչ դատական մարմնի կողմից, ապա նրա անդամները պետք է նշանակվեն անկախ մարմնի կողմից (դատական համակարգի գերակշիռ ներկայացուցչության ապահովմամբ).
- Կարգապահական վարույթը յուրաքանչյուր երկրում պետք է կազմակերպվի այնպես, որ հնարավորություն ընձեռի սկզբնական կարգապահական մարմնի որոշման բողոքարկման համար, անկախ նրանից, սկզբնական մարմինը դատական է, թե ոչ դատական.
- Յուրաքանչյուր դեպքում հնարավորինս մանրամասն պետք է սահմանվի խախտման բնույթը, իսկ սանկցիան պետք է լինի համաչափ (կետեր 58-74):

«Ղ դատական օրեսգրքի 106-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Մեկ տարի ժամկետով ձևավորվում է Արդարադատության խորհրդի երեք անդամից կազմված կարգապահական հանձնաժողով: Կարգապահական հանձնաժողովի կազմի մեջ մտնում են խորհրդի անդամ երկու դատավոր և մեկ իրավաբան գիտնական: Կարգապահական հանձնաժողովի կազմը ձևավորվում է ռոտացիոն կարգով՝ հիմք ընդունելով խորհրդի անդամի ընտրության կամ նշանակման ամսաթիվը: Կարգապահական հանձնաժողովի կազմի մեջ մտնում են ավելի վաղ ընտրված կամ նշանակված խորհրդի անդամները: Խորհրդի անդամների ընտրության կամ նշանակման ամսաթվերի համընկնման դեպքում կարգապահական հանձնաժողովի կազմը ձևավորվում է խորհրդի անդամների ազգանունների այբբենական հերթականությամբ:

2. Կարգապահական հանձնաժողովն իրավունք ունի՝

- 1) կարգապահական վարույթ հարուցելու առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավորի և դատարանի նախագահի նկատմամբ և համապատասխան միջնորդությամբ դիմելու Արդարադատության խորհուրդ.

- 2) Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովի դիմումի հիման վրա կարգապահական վարույթ հարուցելու՝ վճռաբեկ դատարանի դատավորի և պալատի նախագահի, ինչպես նաև վճռաբեկ դատարանի նախագահի նկատմամբ և համապատասխան միջնորդությամբ դիմելու Արդարադատության խորհուրդ:

Օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավորի և դատարանի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունեն՝

1) արդարադատության նախարարը.

2) Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը:

2. Վճռաբեկ դատարանի պալատի դատավորի և պալատի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունեն՝

1) վճռաբեկ դատարանի նախագահը.

2) Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը՝ Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովի միջնորդությամբ:

3. Վճռաբեկ դատարանի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունի Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը՝ Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովի միջնորդությամբ:

4. Եթե Արդարադատության նախարարը կամ վճռաբեկ դատարանի նախագահը հարուցել է կարգապահական վարույթ, ապա այդ մասին, նշելով ենթադրյալ խախտումը, տեղեկացնում են Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովին: Առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանի դատավորի կամ դատարանի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու դեպքում Արդարադատության խորհրդի կարգապահական հանձնաժողովը, նշելով ենթադրյալ խախտումը, այդ մասին տեղեկացնում է արդարադատության նախարարին, իսկ վճռաբեկ դատարանի պալատի դատավորի կամ պալատի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու դեպքում՝ վճռաբեկ դատարանի նախագահին: Նույն խախտման կապակցությամբ անձի նկատմամբ միաժամանակ երկու վարույթ չի հարուցվում:

5. Կարգապահական վարույթ հարուցելու առիթներն են՝

- 1) վճռաբեկ դատարանի որոշումը, որով հաստատվել է, որ արդարադատություն իրականացնելիս գործը կամ հարցը ըստ էության լուծելիս կայացվել է ակնհայտ ապօրինի դատական ակտ, կամ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորը թույլ է տվել դատավարական օրենքի նորմերի ակնհայտ և կոպիտ խախտում.
- 2) անձի դիմումը.
- 3) պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմնի, պաշտոնատար անձի հաղորդումը.
- 4) Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովի միջնորդությունը.
- 5) դատական պրակտիկայի ամփոփման կամ ուսումնասիրման արդյունքներով կարգապահական պատասխանատվության հիմք հանդիսացող արարքի հայտնաբերումը.
- 6) վարույթ հարուցող անձանց կողմից կարգապահական պատասխանատվության հիմք հանդիսացող արարքի ինքնուրույն հայտնաբերումը:
- 7) Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանի կողմից կայացված դատական ակտը, որով հաստատվել է, որ տվյալ գործը քննելիս Հայաստանի Հանրապետության դատարանը թույլ է տվել Հայաստանի Հանրապետության համապատասխան միջազգային պայմանագրով սահմանված՝ մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների խախտում:

6. Սույն հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսված դիմումը, հաղորդումը կամ միջնորդությունը, որ չի պարունակում դատավորի կողմից կարգապահական պատասխանատվության հիմք հանդիսացող արարքի կատարման մասին առերևույթ հիմքեր, առանց քննության վերադարձվում է դրանք ներկայացնող անձին:

7. Սույն հոդվածի 5-րդ մասի 1-ին, 3-րդ և 4-րդ կետերով նախատեսված դիմումի, հաղորդման կամ միջնորդության հիման վրա վարույթ չհարուցելու դեպքում վարույթ հարուցողը պարտավոր չէ իր պատասխանում հիմնավորել վարույթ չհարուցելու պատճառները:

Օրենսգրքի 156-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ՝

2. Կարգապահական վարույթի շրջանակներում վարույթ հարուցող անձն իրավունք ունի՝

- 1) դատարանից պահանջելու և ուսումնասիրելու օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերով քրեական, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութեր.
- 2) դատարանում ծանոթանալու քրեական, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութերի, որոնց վերաբերյալ դեռևս չկա օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտ.
- 3) դատավորից պահանջելու գրավոր բացատրություններ.
- 4) կանչելու և լսելու վկաների.
- 5) պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից և պաշտոնատար անձանցից պահանջելու և ստանալու նյութեր.
- 6) դիմելու կարգապահական վարույթ հարուցելու առիթ հանդիսացած դիմում ներկայացրած անձին՝ լրացուցիչ պարզաբանումներ տալու առաջարկությամբ: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, պաշտոնատար անձինք պարտավոր են տալ պարզաբանումներ:

Վերոնշյալ կարգավորումները ցույց են տալիս, որ առաջին արդյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավորի և դատարանի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունի նաև արդարադատության նախարարը, ով իրավունք ունի դատարանից պահանջելու և ուսումնասիրելու օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերով քրեական, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութեր, ինչպես նաև դատարանում ծանոթանալու քրեական, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութերի, որոնց վերաբերյալ դեռևս չկա օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտ:

Փորձագետների կարծիքով նման դրույթը դատավորի վարույթում գտնվող գործին անհարկի միջամտության ոչ իրավաչափ հնարավորություններ է ստեղծում: Կարգապահական հանձնաժողովին լիազորությունների նման լայն շրջանակ ընձեռելը կասկածելի է և այն պետք է բացառվի: Բացի այդ, լիովին անընդունելի է, որ արդարադատության նախարարը⁵⁶, որպես գործադիր իշխանության մարմնի ներկայացուցիչ,

⁵⁶ Խնդիրներ են ծագել որոշում ընդունող մարմնի անդամներին պաշտոնի նշանակմանը և/ կամ հեռացմանն Արդարադատության նախարարի միջամտությունից (Տես Սմարեկն ընդդեմ Ավստրիայի գործով Եվրոպական դատարանի 22.10.1984 թվականի վճռի պարագրաֆ 38-ը): Որոշակի դեպքերում արդարադատության նախարարի միջամտությամբ ձևավորված մարմինը չի կարող դիտարկվել որպես 6-րդ հոդվածի

*իրավունք ունի ընթացիկ դատական գործերի վերաբերյալ հավաքել տեղեկություններ, առավել ևս, երբ այն նախարարի համար որևէ սահմանափակում չի նախատեսում:*⁵⁷

Դատական օրենսգրքի 153-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հիմքերը, որպիսիք համարվում են՝

1) արդարադատություն իրականացնելիս նյութական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել դատավորի կողմից տվյալ գործով գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը կայացնելուց հետո՝ մեկ տարվա ժամկետում.

2) արդարադատություն իրականացնելիս դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել դատավորի կողմից տվյալ գործով գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը կայացնելուց հետո՝ մեկ տարվա ժամկետում.

3) աշխատանքային կարգապահությունը պարբերաբար կամ կոպիտ խախտելը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել կարգապահական պատասխանատվության հիմքը հայտնաբերելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան հիմքը ծագելուց վեց ամիս հետո.

4) դատավորի կողմից վարքագծի կանոնների կոպիտ կամ պարբերաբար խախտում թույլ տալը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել կարգապահական պատաս-

---

պահանջներին համապատասխանող տրիբունալ (*Տես Բրուդնիկան և մյուսներն ընդդեմ Լեհաստանի գործով Եվրոպական դատարանի 03.06.2005 թվականի վճռի պարագրաֆ 41-ը*):

⁵⁷ Տես Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 111

խանատվության հիմքը հայտնաբերելուց հետո՝ եռամսյա ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան հիմքը ծագելուց մեկ տարի հետո.

5) դատավորի կողմից սույն օրենսգրքի 12-րդ հոդվածով, 72-րդ հոդվածով, 105-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, 156-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 159-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 191-րդ հոդվածով, 167-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 193-րդ հոդվածով իր համար սահմանված պարտակա-նությունները չկատարելը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել դատավորի կողմից խախտումը կատարելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում.

6) սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով էթիկայի հանձնա-ժողովին արդարադատության և օրենքով նախատեսված այլ լիազորու-թյունների իրականացման կապակցությամբ իր գործունեությանը միջամտելու կամ օրենքով չնախատեսված այլ ներգործության մասին չհայտնելը: Սույն հիմքով դատավորին կարգապահական պատաս-խանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթը կարող է հարուցվել խախտումը հայտնաբերելուց հետո՝ եռամսյա ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան խախտումից մեկ տարի հետո:

Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է նշել, որ դատական ակտի բեկա-նումը ինքին չի կարող հանգեցնել դատավորի կարգապահական պատասխանատվության, բացառությամբ, ինչպես վերը նշված է նյութական կամ դատավական իրավունքի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը:

Բացի այդ, «Օրենսդրական կարգավորումները՝ կապված դատավորի կողմից վարքագծի կանոնների խախտման համար կարգապահական պատասխանատվության հետ, համապատասխանում են վերոնշյալ չափանիշներին, քանի որ կարգապահական պատասխանատվության հանգեցնում է ոչ թե յուրաքանչյուր խախտում, այլ դատավորի կողմից վարքագծի կանոնների կոպիտ կամ պարբերաբար խախտում թույլ տալը:

«Չորսական օրենսգրքի 157-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերը որպես պատասխանատվության միջոց նախատեսում են նկատողություն, որը զուգորդվում է դատավորին 6 ամիս ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով և խիստ նկատողություն, որը զուգորդվում է՝ դատավորին 1 տարի ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով:

Փորձագետների կարծիքով այդ մեխանիզմը բավականաչափ խիստ է իր ճկունության բացակայության պատճառով, քանի որ դատավորին աշխատավարձից զրկելու ժամկետը հայեցողական չէ: Չնայած, որ դատավորի աշխատավարձի իջեցումը՝ որպես պատասխանատվության միջոց չի հակասում միջազգային և եվրոպական չափանիշներին, այնուամենայնիվ, որպես վերը նշված խնդրի լուծում առաջարկվում է որպես պատասխանատվության միջոց նախատեսել 25 փոկոսը, իսկ 6 ամիսը սահմանել որպես պատասխանատվության առավելագույն ժամկետ:⁵⁸

Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ այն երկրներում, որտեղ դատավորի աշխատավարձը բարձր չէ, խորհուրդ չի փրվում որպես պատասխանատվության միջոց կիրառել աշխատավարձի զրկումը, քանի որ այն կարող է բարձրացնել կոռուպցիոն ռիսկերը: Այս առումով ՀՀ օրենսդրությունը երաշխիքային նորմ է պարունակում, որի համաձայն՝ եթե դատավորը հաջորդաբար ենթարկվել է կարգապահական փոյժերի, որոնք առաջացնում են աշխատավարձի իջեցում, ապա աշխատավարձի ընդհանուր իջեցումը յուրաքանչյուր ամիս չի կարող գերազանցել աշխատավարձի 50 փոկոսը: Դա բավականին խելամիտ լուծում է, սակայն ՀՀ-ում դատավորի ցածր աշխատավարձի պայմաններում 50 փոկոսը կարող է բավականաչափ խիստ լինել:

---

⁵⁸ Ств Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства, Рабочая группа “Независимые судебные системы”, ДОКЛАД, Органы судейского самоуправления Карьера судей, Страсбург, Сентябрь 2011 г., стр. 112

ԳԼՈՒԽ 5. ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Դատարանների և դատավորների հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը

Դատարանների հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը դատական իշխանության արդյունավետ գործունեության տարրերից է: Թե դատարանի անկախության երաշխիքները, թե հատկապես դատավորի վարքագծի կանոնների սահմանման նպատակներից մեկը դատարանի և արդարադատության նկատմամբ հասարակության հավատի ամրապնդումն է: Այդ հանգամանքն ընդգծվում է նաև ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի «Դատավորի վարքագծի կանոնները սահմանելու մասին» N-01Ն որոշմամբ⁵⁹, ԵԴԽԽ 3-րդ եզրակացությամբ և բազմաթիվ այլ փաստաթղթերով:

Մասնավորապես, ԵԴԽԽ 3-րդ եզրակացության 22-րդ պարագրաֆում սահմանվում է, որ դատական համակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունը և հարգանքը դատական իշխանության արդյունավետության երաշխիքն են:⁶⁰ Նախարարների կոմիտեի CM/Rec (2010)12 դատավորների վերաբերյալ հանձնարարականով նույնպես ընդգծվում է, որ դատական էթիկայի կանոնները պետք է մշակվեն, որպեսզի ամրապնդեն հասարակական վստահությունը դատավորների և դատական համակարգի նկատմամբ (պարագրաֆ 72):

Հետևաբար դատական իշխանության վստահության ամրապնդումը դատական իշխանության գործունեության արդյունավետության կարևորագույն կողմնորոշիչներից է:

Դատական իշխանության վերաբերյալ հասարակական գնահատականները ունեն թե՛ սուբյեկտիվ, թե՛ օբյեկտիվ տարրեր: Այնուամենայնիվ, անկախ դրանց բնույթից և պատճառներից պետք է

⁵⁹ Տես http://www.court.am/files/news/1578_am.pdf

⁶⁰ Տես CCJE (2002) Օր. N° 3, Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the principles and rules governing judges' professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, Strasbourg, 19 November 2002

ծեռնարկվեն բոլոր քայլերը հասարակության վստահությունը և հարգանքը ձևավորելու և ամրապնդելու ուղղությամբ:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հետազոտության ընթացքում հարցերին տրված պատասխանները մեծապես պայմանավորված են դատավորների հանդեպ հասարակության անդամների ունեցած անձնական (հաճախ ոչ օբյեկտիվորեն հիմնավորված) վերաբերմունքով: Հատկանշական է, որ գործերի քննության արդյունքները, որոնց մասնակցել են քաղաքացիները, նույնպես մեծապես ազդում են իրենց՝ դատավորների հանդեպ ունեցած վերաբերմունքի վրա: Դատական գործեր տանուլ տված անձինք հակված չեն օբյեկտիվ կարծիք հայտնել դատավորների վերաբերյալ, նույնիսկ եթե դատավորները եղել են օբյեկտիվ և կայացրել են ճիշտ որոշումներ:

Դատական գործերի քննությանն առնչված հարցվածների *կեսից ավելին բավարարված են դատավորների աշխատանքով*: Այս ցուցանիշը կարելի է ստուգել այլ ձևով ևս, այն հեշտորեն համադրվում է հարցվածների այն մասի հետ, որը վստահում է դատարաններին, հաղթել է դատական գործերում և բավարարված է դատարանների կողմից ընդունված վճիռներով:

Սակայն, հարցվածների բավարարվածության դինամիկան դատավորների աշխատանքով բացասական է: Դատավորի աշխատանքով բավարարված հարցվածների մասնաբաժինը նվազել է 10 տոկոսային կետով: Դատավորի աշխատանքով չբավարարված հարցվածների մասնաբաժինը մտահոգիչ է: Դատախարակական համակարգի ներկայացուցիչները պետք է մեծ ջանքեր ներդնեն այդ վերաբերմունքի փոփոխման համար, նույնիսկ եթե վերջինս այնքան էլ օբյեկտիվ չէ: Այս խնդրի արմատները կարող են հասնել դատական համակարգի մասին հանրության ցածր տեղեկացվածությանը, բայց դա չի նշանակում, որ պետք է հետաձգել իրավիճակը փոփոխելու քայլերը: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել հանրության այն հատվածի վրա, ովքեր ընդհանրապես բավարարված չեն դատավորների աշխատանքով:⁶¹

Դատավորների լավագույն անձնական հատկանիշները, որոնք առանձնացվել են հարցվածների կողմից *բարեկրթությունն ու քաղաքավարությունն են*: Առաջին հայացքից թվում է, որ այս հատկանիշների առկայությունն ինքնին հասկանալի է, սակայն պարզվում է որ որոշ

---

⁶¹ Տես Դատախարակական բարեփոխումների ծրագիր 2, հանրային կարծիքի մոնիտորինգ և հարցումներ, փուլ 2, հեղինակ՝ «ԱՄ Փարթնըրզ Քոնսալթինգ Քամփնի» ՍՊԸ, ապրիլ 2013, էջ 18

դեպքերում դատավորների կողմից դրսևորվել է նույնիսկ անքաղաքավարի վերաբերմունք: *Դատավորների անկողմնակալությունը, ազնվությունը և օբյեկտիվությունը հարցվածների կողմից բավականին ցածր են գնահատվել:* Սա իսկապես բացասական արդյունք է, քանի որ նշված հատկանիշները թերևս ամենակարևորն են: Փուլ 1-ի և այս հետազոտության արդյունքների համեմատությամբ դատական համակարգի հետ առնչություն ունեցող հարցվածների կարծիքների գրեթե ոչ մի տարբերություն չի նկատվում: *Շատ փոքր դրական տարբերություն կա դատավորի անկողմնակալության և ազնվության վերաբերյալ հարցվածների վերաբերմունքի մեջ:* Առաջին հայացքից արդյունքներն «այդքան էլ վատը» չեն, բայց ոչ մի փոփոխությունը դեռ չի նշանակում «լավ», և այս հանգամանքին պետք է անդրադառնան համապատասխան պետական մարմինները:⁶²

Այլ գնահատականների համաձայն՝ *Եվրոպական երկրներում (Արևելյան գործընկերությունը ներառյալ) առկա է դատական համակարգի նկատմամբ կայուն բավարարվածություն:* Սակայն մասնագիտական հանրության կողմից այդ բավարարվածությունը բավականին ցածր է (2006-2008 թվականներին այն մոտ 80 տոկոս էր, սակայն 2011 թվականին 10 տոկոսով նվազել է):⁶³

2. Դատարանի անձնակազմի նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքը

Չնայած դատավորները հանդիսանում են համակարգի ամենակարևոր պաշտոնյաները, որոնց հետ շփվել են հարցվածները՝ վերջիններս անցել են որոշ գործընթացների միջով, որոնց ընթացքում շփվել են դատարանների այլ տարբեր աշխատակիցների հետ նույնպես: Որոշ դեպքերում մարդիկ շատ ժամանակ և այլ ռեսուրսներ են ծախսում նույնիսկ մինչև դատական առաջին նիստը (դատավորին տեսնելը): Այս պարագայում նրանք իրական հնարավորություններ են ունենում դա-

⁶² Տես՝ Դատաիրավական բարեփոխումների ծրագիր 2, հանրային կարծիքի մոնիտորինգ և հարցումներ, փուլ 2, հեղինակ՝ «ԱՄ Փարթնրոգ Քոնսալթինգ Քամփնի» ՍՊԸ, ապրիլ 2013, էջ 19-20

⁶³ Восточное партнерство, Содействие правовой реформе, в странах Восточного партнерства, Рабочая группа «Эффективность систем обеспечения правосудия», ДОКЛАД, Эффективность систем обеспечения правосудия, Страсбург, Март 2013 г. էջ 296

տարանների աշխատակիցների վերաբերյալ իրենց տպավորությունները ձևավորելու համար:

Հարցվածների գերակշիռ մեծամասնությունը բավարարված է դատարանների սպասարկող աշխատակազմի աշխատանքով: Իրավիճակը մի փոքր բարելավվել է՝ համեմատ նախորդ տվյալների: Հարցվածների 13%-ը բավարարված չեն դատարանների սպասարկող աշխատակազմի աշխատանքով, սակայն այս դժգոհության պատճառները չեն նշվել: Դատարաններում իրենց պարտականություններն իրականացնող հարցազրուցավարները ևս դրական տպավորություն ունեն. դատարանների սպասարկող անձնակազմից նրանք բավարար աջակցություն են ստացել, դատարանների սպասարկող անձնակազմը քաղաքավարի և պատասխանատու վերաբերմունք է ցուցաբերել:

Նախորդ արդյունքների նման, դատարանների սպասարկող աշխատակազմի քաղաքավարությունը և իրենց պարտականությունների գիտենալը հարցվածների կողմից առանձնացվել են որպես հիմնական բնութագրիչ հատկանիշներ: Նրանց կարծիքով դատարանների սպասարկող աշխատակազմը լավ պատրաստված է և բարեկիրթ վերաբերմունք ունի լայն հասարակության նկատմամբ: Դրական դինամիկա է նկատվում դատարանների սպասարկող անձնակազմի նկատմամբ հարցվածների վերաբերմունքի մեջ: Հարցվածներն ամենացածր գնահատականը տվել են դատարաններում առկա բյուրոկրատական քաշքշուկներին (ժամանակի ծախսի և թղթարարության պատճառով): Միևնույն ժամանակ պետք է հիշել, որ դատարանների աշխատանքի բնույթն ակնկալում է որոշակի բյուրոկրատիա. այն անխուսափելի է:⁶⁴

---

⁶⁴ Տես Դատաիրավական բարեփոխումների ծրագիր 2, հանրային կարծիքի մոնիտորինգ և հարցումներ, փուլ 2, հեղինակ՝ ԱՄ Փարթընըրզ Քոնսալթինգ Քամփին ՍՊԸ, ապրիլ 2013, էջ 22:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Դատական համակարգի ինքնակառավարման նպատակը դատավորների և առանձին վերցրած դատավորի անկախության ապահովումն է, որն իր հերթին պետք է ընդլայնի դատական համակարգի արդյունավետ գործունեությունը:

ՀՀ իրավական համակարգում դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմիններն են դատավորների ընդհանուր ժողովը և դատարանների նախագահների խորհուրդը: Արդարադատության խորհուրդը չի դիտարկվում որպես դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմին՝ չնայած, որ նրա գործունեության որոշ տարրեր վերաբերում են դատական համակարգի ինքնակառավարմանը:

Ուստի ՀՀ օրենսդրությամբ անհրաժեշտ է հստակեցնել արդարադատության խորհրդի դերը և գործառույթները՝ հաշվի առնելով նաև այդ մարմնի գործառույթների հարաբերակցությունը դատավորների ընդհանուր ժողովի և դատարանների նախագահների խորհրդի հետ: Բացի այդ, անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել դատական համակարգի ինքնակառավարում հասկացության բովանդակությունը:

Վերոնշյալ չափանիշների հիման վրա ՀՀ-ում նույնպես ընդգծվում է դատական համակարգի ինքնակառավարման արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես, ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.3 կետում հստակ սահմանվում է դատավորների ինքնակառավարման առավել արդյունավետ մոդելի ներդրման անհրաժեշտությունը: Որպես դրա լուծում առաջարկվում է դատարանների նախագահների խորհրդի մի շարք լիազորությունների փոխանցում դատական ինքնակառավարման մեկ այլ կամ նորաստեղծ մարմնի: Չնայած դատարանների նախագահների խորհուրդը, ՀՀ մասնագետների կարծիքով միջազգային չափանիշների տեսանկյունից դատական ինքնակառավարման մարմին չէ, այնուամենայնիվ, նշված ինստիտուտի պահպանումը կարող է անհրաժեշտ լինել՝ որպես փոխզիջումային և անցումային տարրերակ:

Դատական համակարգի ինքնակառավարման հետ սերտորեն կապված է **ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման կարգը**: Դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման հիմնական սկզբունքն այն է, որ այդ մարմինը պետք է կազմված լինի կամ բացառապես դատավորներից, կամ դատավորների մեծամասնությունից, ովքեր պետք է ընտրվեն դատավորների ժողովի կողմից: Բացի այդ, դատավոր անդամները պետք է ընտրվեն բոլոր

ատյանների դատարաններից՝ դատավորների միջև բազմակարծության ապահովման սկզբունքի պահպանմամբ:

«-ում դատական համակարգի ինքնակառավարման գործառույթներ իրականացնում են 2 հիմնական մարմիններ՝ արդարադատության խորհուրդը և դատարանների նախագահների խորհուրդը (չնայած ինչպես նշեցինք օրենսդրորեն Արդարադատության խորհուրդը չի դիտվում որպես ինքնակառավարման մարմին): Երկու մարմինների միաժամանակյա գործունեությունը չի կարող բարձրացնել դատական համակարգի ինքնակառավարման արդյունավետությունը, ընդհակառակը՝ այն կարող է որոշակի խնդիրներ ստեղծել և անարդյունավետ դարձնել այդ գործառույթի իրականացումը:

«ետևաբար արդարադատության խորհրդի և դատարանների նախագահների գործառույթները պետք է միավորվեն մեկ մարմնում (արդարադատության խորհրդում), քանի որ արդարադատության խորհրդի ձևավորման կարգը բխում է վերը նշված չափանիշներից, իսկ դատարանների նախագահների խորհրդում սովորական դատավորները (նախագահ չհանդիսացող) մուտք չունեն, այսինքն՝ դատարանների նախագահների խորհրդի կարգավիճակն ինքնին չի բխում դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմնի ձևավորման սկզբունքներից: Այլ դեպքում դատարանների նախագահների խորհուրդը պետք է վերանվանվի և դրա կազմում ընտրվելու հնարավորություն պետք է ունենան նաև այլ դատավորներ:

« իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրում նույնպես նշվում է, որ նման կարգավորման պարագայում դատական ինքնակառավարման գործառույթները կենտրոնացված են Դատարանների նախագահների խորհրդի ձեռքում և ինքնակառավարման լիազորություններն իրականացվում են միջնորդավորված՝ դատարանների նախագահների միջոցով: Ուստի այդ համակարգն անիրաժեշտ է վերանայել այն հաշվով, որ հնարավոր լինի ապահովել դատավորների ներքին անկախությունը դատարանների նախագահներից:

Դատական համակարգի ինքնակառավարումն ապահովելու համար էական նշանակություն ունի նաև **բյուջետային ինքնուրունությունը**: Ընդ որում, դա վերաբերում է ոչ միայն դատական համակարգի, այլև դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմնի ինքնուրույնությանը:

« օրենսդրությամբ դատարանների ֆինանսավորումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի միջոցով՝ պետական բյուջեով նախատեսված ծախսերի շրջանակում:

«Արդարադատության խորհուրդը որևէ ներգրավվածություն չունի դատական իշխանության բյուջեի մշակման, ինչպես նաև կառավարման գործընթացում: Այդ գործընթացում որոշակի մասնակցություն ունի միայն Դատարանների նախագահների խորհուրդը, իսկ դրա վերջնական մշակումը և Կառավարություն ներկայացումն ապահովում է ՀՀ դատական դեպարտամենտը:

«Ետևաբար այդ մոդելը չի բխում եվրոպական չափանիշներից և դատական ինքնակառավարման մարմինների ներգրավվածությունը դատական իշխանության բյուջեի հաստատման գործընթացում պետք է մեծանա: Բյուջեի հայտի վերջնական տարբերակը պետք է հաստատվի դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմնի կողմից, այլ ոչ թե դատական դեպարտամենտի կողմից, առավել ևս այն դեպքում, երբ օրենսդրությամբ հստակ չէ դատական դեպարտամենտի կարգավիճակը՝ որպես դատական համակարգի ինքնակառավարման մարմին: Պետք է մշակվեն նաև Կառավարության կողմից բյուջեի նախագծի մշակման ժամանակ դատական իշխանության ներգրավվածության առավել արդյունավետ տարբերակներ, որտեղ հիմնականում պետք է որոշիչ լինի դատական ինքնակառավարման մարմինների կարծիքը պետական բյուջեից դատական իշխանությանը հատկացվող միջոցների վերաբերյալ:

Դատական իշխանության գործունեության ֆինանսավորման արդյունավետ համակարգի մշակման անհրաժեշտությունն ընդհանուր գծերով ընդգծվում է նաև ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.12.2 կետում:

Դատավորների ընտրության կամ նշանակման համակարգն էական նշանակություն ունի դատական իշխանության անկախության ապահովման համար: Դատական իշխանության ձևավորումը պետք է ազատ լինի քաղաքական գործընթացներից, հետևաբար օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների ներգրավվածությունը դատական իշխանության ձևավորման գործընթացում պետք է հասցվի նվազագույնի:

«Օրենսդրությամբ նախատեսված են ինչպես դատավորների թեկնածուների չափանիշները, այնպես էլ դրանց վերաբերյալ քննությունների անցկացման կարգը, ցուցակի հաստատման կարգը, դրա հաստատումը, ուսումը, նշանակումը:

«Օրենսդրությամբ դեռևս մեծ լիազորություններ են տրված Հանրապետության Նախագահին թե՛ դատավորների թեկնածուների ցուցակը հաստատելու առումով, թե՛ դատավորի նշանակման առումով: Նման օրենսդրական կարգավորումը չի բխում միջազգային և եվրոպական չափանիշներից: Այդ առումով օրենսդրությունը ենթակա է վերանայման:

Մասնավորապես, դատավորների թեկնածուների ընտրության և նշանակման իրավասությունը պետք է վերապահվի դատական իշխանության ինքնակառավարման մարմիններից մեկին (ԱԽ, ԴՆԽ): Եվրոպացի մասնագետների կարծիքով այն հանգամանքը, որ մինչ օրս Հանրապետության Նախագահը չի իրացրել իր լիազորությունը և միշտ հաստատել է ԱԽ-ի ներկայացրած ցուցակը կամ նշանակվող թեկնածուին, դեռևս չի նշանակում, որ օրենսդրական ձևակերպումները ենթակա չեն փոփոխության:

Դատավորների թեկնածուի նշանակման Նախագահի լիազորությունը, չնայած նախատեսված է ՀՀ Սահմանադրությամբ, այնուամենայնիվ եվրոպական չափանիշների համատեքստում պետք է հիմնականում կրի ձևական բնույթ:

Բացի այդ, ՀՀ օրենսդրությամբ պետք է մանրամասն կանոնակարգվեն դատավորների առաջխաղացման չափանիշները:

Վերոնշյալ հանգամանքներն ընդգծվել էին նաև ՀՀ իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագրի 3.1 կետում, որի հիման վրա էլ Դատական օրենսգրքում կատարվեցին համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ:

Դատավորի անկախության կարևորագույն երաշխիքներից մեկը նրա **անփոփոխելիության սկզբունքն է, որը վերաբերում է դատավորի լիազորությունների ժամկետին:**

Դատավորների անկախության համընդհանուր հռչակագրի ընդունումից հետո ժամանակավոր դատավորների կամ փորձաշրջանով դատավորների նշանակումը համարվեց դատավորների անկախության սկզբունքի հետ անհամատեղելի: Այդ տրամաբանությամբ էլ մշակվեցին եվրոպական չափանիշները:

Դատավորների անժամկետ նշանակումը (անփոփոխելիությունը) դիտվում է վերջինիս նկատմամբ արտաքին ազդեցություն գործադրելու կանխարգելիչ երաշխիքներից մեկը:

ՀՀ օրենսդրությամբ դատավորները պաշտոնավարում են մինչ 65 տարին լրանալը (ՀՀ Սահմանադրության 96-րդ հոդված, Դատական օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

ՀՀ օրենսդրությամբ հստակ ամրագրված է դատավորի անփոփոխելիության սկզբունքը սահմանադրական մակարդակով, որը պահպանվում է նաև պրակտիկայում: Դատավորի լիազորությունների հստակ տարիքային ժամկետի նախատեսումը չեզոքացնում է այն բոլոր ռիսկերը, որոնք կարող են առաջանալ դատավորի վրա ազդեցության և լիազորությունների սահմանափակման առումով:

Նման կարգավորումը լիովին հապատասխանում է եվրոպական չափանիշներին և երաշխավորում է դատավորների անկախության կարևորագույն տարրերից մեկը՝ անփոփոխելիությունը: Ընդ որում, Հայաստանը Արևելյան գործընկերության երկրներից միակն է, որի կարգավորումներն այս առումով լիովին համապատասխանում են եվրոպական չափանիշներին:

Դատավորների լիազորությունների դադարեցումը նույնպես դատական իշխանության անկախության տարրերից է:

«Օրենսդրությունը նախատեսում է դատավորի նկատմամբ կարգապահական տույժերի տեսակները և կիրառման կարգը: Նշված իրավական կարգավորումները եվրոպացի փորձագետների կողմից գնահատվել են եվրոպական չափանիշներին համապատասխանող: Այսինքն՝ օրենսդրական մակարդակով իրավական կարգավորումը միջազգային և եվրոպական չափանիշների հետ համապատասխանության տեսանկյունից խնդիրներ չի առաջացնում:

«Օրենսդրությունը նախատեսում է նաև կարգապահական պատասխանատվության հարցը քննող մարմնի՝ Արդարադատության խորհրդի կողմից կարգապահական վարույթի իրականացման կարգը, ինչը նույնպես բխում է միջազգային և եվրոպական չափանիշներից և կարող են գնահատվել բավարար:

«Օրենսդրությամբ նախատեսվում են ոչ միայն կարգապահական պատասխանատվության ձևով, այլև կարգապահական պատասխանատվության հետ չկապված հիմքով դատավորի լիազորությունների դադարեցումը: Այս տեսանկյունից դատավորի լիազորությունների դադարեցման որոշ հիմքեր, որոնք ըստ օրենսդրական ձևակերպման դատավորի լիազորությունների դադարեցման, այլ ոչ թե պատասխանատվության այլ միջոցի կիրառման հիմք են, բավականին խիստ են և դրական կլինի դրանց վերանայումը խստության տեսանկյունից:

Մասնավորապես, ոչ մի ժամանակավոր հիվանդություն ինքնին չի կարող հիմք հանդիսանալ դատավորի լիազորությունների դադարեցման համար, քանի որ նման կանոնակարգումը կարող է հակասել եվրոպական չափանիշներին: «Օրենսդրության տեսանկյունից այն կարող է խնդրահարույց լինել, եթե դատավորի ժամանակավոր անաշխատունակության պատճառ հանդիսացած հիվանդության վերաբերյալ ապաքինման տեսանկյունից դրական կանխատեսումներ չկան: Այլապես, միայն որոշակի ժամանակահատվածով հիվանդ լինելը չի կարող դատավորի լիազորությունների դադարեցման հիմք լինել, քանի որ դատավորի հիվանդությունը պետք է այնպիսին լինի, որ հիմք տա եզրակացնելու, որ

նույնիսկ 4 ամիս հետո դատավորն ի վիճակի չի լինի շարունակել իր գործառույթների իրականացումը:

Դատավորի վերապատրաստումը վերջինիս իրավունքն է և պարտականությունը, քանի որ դատավորի կարգավիճակի տարրերից մեկը ձեռնահասությունն է, իսկ դատավորի պրոֆեսիոնալիզմն ապահովվում է գիտելիքների անընդհատ կատարելագործմամբ՝ այդ թվում վերապատրաստումների միջոցով: Սակայն միայն վերապատրաստումներին չմասնակցելն ինքնին չի կարող վկայել այն մասին, որ դատավորը պրոֆեսիոնալ չէ և չի կարող իրականացնել իր գործառույթները: Հետևաբար վերապատրաստումներին չմասնակցելու համար դատավորի լիազորությունների դադարեցումը չափազանց խիստ պատասխանատվության միջոց է և պետք է վերանայվի:

Դատավորի աշխատավարձը, ինչպես նաև այլ սոցիալական երաշխիքների սահմանումն էական նշանակություն ունի անկախ դատական համակարգի ձևավորման համար: Այս հարցում առաջին հիմնական գործոնը դատավորի աշխատավարձի չափն է, որի հետ սերտորեն կապված է նրա անկախության հարցը: Աշխատավարձի չափը կարող է ամրապնդել կամ թուլացնել դատավորի անկախությունը այս կամ այն երկրում:

Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորներին հատկացվող բյուջեն դեռևս ցածր է եվրոպական չափանիշներից և դատական համակարգին հատկացվող բյուջետային միջոցների աճին պետք է տրվի առաջնայնություն:

Դատավորի նկատմամբ ներգործության սահմանների որոշման հարցը խնդրահարույց և բավականին դժվար է: Այդ հանգամանքն ընդգծվում է նաև ԵԴԽԽՍ 1-ին եզրակացությամբ՝ նշելով, որ դատավորները հանրային իշխանության կրողներ են, չպետք է լինեն չափազանց զգայուն և չափազանց խոցելի: ՀՀ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածով սահմանված են դատավորի անկախության և նրա վրա ազդեցության անթույլատրելիության ընդհանուր սկզբունքները:

Ընդհանուր առմամբ ՀՀ օրենսդրական կանոնակարգումները համապատասխանում են միջազգային և եվրոպական չափանիշներին: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ դրական կլիներ որոշակիորեն սահմանել այն չափանիշները, որոնցով որոշվելու է դատավորի գործունեության նկատմամբ միջամտության անթույլատրելիությունը: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ միջամտության դեպքում դատավորը դիմում է դատարանների նախագահների խորհրդին, իսկ մեղավոր անձանց պատասխանատվության ենթարկելու հարցերով հա-

մապատասխան մարմիններին դիմում է դատարանների նախագահների խորհուրդը: Նման կանոնակարգումն անհրաժեշտ կլինի, քանի որ դատավորի գործունեության նկատմամբ միջամտությունը կարող է դրսևորվել հենց դատական իշխանության ներսում:

Բացի այդ, փորձագետների կարծիքով որոշակիորեն հնացած է նաև դատավորին՝ դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքում Արդարադատության խորհրդի համաձայնությունն ստանալու կարգը: Դատավորի՝ իրավաբանական պատասխանատվությունից ազատելու դեպքերը պետք է լինեն օբյեկտիվ և հիմնավորված: Ուստի այդ կանոնը չի կարող գործել իրավական պետությունում:

Բացի այդ, Դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի «արդարադատություն և օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս դատավորը հաշվետու չէ որևէ մեկին, այդ թվում՝ պարտավոր չէ որևէ բացատրություն տալ, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի» ձևակերպման մեջ անհրաժեշտ է հստակ նշել այն բացառությունները, որոնց դեպքում դատավորը պարտավոր է բացատրություն տալ, այլապես օրենքում կարող են նախատեսվել դատավորի անկախության սկզբունքին հակասող բացառություններ:

Դատավորի վարքագիծը և կարգապահական պատասխանատվությունը դատական համակարգի արդյունավետ գործունեության կարևորագույն ասպեկտներից են: Միաժամանակ այս առումով բավականին դժվար է այդ կանոնների հստակ սահմանման, ինչպես նաև դրանց խախտման համար կարգապահական պատասխանատվության կանոնակարգումը:

«Ը դատական օրենսգրքի 12-րդ գլուխը սահմանում է դատավորի վարքագծի կանոնները: Սակայն նշված գլխով սահմանված դատավորի վարքագծի կանոնները սպառիչ չեն, և դատավորների ընդհանուր ժողովը կարող է սահմանել վարքագծի լրացուցիչ կանոններ:

Մինչդեռ դատավորի վարքագծի կանոնները պետք է սահմանվեն դատական համակարգում ներառված անկախ մարմնի կողմից, որը միաժամանակ պետք է զբաղվի դրանց զարգացման և մեկնաբանության հարցերով: Այս առումով «Ը իրավական համակարգում դատավորի վարքագծի հիմնական կանոնները սահմանված են ոչ թե դատական իշխանության մեջ ներառված մարմնի, այլ օրենսդիր իշխանության կողմից, ինչը որոշակիորեն խնդրահարույց է, քանի որ այն կարող է դիտարկվել որպես օրենսդրի կողմից իր վարքագծի կանոնները ինքնուրույն որոշելու հարցում դատական իշխանության նկատմամբ վստահության պակաս:

Այնուամենայնիվ, ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակվել և 23.04.2010 թվականի որոշմամբ ընդունվել են դատավորի վարքագծի կանոնները, որոնք ներառում են ինչպես դատական օրենսգրքով նախատեսված, այնպես էլ դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակված լրացուցիչ կանոնները: Բացի այդ, 2012 թվականին հրատարակվել է վերոնշյալ վարքագծի կանոնների մեկնաբանությունները, որը կօժանդակի դատավորներին վարքագծի կանոններն առավել ամբողջական ըմբռնելու համար:

Դատավորների վարքագծի կանոնների ամբողջական կիրառման, ինչպես նաև միջազգային և եվրոպական չափանիշներին համապատասխանությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ և նպատահարմար է դատավորների կողմից իրենց վարքագիծը կանոնակարգելիս առաջնորդվել առաջին հերթին Դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից մշակված կանոններով:

Չնայած օրենքում հստակ նշված չէ, այնուամենայնիվ, դատական օրենսգրքի 96-րդ հոդվածի տրամաբանությամբ դատավորի վարքագծի կանոնների պահպանման նկատմամբ վերահսկողությունն իրականացնում է Դատարանների նախագահների խորհրդի էթիկայի հանձնաժողովը:

Ընդհանուր առմամբ ՀՀ օրենսդրությունը թե օրենքի մակարդակով, թե Դատավորների ընդհանուր ժողովի վարքագծի կանոններով մանրամասն կանոնակարգում է դատավորների վարքագիծը, որը կողիֆիկացման տեսանկյունից համապատասխանում է միջազգային և եվրոպական չափանիշներին: Սակայն բովանդակային տեսանկյունից որոշ դրույթների ձևակերպումներ խնդրահարույց են և կարող են երկիմաստությունների տեղիք տալ (օրինակ ՀՀ դատական օրենսգրքի 95-րդ հոդվածի որոշ ձևակերպումներ):

Դատավորի վարքագծի կանոնների մշակման հիմնախնդրի տրամաբանական շարունակությունը **դատավորի պատասխանատվության** հարցն է, որը կարող է կապված լինել նաև էթիկայի կանոնների խախտման համար:

ՀՀ օրենսդրական կարգավորումները ցույց են տալիս, որ առաջինատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավորի և դատարանի նախագահի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու իրավունք ունի նաև արդարադատության նախարարը, ով իրավունք ունի դատարանից պահանջելու և ուսումնասիրելու օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերով քրեական, քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութեր, ինչպես նաև դատարանում ծանոթանալու քրեական,

քաղաքացիական կամ ցանկացած այլ գործի նյութերի, որոնց վերաբերյալ դեռևս չկա օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտ:

Փորձագետների կարծիքով նման դրույթը դատավորի վարույթում գտնվող գործին անհարկի միջամտության ոչ իրավաչափ հնարավորություններ է ստեղծում: Կարգապահական հանձնաժողովին լիազորությունների նման լայն շրջանակ ընձեռելը կասկածելի է և այն պետք է բացառվի: Բացի այդ, լիովին անընդունելի է, որ արդարադատության նախարարը, որպես գործադիր իշխանության մարմնի ներկայացուցիչ, իրավունք ունի ընթացիկ դատական գործերի վերաբերյալ հավաքել տեղեկություններ, առավել ևս, երբ այն նախարարի համար որևէ սահմանափակում չի նախատեսում:

Բացի այդ, դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հարցը քննարկելիս պետք է նշել, որ դատական ակտի բեկանումը ինքին չի կարող հանգեցնել դատավորի կարգապահական պատասխանատվության, բացառությամբ, ինչպես վերը նշված է նյութական կամ դատավական իրավունքի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը:

Բացի այդ, ՀՀ օրենսդրական կարգավորումները՝ կապված դատավորի կողմից վարքագծի կանոնների խախտման համար կարգապահական պատասխանատվության հետ, համապատասխանում են վերոնշյալ չափանիշներին, քանի որ կարգապահական պատասխանատվության հանգեցնում է ոչ թե յուրաքանչյուր խախտում, այլ դատավորի կողմից վարքագծի կանոնների կոպիտ կամ պարբերաբար խախտում թույլ տալը:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 157-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ և 3-րդ կետերը որպես պատասխանատվության միջոց նախատեսում են նկատողություն, որը զուգորդվում է դատավորին 6 ամիս ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով և խիստ նկատողություն, որը զուգորդվում է՝ դատավորին 1 տարի ժամկետով աշխատավարձի 25 տոկոսից զրկելով:

Փորձագետների կարծիքով այդ մեխանիզմը բավականաչափ խիստ է իր ճկունության բացակայության պատճառով, քանի որ դատավորին աշխատավարձից զրկելու ժամկետը հայեցողական չէ: Չնայած, որ դատավորի աշխատավարձի իջեցումը՝ որպես պատասխանատվության միջոց չի հակասում միջազգային և եվրոպական չափանիշներին, այնուամենայնիվ, որպես վերը նշված խնդրի լուծում առաջարկվում է որպես պատասխանատվության միջոց նախատեսել 25 տոկոսը, իսկ 6 ամիսը սահմանել որպես պատասխանատվության առավելագույն ժամկետ:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ այն երկրներում, որտեղ դատավորի աշխատավարձը բարձր չէ, խորհուրդ չի տրվում որպես պատասխանատվության միջոց կիրառել աշխատավարձի զրկումը,

քանի որ այն կարող է բարձրացնել կոռուպցիոն ռիսկերը: Այս առումով ՀՀ օրենսդրությունը երաշխիքային նորմ է պարունակում, որի համաձայն՝ եթե դատավորը հաջորդաբար ենթարկվել է կարգապահական տույժերի, որոնք առաջացնում են աշխատավարձի իջեցում, ապա աշխատավարձի ընդհանուր իջեցումը յուրաքանչյուր ամիս չի կարող գերազանցել աշխատավարձի 50 տոկոսը: Դա բավականին խելամիտ լուծում է, սակայն ՀՀ-ում դատավորի ցածր աշխատավարձի պայմաններում 50 տոկոսը կարող է բավականաչափ խիստ լինել:

Դատարանների հանդեպ հասարակության վերաբերմունքը դատական իշխանության արդյունավետ գործունեության տարրերից է: Թե դատարանի անկախության երաշխիքները, թե հատկապես դատավորի վարքագծի կանոնների սահմանման նպատակներից մեկը դատարանի և արդարադատության նկատմամբ հասարակության հավատի ամրապնդումն է: Այդ հանգամանքն ընդգծվում է նաև ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի «Դատավորի վարքագծի կանոնները սահմանելու մասին» N-01Ն որոշմամբ, ԵԴԽԽ 3-րդ եզրակացությամբ և բազմաթիվ այլ փաստաթղթերով:

Դատական գործերի քննությանն առնչված հարցվածների կեսից ավելին բավարարված են դատավորների աշխատանքով: Սակայն, հարցվածների բավարարվածության դինամիկան դատավորների աշխատանքով բացասական է: Դատավորի աշխատանքով չբավարարված հարցվածների մասնաբաժինը մտահոգիչ է: Դատաիրավական համակարգի ներկայացուցիչները պետք է մեծ ջանքեր ներդնեն այդ վերաբերմունքի փոփոխման համար, նույնիսկ եթե վերջինս այնքան էլ օբյեկտիվ չէ: Այս խնդրի արմատները կարող են հասնել դատական համակարգի մասին հանրության ցածր տեղեկացվածությանը, բայց դա չի նշանակում, որ պետք է հետաձգել իրավիճակը փոփոխելու քայլերը: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել հանրության այն հատվածի վրա, ովքեր ընդհանրապես բավարարված չեն դատավորների աշխատանքով: Դատավորների լավագույն անձնական հատկանիշները, որոնք առանձնացվել են հարցվածների կողմից բարեկրթությունն ու քաղաքավարությունն են: Առաջին հայացքից թվում է, որ այս հատկանիշների առկայությունն ինքնին հասկանալի է, սակայն պարզվում է որ որոշ դեպքերում դատավորների կողմից դրսևորվել է նույնիսկ անքաղաքավարի վերաբերմունք: Դատավորների անկողմնակալությունը, ազնվությունը և օբյեկտիվությունը հարցվածների կողմից բավականին ցածր են գնահատվել: Սա իսկապես բացասական արդյունք է, քանի որ նշված հատկանիշները թերևս ամենակարևորն են:

Այլ գնահատականների համաձայն՝ եվրոպական երկրներում (Արևելյան գործընկերությունը ներառյալ) առկա է դատական համակարգի նկատմամբ կայուն բավարարվածություն: Սակայն մասնագիտական հանրության կողմից այդ բավարարվածությունը բավականին ցածր է:

Չնայած դատավորները հանդիսանում են համակարգի ամենակարևոր պաշտոնյաները, որոնց հետ շփվել են հարցվածները՝ վերջիններս անցել են որոշ գործընթացների միջով, որոնց ընթացքում շփվել են **դատարանների այլ տարբեր աշխատակիցների** հետ նույնպես: Որոշ դեպքերում մարդիկ շատ ժամանակ և այլ ռեսուրսներ են ծախսում նույնիսկ մինչև դատական առաջին նիստը (դատավորին տեսնելը): Այս պարագայում նրանք իրական հնարավորություններ են ունենում դատարանների աշխատակիցների վերաբերյալ իրենց տպավորությունները ձևավորելու համար:

Հարցվածների գերակշիռ մեծամասնությունը բավարարված է դատարանների սպասարկող աշխատակազմի աշխատանքով: Դատարանների սպասարկող աշխատակազմի քաղաքավարությունը և իրենց պարտականությունների գիտենալը հարցվածների կողմից առանձնացվել են որպես հիմնական բնութագրիչ հատկանիշներ: Նրանց կարծիքով դատարանների սպասարկող աշխատակազմը լավ պատրաստված է և բարեկիրթ վերաբերմունք ունի լայն հասարակության նկատմամբ: Դրական դինամիկա է նկատվում դատարանների սպասարկող անձնակազմի նկատմամբ հարցվածների վերաբերմունքի մեջ: Հարցվածներն ամենացածր գնահատականը տվել են դատարաններում առկա բյուրոկրատական քաշքշուկներին (ժամանակի ծախսի և թղթարարության պատճառով): Մինչև նույն ժամանակ պետք է հիշել, որ դատարանների աշխատանքի բնույթն ակնկալում է որոշակի բյուրոկրատիա. այն անխուսափելի է:

CONCLUSION

The objective of the self-governance of the judiciary is to ensure the independence of judges and a judge individually, which will, in its turn, expand the effective activities of the judiciary.

The self-governance bodies of the judiciary in the legal system of the Republic of Armenia are the General Assembly of Judges and Council of Court Chairmen. Justice Council can't be considered as a self-governance body of the judiciary, though some components of its activities refer to the self-governance of the judiciary.

Thus, the legislation of the Republic of Armenia needs to specify the role and functions of the Justice Council taking into consideration the ratio of this body's relations with the General Assembly of Judges and Council of Court Chairmen. Besides, the content of 'self-governance of the judiciary' concept should have statutory prescription.

Based on the aforementioned criteria, the need to increase the effectiveness of the self-governance of the judiciary in the Republic of Armenia is also outlined: particularly Clause 3.3 of the Strategic Program for Legal and Judicial Reforms in the Republic of Armenia clearly lays down the need to introduce a more effective model of judge self-governance. As a solution, it's proposed to assign a part of the authorities of the Council of Court Chairmen to another judicial self-governance body or a newly established body. Though the Council of Court Chairmen is not a self-governance body from the viewpoint of international standards, as Armenian specialists think, the maintenance of the mentioned institution can be necessary as a compromising and transitional version.

The formation procedure of the self-governance of the judiciary is closely connected to the self-governance of the judiciary. The main formation principle of the self-governance of the judiciary is that the body shall be comprised of judges exclusively or majority of judges, who will be elected by the Assembly of Judges. Besides, the judge members shall be selected from the judges of all instances to ensure the principle of multipluralism. The self-governance functions of the judiciary in the Republic of Armenia are performed by two main bodies – Justice Council and Council of Court Chairmen (though as we mentioned, the Justice Council is considered to be a self-governance body by law). The simultaneous activities of two bodies can't increase the effectiveness of the self-governance of the judiciary, on the contrary, it can create problems and make the performance of this function ineffective.

Therefore, the functions of Justice Council and Council of Court Chairmen should be united into one body (Justice Council), as the formation procedure of the Justice Council comes from the aforementioned standards, while ordinary judges (not holding the office of chairman) don't have access to Council of Court Chairmen, i.e. the status of Council of Court Chairmen doesn't result from the formation principles of the self-governance body of the judiciary. In other cases, the Council of Court Chairmen should be renamed and other judges will have an opportunity to be involved.

The Strategic Program for Legal and Judicial Reforms in the Republic of Armenia for 2012-2016 also lays down that in case of such regulation, the functions of the judicial self-governance are concentrated within the Council of Court Chairmen and the authorities of the self-governance are performed mediated through the chairmen of courts. Thus, this system should be reviewed so as to be able to ensure the internal independence of judges from the chairmen of courts.

Budgetary autonomy has essential significance to ensure the self-governance of the judiciary, which refers not only to the independence of the judiciary, but that of the self-governance body of the judiciary.

Under the Armenian legislation, funding is implemented through the Judicial Department of the Republic of Armenia in the frames of the expenditures laid down in the state budget.

RA Justice Council has no involvement in the development of the judiciary budget, as well as in its management process. Only the Council of Court Chairmen has certain participation in this process, while the Judicial Department ensures its final development and its submission to the Government.

Thus, this model doesn't result from the European standards and the involvement of the judicial self-governance bodies in the process of approving the budget should be increased. The final version of the budget claim should be approved by the self-governance body of the judiciary, and not by the Judicial Department, moreover when the legislation doesn't clearly lay down the status of the Judicial Department as a self-governance body of the judiciary. More effective ways to involve the judiciary in developing the draft budget should be drawn up by the Government, where the opinion of the judicial self-governance bodies on the funds allotted to the judiciary from the state budget should be decisive. The need to develop an effective system of funding the activities of the judiciary is outlined in Clause 3.12.2 of the Strategic Program for Legal and Judicial Reforms in the Republic of Armenia for 2012-2016.

The system of judge selection or appointment has essential significance to ensure the independence of the judiciary. The formation of the judiciary should be free from political processes: therefore, the involvement of the legislative and executive bodies in the formation process of the judiciary should be kept to minimum.

The Armenian legislation lays down the criteria of the judge candidates, as well as the procedure of holding their examinations, list approval, education and appointment.

The Armenian legislation still prescribes large authorities to the President of the Country both in terms of approving the list of judge candidates and appointing judges. Such legislative regulation doesn't come from international and European standards. In this regard, the legislation is subject to reviewing. Particularly, the authority of the selection and appointment of judge candidates should be assigned to one of the self-governance bodies of the judiciary (JC, CCC). In European specialists' opinion, the fact that so far the President of the Country hasn't enforced his authority and has always approved the list submitted by the JC or the appointed candidate, doesn't mean that legislative formulations are subject to amendment.

Though the Armenian constitution lays down the President's authority to appoint a judge candidate, it should mainly have formal nature in the context of the European standards. Besides, the Armenian legislation should regulate in-detailed criteria for judge promotion.

The aforementioned circumstances were outlined in Clause 3.1 of the Strategic Program for Legal and Judicial Reforms in the Republic of Armenia for 2012-2016, and the Judicial Code was properly amended and supplemented based on it.

One of the most important guarantees for judge's independence is **the principle of his/her irreplaceability**, which refers to the term of judge's authorities.

After the adoption of general declaration of judge independence, the appointment of temporary judges or appointment of judges with probation period was considered to be incompatible with the principle of judges' irreplaceability and the European standards were developed within this logic.

Non-fixed appointment of judges (irreplaceability) is considered one of the guarantees preventing external influence on them.

Under the Armenian legislation, a judge shall serve in office until reaching age 65 (Article 96 of Constitution and Article 14 (2) of the Judicial Code).

The Armenian legislation clearly stipulates the principle of judges' irreplaceability at constitutional level, which is adhered to in practice. The stipulation of definite age term for a judge's authorities neutralizes all the risks, which can arise because of the influence on the judge and limitation of authorities.

Such regulation completely complies with the European standards and guarantees one of the most important components of judges' independence - irreplaceability. Moreover, Armenia is the only country in the Eastern Partnership, where the regulations completely comply with the European standards.

The termination of judges' authorities is also one of the components of the independence of the judiciary.

The Armenian legislation lays down types of disciplinary sanctions for judges and their imposing procedure. Such legal regulations were assessed by the European experts as compliant with the European standards, i.e. the legal regulation at legislative level doesn't cause any problems in terms of compliance with international and European standards.

The Armenian legislation stipulates the issue of disciplinary liability by the examining body – Justice Council, the procedure of liability proceedings, which also comes from the international and European standards and can be assessed as satisfactory.

The Armenian legislation stipulates the termination of a judge's authorities not only in the form of disciplinary liability, but also on the grounds not connected with the disciplinary liability. In this viewpoint, some grounds of terminating a judge's authorities, which are grounds for terminating a judge's authorities rather than grounds for enforcing other liability measures according to legislative formulation, are rather strict and their revisions will be positive in terms of strictness.

Particularly, no temporary disease can be considered as ground for terminating a judge's authorities, as such regulation may contradict to the European standards. In terms of legislative viewpoint it can be problematic, if there is no positive forecasting on recovery of the disease causing a judge's temporary disability. Otherwise, only being ill for a certain period of time can't be a ground for terminating a judge's authorities, as the judge's disease should allow having grounds to conclude that even after four months the judge won't be able to continue the performance of his/her functions.

A judge's training is the latter's right and obligation, as one of the components of the judge's status is competence, while a judge's professionalism is ensured with continuous improvement of knowledge,

including through trainings as well. Nevertheless, only non-participation in trainings can't witness that a judge is not a professional and can't perform his/her functions. Therefore, termination of a judge's authorities because of non-participation in trainings is a very strict liability measure and should be reviewed.

Judge's salary, as well as other social guarantees has essential significance for the formation of independent judiciary. The main primary factor in this issue is a judge's salary rate, which is closely connected with the issue of his/her independence. The salary rate can enhance or weaken judge's independence in this or that country.

The budget allotted to judges in the Republic of Armenia is lower than European standards and priority should be given to the increase in budget funds allotted to the judiciary.

Determining ranges of influence on judges is problematic and rather difficult. This circumstance is also outlined in the opinion no. 1 of the Consultative Council of European Judges, which says they are public figures and must not be too susceptible or of too fragile a constitution. Article 97 of RA Constitution lays down general principles of a judge's independence and impermissibility of any influence on them.

In general, RA legislative regulations comply with the international and European standards. At the same time, it should be mentioned that it would be positive to set those criteria, which will determine impermissibility of any influence into a judge's activities. It's due to the circumstance that in case of any interference the judge applies to the Council of Court Chairmen, while the Council of Court Chairmen applies to proper bodies for bringing guilty people to justice. Such regulation will be necessary, as interference into a judge's activities can be within the judiciary.

Besides, in experts' opinions, the procedure of bringing a judge to administrative liability with the consent of Justice Council is out-of-date. The cases of exonerating a judge from legal liability should be objective and substantiated. So this rule can't work in a state of law.

Besides, the formulation of Article 11 of the Judicial Code 'In the exercise of other powers stipulated by law, the judge is not accountable to anyone and, among other things, is not required to give any explanation, save for cases provided by law' should clearly lay down the exceptions, when the judge should give an explanation, otherwise the law may stipulate exceptions contradicting to the principle of a judge's independence.

A judge's behavior and disciplinary liability are the most important aspects of the effective operations of the judiciary. At the same time, in this

regard the precise definition of these rules, as well as the regulation of disciplinary liability for their violation is rather difficult. Chapter 12 of the Judicial Code lays down the rules of a judge's behavior. However, the rules of a judge's behavior laid down in this chapter are not exhaustive and the General Assembly of Judges can stipulate additional rules of behavior.

The rules of judges' behavior shall be laid down by an independent body involved in the judicial system, which will simultaneously deal with their development and interpretation. In this regard, the main rules of judges' behavior in the legal system of Armenia are set not by a body included in the judiciary, but by the legislative body, which is, to a certain extent, problematic, as it can be considered as lack of trust in the judiciary in terms of independent determination of its own rules of behavior.

Nevertheless, the General Assembly of Judges developed and adopted the Code of Judge Behavior on 23.04.2010, which include both additional rules designed by the Judicial Code and the additional rules developed by the General Assembly of Judges. Besides, the interpretation of the abovementioned rules of behavior was published in 2012, which will assist the judges in more comprehensive understanding of the behavior rules.

For the complete application of the Code of Judge Behavior, as well as to ensure compliance with international and European standards, it's expedient to be guided foremost by the rules developed by the General Assembly of Judges.

Though the law doesn't say clearly, following the logic of Article 96 of the Judicial Code the Ethics Committee of the Council of Court Chairmen exercises control over the adherence to the rules of judges' behavior.

In general, the Armenian legislation both at the level of laws and the level of rules of behavior of General Assembly of Judges regulates the behavior of judges in details, which complies with the international and European standards in the viewpoint of codification. Nevertheless, in terms of content the formulation of several provisions is problematic and can cause ambiguity (for example, some formulations of Article 95 in the Judicial Code).

The logical continuation of developing judges' behavior rules is the issues of a **judge's responsibility**, which can be linked with the violation of ethics rules.

The legislative regulations of the Republic of Armenia show that Justice Minister is entitled to initiate disciplinary proceedings over judges and court chairmen at First Instance Courts and Appeal Courts, who has a right to demand from courts and examine any material from criminal, civil or other cases having entered into force with legal acts, as well as to examine at court

any materials from criminal, civil or other cases, in regard of which there is no legal act entered into legal force.

In experts' opinion, such prevision creates illegitimate opportunities for improper interference into a case in litigation process. Granting the Ethics Committee such a wide range of authorities is dubious, which should be excluded. Besides, it's completely inadmissible that Justice Minister, as a representative of executive power, is entitled to collect information about current criminal cases, moreover, when it doesn't give the Minister any right to restrictions.

Besides, when discussing the issue of a judge's disciplinary liability it should be mentioned that overturning a legal act can't itself lead to a judge's disciplinary liability, except for material or obvious and gross violation of the procedural law, as mentioned above.

Besides, the legislative regulations in the Republic of Armenia related with the disciplinary liability for violating judges' rules of behavior comply with the aforementioned standards, as a judge is imposed to disciplinary liability not for an individual violation, but for gross and regular violations of the behavior rules.

Article 157 (1(2&3)) of RA Judicial Code lays down warning as a type of disciplinary liability, which shall be combined with depriving the judge of 25% of his salary for a six-month period and severe reprimand, which shall be combined with depriving the judge of 25% of his salary for a one-year period.

In experts' opinion, this mechanism is too strict because of absence of any flexibility, as the duration of depriving a judge from his/her salary is not discretionary. Though decrease in a judge's salary, as a liability measure, doesn't contradict to international and European standards, as a solution to the abovementioned problem it's proposed to lay down 25% as liability measure and to set 6 month as maximum term.

At the same time it should be mentioned that in those countries where judges' salaries are not that high, it's not recommended to impose salary reduction as liability measure, as it can boost corruption risks. In this regard, the legislation of the Republic of Armenia has a guarantee norm, which says if a judge is consecutively subjected to disciplinary sanctions that lower the salary, the total lowering of the salary for each month cannot exceed 50% of the salary. It's quite reasonable solution, but 50% can be rather strict under of current salary rates in Armenia.

Public approach towards courts is one of the effective components of the judiciary. One of the objectives of both guarantees of court independence and particularly definition of judges' behavior rules is to enhance public trust

towards courts and justice. This circumstance is outlined by the resolution of General Assembly of Courts N-01N “On Setting Judges’ Behavior Rules”, opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges and numerous other documents.

Over half of the surveyed people having any relation with the examination of court cases are pleased with the work of the judges. Nevertheless, the dynamics of satisfaction with the work of the judges is negative. The proportion of the surveyed not pleased with the work of the judges is worrying. The representatives of the legal and judicial system should make huge efforts to change this attitude, even if this attitude is not that objective. The roots of this problem can result from the low public awareness about the legal system, but it doesn’t mean that measures aimed at changing the situation should be changed.

Special attention should be paid to that section of public, who are not pleased with the work of judges at all. Judges’ best personal qualities outlined by the surveyed are good manners and politeness. At first sight, it seems that the presence of such properties goes without saying, but it turns out that in case cases judges demonstrated even impolite attitude. Judges’ impartiality, honesty and objectivity were assessed rather low by the surveyed. These are negative findings, as the mentioned qualities are probably the most important ones.

Under other assessments, sustainable satisfaction towards the judicial system is available in the European countries (including Eastern Partnership). However, the satisfaction by professional community is rather low.

Though judges are the most important officials in this system with whom the surveyors contacted, they underwent also certain procedures, where they communicated with **different other employees** of courts as well. In some cases, people spent much time and other resources even before the first trial (seeing the judge). In this case, they have real opportunities to form opinion court employees.

The dominant majority of the surveyed is pleased with the work of the court staff. The politeness of court staff and the knowledge of their duties have been outlined by the surveyed as main characteristic features. In their opinion, court staff is well trained and has polite attitude towards public at large. Positive dynamics is observed in the attitude of the surveyed towards court staff. The surveyed gave the lowest assessment to existing bureaucratic delays (because of time waste and paperwork). At the same time, we should keep in mind that the nature of court performance stipulates bureaucracy to a certain extent, which is inevitable.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՀԵ ԵՆԳԻԲԱՐՅԱՆ
ԳՈՒ ԹՈՐՈՍՅԱՆ

**ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ**

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Խմբագիր՝
Տեխն. խմբագիր՝
Կազմը՝

Դավիթ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Արարատ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ
Սոֆի ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻ

Տպագրվել է «Անտարես» հրատարակչատանը
Երևան 0009, Մաշտոցի 50^ա/1
Հեռ.՝ +(374 10) 58 10 59, 56 15 26
Հեռ./ֆաքս՝ +(374 10) 58 76 69
antares@antares.am
www.antares.am